

INDUSTRIENS UTREDNINGSSINSTITUT

Den svenska bryggeriindustrien

STOCKHOLM 1953

INDUSTRIENS UTREDNINGSSINSTITUT

•

DEN SVENSKA BRYGGERIINDUSTRIEN

Några huvuddrag i den skattepliktiga bryggeriindustriens
produktions- och distributionsstruktur

Stockholm 1953

Förord.

Föreliggande utredning har tillkommit på uppdrag av Svenska Bryggareföreningen. Huvuduppgiften har varit att ge en översiktlig kartläggning av den aktuella företags-, produktions- och distributionsstrukturen inom svensk bryggeriindustri, varvid en sådan uppläggning eftersträvats att för bryggeribranschen aktuella rationaliseringsproblem ges viss statistisk belysning. Utredningens material har i första hand varit av flertalet skattepliktiga bryggerier särskilt lämnade uppgifter rörande produktions- och distributionsförhållandena för tillverkningsåret 1947/48. Detta statistiska material har sedan på olika punkter i den utsträckning som varit önskvärd och möjlig kompletterats med på annat sätt tillgängliga statistiska uppgifter från tidigare och senare år.

I anslutning till den allmänna strukturutredningen har vissa undersökningar utförts rörande kostnadsförhållandena under tillverkningsåret 1948/49 inom ett 20-tal bryggeriföretag. På grund av kostnadsuppgifternas naturligen konfidentiella karaktär kan redovisningen av detta material ej ges en allmän spridning.

Under utredningens gång har institutet samarbetat med Bryggareföreningens kansli och bryggeriteknisk expertis. De preliminära utredningsresultaten har också ingående diskuterats med en inom Bryggareföreningen särskilt tillsatt kommitté för strukturrationalisering.

Stockholm i januari 1953.

Jonas Nordenson

INNEHÅLL

	Sid.
Begreppsförklaringar	
Kapitel 1. Bryggeriindustriens utveckling och ställning inom det svenska näringslivet	1
Kapitel 2. Bryggeriindustriens marknadsförutsättningar	7
Kapitel 3. Bryggeriindustriens försörjning med råvaror och arbetskraft	18
Kapitel 4. Bryggeriindustriens produktionsstruktur	47
Kapitel 5. Bryggeriindustriens distributionsstruktur ...	69
Kapitel 6. Några utvecklingslinjer inom bryggeriindustrien	91
Tabell 1-22	
Bilaga 1. Utredningens områdesindelning och metoder för beräkning av antal invånare och konsumtion	
Källförteckning	

BEGREPPSFÖRKLARINGAR

Bryggeriindustri

Omfattar i denna undersökning dels samtliga arbetsställen, där tillverkningen av skattepliktiga maldrycker förekommer - "skattepliktiga bryggerier" - dels även sådana arbetsställen som endast framställer skattefria maldrycker och/eller läskedrycker och mineralvatten men som med hänsyn till ägareförhållandena är förenade med skattepliktiga bryggerier.

Skattefritt bryggeri

Bryggeri där maldrycker av klass I men ej av klass II tillverkas. Därutöver kan tillverkning av läskedrycker och mineralvatten förekomma.

Läskedrycks- och mineralvattenfabrik

Anläggning där endast tillverkning av läskedrycker och mineralvatten äger rum.

Den officiella industristatistikens uppgifter

Industristatistiken redovisar endast de arbetsställen där antalet sysselsatta i årsgenomsnitt utgjort minst 5 personer. Före 1946 utgjorde ett saluvärde på minst 15,000 kronor den under gränsen. Omläggningen innebar att ett antal mindre arbetsställen föll bort fr. o. m. detta år. På alla ställen i utredningen där uppgifter ur industristatistiken före och efter 1946 sammanställts har därför siffrorna fr. o. m. 1946 korrigerats på sätt som anges i not 1 till tabell 1.

Saluvärde

Begreppet saluvärde ansluter sig helt till den generella definition som tillämpas i Kommerskollegii industristatistik. Enligt denna omfattar saluvärdet "de salufärdiga produkternas försäljningsvärde fritt banvagn, fartyg eller bil etc., med frånräkning av rabatter men med inräkning av emballerings- och andra försäljningskostnader samt kostnad för transport med egna transportmedel. Accis, omsättningsskatt eller liknande avgifter äro, då annat ej särskilt anges, ej medräknade i värdet."

Bryggeriernas storleksgruppering

Bygger på årsproduktionen lagrade maldrycker enligt följande:

Storleksgrupp	Produktion i hl
I	30.000-
II	20.000-29.999
III	10.000-19.999
IV	5.000- 9.999
V	1.000- 4.999
VI	- 999

Modernitetsbedömning

Bedömningen som avser år 1948 omfattar 110 skattepliktiga bryggerier i verksamhet. För varje bryggeri har brygghuset, jäskällaren, lagerkällaren och tappningsavdelningen tilldelats var sin modernitetssiffra, varierande från 4 till 1. Den högsta siffran, 4, sattes för en högmodern, välplanerad utrustning med material av lång livslängd. 3 betecknar en visserligen ej fullt högmodern men i övriga avseenden fullgod utrustning, 2 en äldre anläggning i gott skick och 1 en äldre anläggning, som är användbar, men där ett utbyte av inventarierna kan betraktas som önskvärt.

För att erhålla ett mått på hela bryggeriets modernitetsgrad har de olika slagen av utrustning tilldelats vikter eller mätningstal, som beräknats med ledning av deras relativa andel i kostnaderna för en fullständigt ny utrustning för de fyra avdelningarna vid ett bryggeri med en produktion av 20.000 hl per år. Brygghusets utrustning har fått vikten 2, jäskällarens 1, lagerkällarens 3 och tappavdelningens utrustning 4. Den tänkbara variationen för ett bryggeris modernitetspoäng sträcker sig alltså från 40 till 10.

KAPITEL 1. BRYGGERIINDUSTRIENS UTVECKLING OCH STÄLLNING INOM DET SVENSKA NÄRINGSLEVET.

Riktpunkten för förevarande undersökning har varit att belysa aktuella produktions- och distributionsförhållanden för skattepliktiga maltdrycker i Sverige. I nära anknytning till produktionen av skattepliktiga maltdrycker bedrivs emellertid som bekant ofta tillverkning av såväl skattefria maltdrycker som läskedrycker och mineralvatten. På grund härav kommer undersökningen att beröra även dessa produktslag men endast i den mån tillverkningen därav bedrivs i teknisk eller ekonomisk kombination med skattepliktiga maltdrycker.

Med utgångspunkt härifrån erhålles tre grupper av arbetsställen, där tillverkningen av dessa varor äger rum och vilkas inbördes storleksordning år 1951 framgår av nedanstående tablå.

Tablå 1.

	Antal- arbets- ställen	Antal arbetare (inkl. ut- körare)	Salu- värde 1000 kr
1. Skattepliktiga bryggerier	131	5,069	151.423
2. Skattefria bryggerier samordnade med skattepliktiga bryggerier	11	128	2.169
3. Läskedrycks- och mineralvattenfabriker samordnade med skattepliktiga bryggerier	7	636	16.694
S:a	149	5.833	170.286

Dessa arbetsställen tillsammans bildar bryggeriindustrien såsom den definierats i "Begräppsförklaringar". Bryggeriindustrien fattad i denna mening täcker efter produktionsvolymen räknat icke blott all tillverkning i landet av lagrade maltdrycker klass II och III samt så gott som hela produktionen av lagrade maltdrycker klass I utan även ca 40 % av den totala produktionen av klass I färskt och ca 70 % av läskedrycks- och mineralvattentillverkningen.

För att belysa speciella frågeställningar har av statistiska skäl i vissa fall fältet för undersökningen måst göras vidare. I sådana sammanhang har grupp 2 resp. grupp 3 i ovanstående tablå sammanförts med arbetsställen av samma slag som inte är tekniskt eller ekonomiskt samordnade med skattepliktiga bryggerier.

Utvecklingen sedan mellankrigstidens början.¹⁾

Bryggeriindustrien är en av de mindre industrigrenarna i landet och den tillhör ej heller de industrier som expanderat snabbt sedan första världskriget. Mäter man dess andel av den svenska industriens totala saluvärde, utgjorde den ca 0,7 % åren 1948-50 från att ha varit 1,2 % åren 1919-20. Ett annat uttryck för bryggeriindustriens relativa betydelse är dess andel av det totala arbetarantalet inom industrien, som vid resp. tidpunkter uppgick till ca 0,8 % och 1,1 %.

Ett visst intresse knyter sig också till en jämförelse med utvecklingen inom livsmedelsindustrien, som ju är den industrigrupp som bryggeriindustrien närmast tillhör. Även i förhållande till denna industrigrupp företer bryggeriindustrien enligt industristatistiken en långsammare utveckling när det gäller såväl saluvärde som arbetarantal. Inom hela livsmedelsindustrien har sålunda saluvärdet sedan första världskrigets slut mer än tredubblats, medan bryggeriindustriens saluvärde stigit till ungefär det dubbla. Vad arbetarantalet beträffar visar livsmedelsindustrien i sin helhet under samma tid en ökning med ca 50 % och mot detta står en uppgång med inemot 10 % inom bryggeriindustrien.

1) Detta avsnitt bygger på industristatistikens siffror. Såsom framhållits under "Begräppsförklaringar" innebär detta att uppgifter för de allra minsta anläggningarna ej redovisas (med undantag för skattepliktiga bryggerier som alla redovisas). Detta påverkar endast i förhållandevis ringa grad siffrorna för saluvärde och arbetarantal, medan totala antalet anläggningar är inte obetydligt större än vad industristatistiken utvisar. På denna senare punkt har därför industristatistikens uppgifter kompletterats med de totalsiffror som erhålles ur Accispliktiga näringar.

När man närmare granskar dessa uppgifter om bryggeriindustriens utveckling, finner man att genomsnittsbilden döljer rätt betydande olikheter mellan de tre huvudsakliga produktionsområdena. Å ena sidan har den dominerande tillverkningsgrenen - skattepliktiga maltdrycker - expanderat relativt långsamt. I volym räknat har sålunda denna tillverkning ökat med 60 %, medan produktionsvolymen såväl inom livsmedelsindustrien som inom hela industrien i dag är fyra gånger större än vid mellankrigstidens början.

Å andra sidan har en relativt sett mycket stark expansion ägt rum i fråga om skattefria maltdrycker och framför allt läskedrycker och mineralvatten. Vid det första världskrigets slut var tillverkningen av dessa produktslag inom bryggeriindustrien ganska obetydlig, men den har sedan dess stigit snabbt och utgör för närvarande ca 5 % resp. 30 % av bryggeriindustriens totala saluvärde. Denna expansion har i viss utsträckning skett genom att företag med skattepliktig maltdrycksproduktion övertagit svagdricksbryggerier och läskedrycksfabriker. Men därjämte har tillverkning av dessa drycker upptagits av de skattepliktiga bryggerierna både i direkt anslutning till produktionen av skattepliktiga maltdrycker och i nyupprättade anläggningar. På detta sätt har bryggeriindustrien tagit del i den förhållandevis snabba produktionsökningen av dessa drycker sedan mellankrigstidens början. Värdet av den totala produktionen i landet av skattefria maltdrycker är nu inemot fyra gånger större och av läskedrycker och mineralvatten åtta gånger större än vid mellankrigstidens början. Tabellerna 1 och 2 ger en närmare bild av produktionsutvecklingen inom olika grupper av anläggningar.¹⁾

En annan sida av de förändringar i produktionsförhållandena som ägt rum under de senaste decennierna visar utvecklingen av antalet arbetsställen. Ser man enbart på de skattepliktiga bryggerierna finner man att antalet arbetsställen oavbrutet sjunkit sedan mellankrigstidens början.

1) Grupperingen har här varit bestämd av det statistiska materialets beskaffenhet.

De i industristatistiken redovisade skattefria bryggerierna har under samma tid tredubblats, och antalet läskedrycks- och mineralvattenfabriker har stigit med ca 30 % (tabell 1). Det totala antalet skattefria bryggerier resp. läskedrycks- och mineralvattenfabriker i landet har dock genomgående varit betydligt högre än vad industristatistiken anger. Enligt Accispliktiga näringar fanns sålunda totalt ca 370 skattefria bryggerier vid mellankrigstidens början. Under 1930-talet var antalet i genomsnitt ca 550 men har sedan dess oavbrutet sjunkit. År 1951 fanns sammanlagt 380 skattefria bryggerier. Vad läskedrycks- och mineralvattenfabriker beträffar kan fullständiga siffror erhållas först år 1931, då de enligt 1931 års företagsräkning uppgick till ca 280. Fr. o. m. år 1940 så de uppgick till 290 föreligger en totalredovisning i Accispliktiga näringar. År 1951 hade antalet nedgått till 180.

Minskningen av antalet skattepliktiga bryggerier är emellertid, som framgår av övriga anförda statistiska uppgifter, inte något uttryck för en allmän tillbakagång inom branschen. Det är här framför allt fråga om en successiv rationalisering av industriens produktionsstruktur i den meningen att en rad anläggningar undan för undan nedlagts och sammanslagits med andra bryggerier.

Vid sidan av saluvärde och arbetarental som mått på bryggeriindustriens relativa betydelse förtjänar även behovet av produktionskapital att framhåvas. Ser man speciellt på den del av bryggeriindustrien som tillverkar skattepliktiga malt-drycker, framträder ett relativt starkt kapitalbehov i jämförelse med andra industrier. De skattepliktiga bryggerierna har sålunda förhållandevis höga kapitalkostnader per arbetare och framför allt kapitalinvesteringarna i byggnader ligger betydligt över genomsnittet för såväl livsmedelsindustrien som hela industrien (tabell 3).

Bryggeriprodukternas andel av konsumtionen.

Eftersom bryggeriindustrien är en konsumtionsvaru-industri, kommer dess samhällsekonomiska roll även till uttryck i den andel dess produktion utgör av den privata konsum-

tionen. Räknad i procent av konsumenternas totala utgifter uppgår denna andel till bortåt 1,5 %. En jämförande sammanställning av konsumenternas utgifter för maldrycker och vissa andra konsumtionsvaror lämnas i nedanstående tabell.¹⁾

Tabell 2.

	Konsumenternas utgifter 1950 Milj. kr	Konsumenternas utgifter för resp. vara i % av den totala privata konsumtionen 1950	Bryggeriindustriens andel av produktionen 1951 %
Maldrycker klass II	170	0,9	100
Färsksvagdricka	26	0,1	40
Läskedrycker och mineralvatten	142	0,7	70
Spritdrycker	679	3,5	-
Vin	98	0,5	-
Tobak	586	3,0	-
Kaffe	251	1,3	-
Mjök	524	2,7	-
Total privat konsumtion	19.332		

Vad beträffar den dominerande tillverkningen inom bryggeriindustrien, skattepliktiga maldrycker, har dess andel av konsumtionsutgifterna under det senaste decenniet successivt nedgått (tabell 3). Under denna tidsperiod har detaljhandelspriset för klass II stigit med endast ca 30 %, medan de genomsnittliga konsumtionspriserna ökat med 65 %.

1) Se Meddelanden från Konjunkturinstitutet B:13. Utgifterna för resp. drycker har Konjunkturinstitutet erhållit genom att multiplicera hela den försålda mängden av ifrågavarande vara med det genomsnittliga detaljhandelspriset under året. Konsumenternas utgifter för malt- och läskedrycker framräknade på detta sätt torde enligt en grov uppskattning ligga i genomsnitt 15-25 % lägre än de verkliga utgifterna.

Tablå 3.

Kalenderår	Konsumenternas utgifter för klass II milj. kr	Den totala privata konsumtionen milj. kr	Utgifter för klass II i % av den totala konsumtionen
1939	124	8.400	1,5
1942	120	9.700	1,2
1945	133	12.900	1,0
1947	149	16.200	0,9
1948	163	17.600	0,9
1949	168	17.900	0,9
1950	170	19.300	0,9

Det bör emellertid beaktas att de anförda konsumtionsvärdena av bryggeriindustriens produkter inte anger den andel av konsumenternas utgifter, som tillfaller bryggeriindustrien. Marknadspriset innesluter ju även den skatt som utgår på accispliktiga varor. För skattepliktiga maltdrycker utgjorde skatten år 1950 36 %, för läskedrycker 22 % och för spritdrycker 80 % av konsumtionsutgifterna. En detaljerad bild av hur skattesatserna och relationen mellan skatter och tillverkningsvärde för malt- och läskedrycker utvecklats under de senare decennierna ger tabellerna 4 och 5.

Bryggeriindustriens andel av utrikeshandeln.

Bryggeriindustrien är en typisk hemmamarknadsindustri. Exporten av maltdrycker (nästan uteslutande klass III) som under 1940-talet var ganska obetydlig steg emellertid kraftigt år 1950 till ca 2 milj. kr och samma exportvärde uppnåddes år 1951. Importen av maltdrycker är avsevärt mindre än exporten. Mellan åren 1946 och 1950 uppgick den till mellan 1.000 och 4.000 kr per år. År 1951 importerades emellertid för inte mindre än 236.000 kr. Även bryggeriindustriens råvaruimport utgör en mycket ringa del av Sveriges import. Det är i huvudsak endast försörjningen med humle som måste täckas genom införsel från utlandet. Under år 1946-1951 uppgick värdet av humleimporten i genomsnitt till 4,3 milj. kr per år.

KAPITEL 2. BRYGGERIINDUSTRIENS MARKNADSFÖRUTSÄTTNINGAR.

Utformningen av produktions- och distributionsapparaten inom en bransch påverkas i hög grad av den allmänna politiska och sociala miljö, i vilken verksamheten försiggår. Som bakgrund till en analys av bryggeriindustriens uppbyggnad bör man således till en början rikta uppmärksamheten på de allmänna förhållanden, under vilka dess produkter avsätts. Det är här inte bara fråga om efterfrågans genomsnittliga storlek och sammansättning utan även om dess variationer under längre eller kortare tidsperioder och dess känslighet för förändringar i priser, kvalitet m. m. Marknadssituationen och därmed avsättningsförhållandena bestämmas vidare av bl. a. marknadens geografiska storlek och folktäthet, konsumtions- och köpvanor samt konkurrensläget inom branschen. Särskilt karakteristiskt för bryggeriindustrien är dessutom det nät av offentliga reglerings- och kontrollåtgärder som utövar stort inflytande på denna industris produktions- och distributionsförhållanden.

Visserligen är bryggeriindustrien såtillvida en relativt homogen bransch som det stora flertalet företag tillverkar likartade produkter och avsätter sina varor till en och samma förbrukarekategori, men detta innebär inte att företagen har en gemensam marknad med samma avsättningsförhållanden. I stället är en mycket ingående marknadsindelning utmärkande för bryggeriindustrien. Med uppdelningen av marknaden i geografiska delområden, som ofta skiljer sig väsentligt från varandra i fråga om försäljningsdistriktets storlek och befolkningstäthet, konsumtions- och köpvanor, kommunal reglering av distributionen etc., följer att marknadsförutsättningarna kan komma att variera starkt från företag till företag. För att kunna få rätt perspektiv på bryggeriindustriens produktions- och distributionsförhållanden är det nödvändigt att ta hänsyn till regionala och lokala olikheter i dessa hänseenden. Den följande redovisningen för marknadsförutsättningarna kommer därför att i möjligaste mån inriktas på att belysa skillnaderna mellan olika geografiska områden.

Efterfrågans storlek och sammansättning. Konsumtionen per invånare.

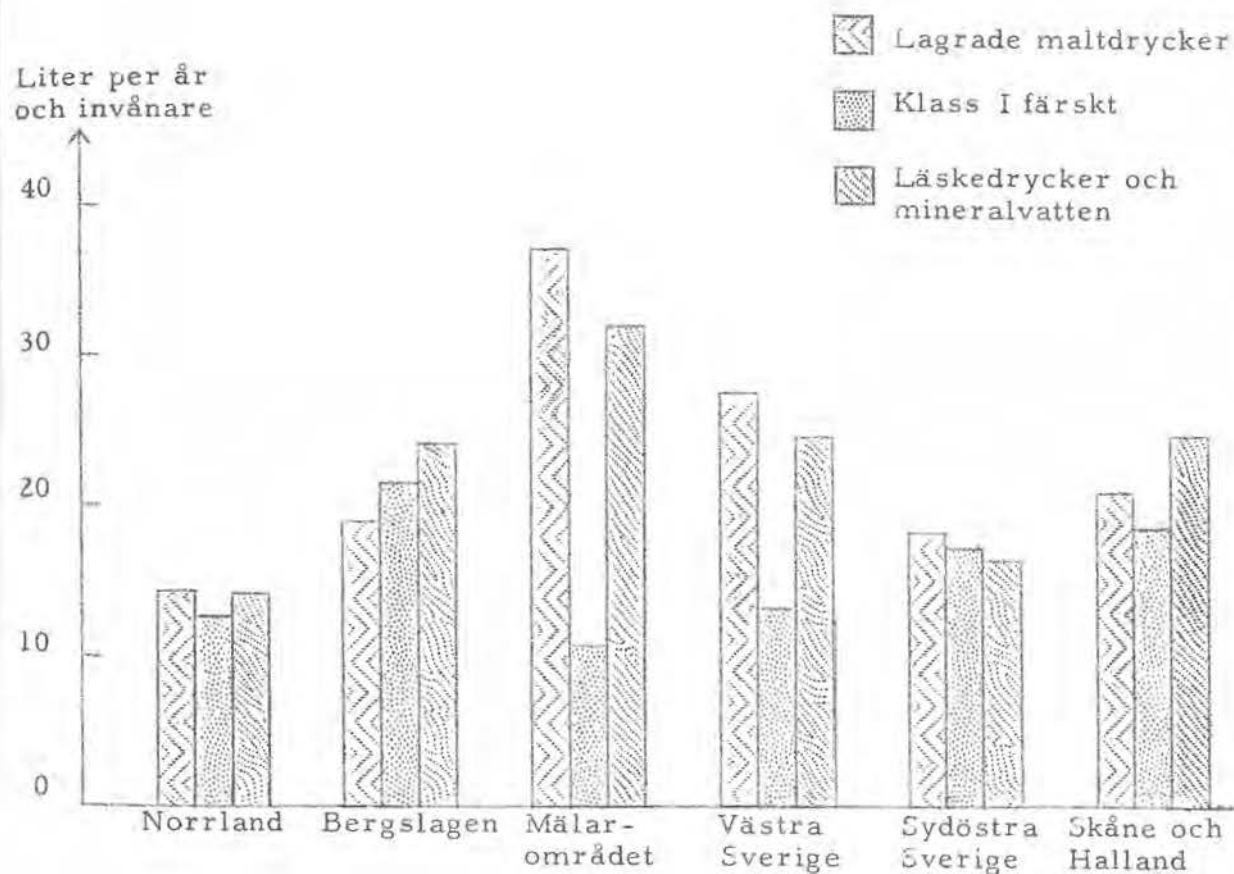
I nedanstående tablå har för de tre huvudgrupperna av drycker, lagrade maldrycker, klass I färskt samt läskedrycker och mineralvatten, en beräkning gjorts av efterfrågans storlek totalt och konsumtionen per invånare inom olika delar av landet 1947/48 (för maldrycker) resp. 1946 (för läskedrycker och mineralvatten).

Tablå 4.

	Invånare 1000-tal	Lagrade maldrycker		Klass I färskt		Läskedrycker/mineralvatten		Samtliga drycker	
		Klass I och II		1000 hl	Liter per inv.	1000 hl	Liter per inv.	1000 hl	Liter per inv.
		1000 hl	Liter per inv.						
Norrland	1.138	164	14	144	13	160	14	463	41
Bergslagen	692	132	19	148	21	167	24	447	65
Mälardistriktet	2.045	755	37	227	11	653	32	1.635	80
d:o exkl. Sthlms stad	1.119	253	23	186	17	313	28	752	67
Västra Sverige	1.128	311	28	147	13	282	25	740	66
d:o exkl. Göteborgs stad	698	122	18	102	15	136	20	360	52
Sydöstra Sverige	857	161	19	148	17	141	17	450	53
Skåne-Halland	983	209	21	185	19	246	25	640	65
d:o exkl. Malmö stad	802	148	19	173	22	190	24	511	64
Storstäderna	1.537	752	49	98	6	542	35	1.392	91
därav: Stockholm	926	502	54	41	4	340	37	883	95
Göteborg	430	189	44	45	11	146	34	380	88
Malmö	181	61	34	12	7	56	31	129	71
Hela landet	6.843	1.732	25	999	15	1.649	24	4.380	64

Konsumtionen per invånare kan även avläsas av följande diagram.

Diagram 1. Konsumtionen per invånare av malt- och läskedrycker inom olika områden (inkl. storstäder).

En redogörelse för områdesindelningen och de metoder som används för beräkning av antal invånare och konsumtion inom de olika områdena återfinns i bilaga I. Resultaten torde ge en i stort sett riktig bild av den regionala konsumtionen av lagrade maltdrycker. För klass I färskt och läskedrycker och mineralvatten kan säkerheten vara något mindre beroende på att distributionsområdena för dessa drycker inte är avgränsade på samma sätt som för lagrade maltdrycker.

Som framgår av tabell och diagram föreligger det ganska betydande skillnader i konsumtion per invånare mellan de olika områdena, särskilt beträffande lagrade maltdrycker. Det är därför av

värde att söka ange vilka omständigheter som kan medverka härtill. En tidigare undersökning har visat att konsumtionen per invånare av lagrade maltdrycker dels stiger med ökad inkomst, dels är större i tätorter än på landsbygden.¹⁾ Dessa förhållanden är uppenbarligen inte oberoende av varandra, då ju av flera skäl inkomstläget är högre i tätorter. Men därutöver torde skillnader i konsumtionens storlek mellan tätorter och landsbygd sammanhänga med olikheter i konsumtionsvanor.

Nykterhetsrörelsens utbredning kan även antas medverka till att konsumtionen av lagrade maltdrycker varierar inom olika delar av landet. De organiserade nykteristerna har på många orter majoritet i kommunalfullmäktige och nykterhetsnämnder, och dessa myndigheter har ju ofta ett avgörande inflytande på de regionala och lokala utskänkings- och utminuteringsbestämmelserna.

Nedanstående tabell avser att belysa sambandet mellan efterfrågan på de olika dryckerna och de nu nämnda efterfrågepåverkande omständigheterna inom olika områden. Uppgifter om konsumtion per invånare har där sammanställts med siffror över taxerad inkomst per invånare, den procentuella andelen av befolkningen som bor i tätorter och antalet till nykterhetsrörelsen anslutna i procent av totalbefolkningen. För en jämförelse har även konsumtionen av spritdrycker per invånare angivits. Siffrorna inom parentes i varje kolumn anger ordningsföljden mellan områdena.

Tabell 5.

	Lagrade malt-drycker per invånare liter per år	Klass I färskt per invånare liter per år	Läskedr./mineralv. per invånare liter per år	Taxerad inkomst per invånare kr per år	Procentuell andel av totalbefolkningen		Spritdr.-konsumtion per invånare liter per år
					Boende i städer, köpingar och municipalsamhällen	anslutna till IOGT och NTU	
Mälardistriktet	26,9 (1)	11,1 (5)	31,9 (1)	2750 (..)	70 (1)	1,3 (4-5)	7,2 (1)
Västra Sverige	27,6 (2)	13,0 (4)	25,0 (2-3)	2280 (2)	58 (2)	1,3 (4-5)	6,7 (2-3)
Skåne-Halland	21,3 (3)	18,8 (2)	25,0 (2-3)	2250 (3)	56 (3)	1,0 (6)	6,7 (2-3)
Bergslagen	19,1 (4)	21,4 (1)	24,1 (4)	2040 (4)	43 (4)	2,7 (2)	4,8 (4)
Sydöstra Sverige	18,8 (5)	17,3 (3)	16,5 (5)	1840 (5)	38 (5)	1,9 (3)	4,6 (5)
Norrland	14,4 (6)	12,7 (5)	14,1 (6)	1800 (6)	31 (6)	3,6 (1)	3,9 (6)

1) Jfr Inköp och konsumtion av öl i svenska hushåll. Undersökning utförd av Institutet för marknadsundersökningar.

I fråga om köpvanor föreligger en påtaglig skillnad mellan storstäderna å ena sidan och övriga distributionsområden å den andra. Enligt den tidigare refererade undersökningen ökar antalet inköpstillfällen med ortsstorleken. Detta gäller om alla drycker som tillverkas av den skattepliktiga bryggeriindustrien. Inköpen sker en gång i veckan i ca 60 % av alla hushåll, där man regelbundet köper dessa drycker. Inköp var eller varannan dag förekommer nästan enbart i storstäderna. Vidare ökar de inköpta kvantiteterna per inköpstillfälle vid sjunkande ortsstorlek, vilket ju delvis är en återspeglning av det avtagande antalet inköpstillfällen.

De inköpta kvantiteternas fördelning på olika veckodagar för lagrade maldrycker klass II samt läskedrycker och mineralvatten framgår av tablå 7. Eventuella inköp på söndagar har där ej medräknats.

Tablå 7.

Dag	I procent av total försäljning måndag - lördag					
	Klass II			Läskedrycker och mineralvatten		
	Sommar	Vinter	Totalt	Sommar	Vinter	Totalt
Måndag	16	14	15	10	13	11
Tisdag	9	11	10	11	11	11
Onsdag	11	11	11	14	12	13
Torsdag	15	10	12	14	11	12
Fredag	21	17	18	22	19	21
Lördag	28	37	34	29	34	32
S:a	100	100	100	100	100	100

Konjunktur- och säsongväxlingar inom bryggeriindustrien.

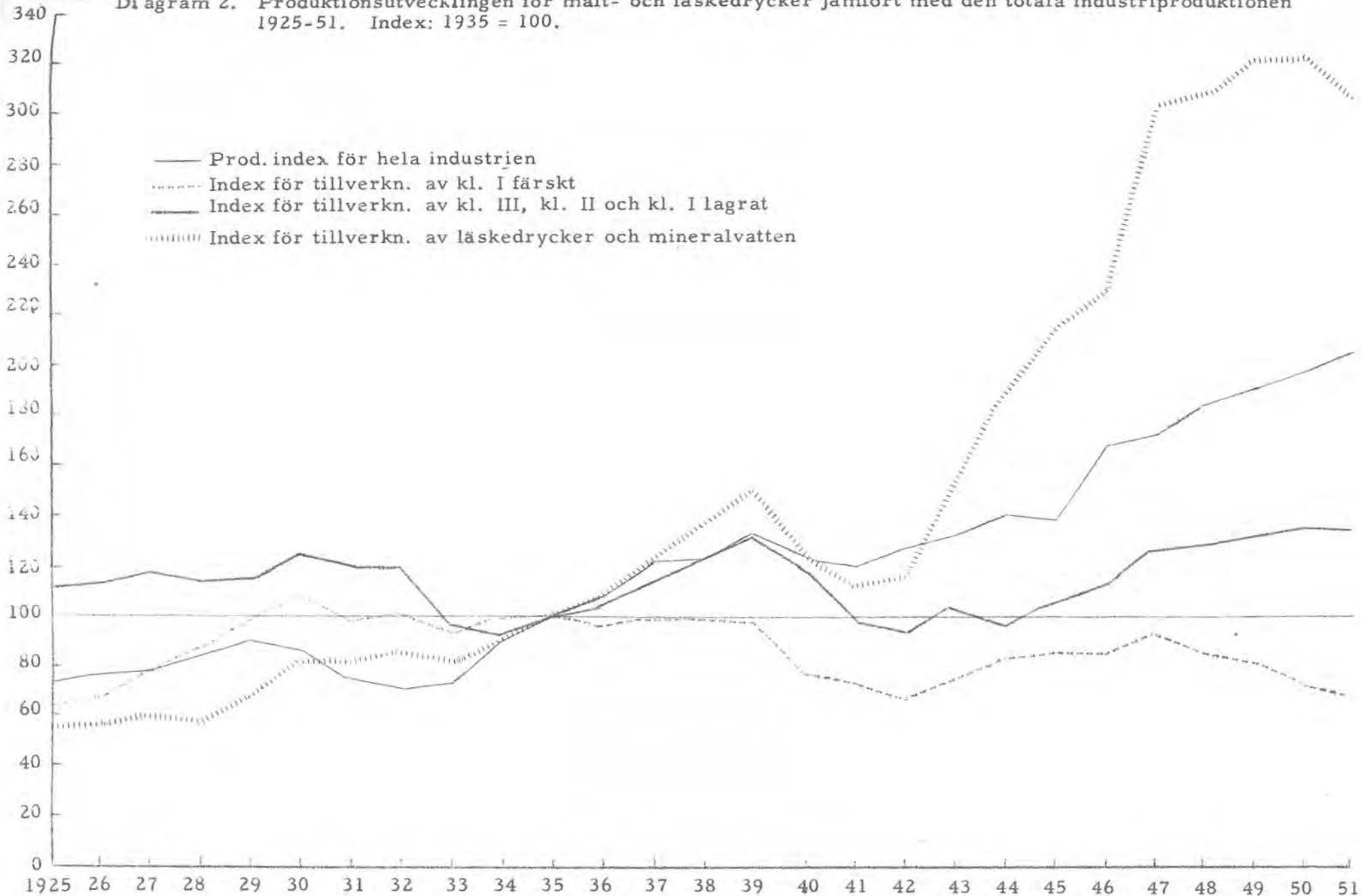
Bryggeriindustriens konjunkturkänslighet belyses av diagram 2 på följande sida som visar variationerna i produktionsvolym för de olika dryckerna sedan år 1925.¹⁾ Dessa siffror har sammanställts med Kommerskollegii och Industriförbundets index över

1) Produktionsvolymsiffrorna har härvid omräknats till ett index där 1935 = 100.

Då produktion och försäljning i det närmaste helt sammanfaller inom bryggeriindustrien, kan uppgifter på produktionsvolymen mycket väl användas som mått på försäljningen.

Index

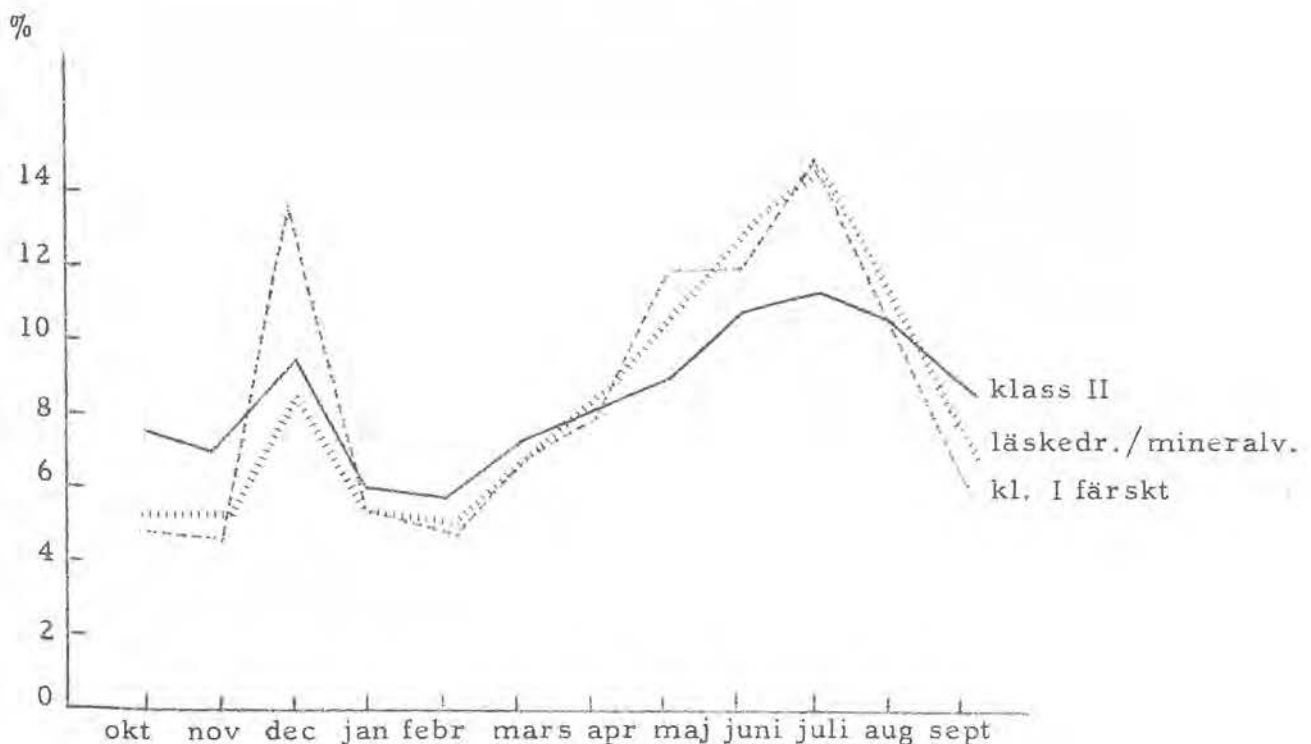
Diagram 2. Produktionsutvecklingen för malt- och läskedrycker jämfört med den totala industriproduktionen 1925-51. Index: 1935 = 100.

industriproduktionen såsom en mätare på förändringarna i den totala ekonomiska aktiviteten inom landet. Diagrammet visar att det endast är produktionen av lagrade maldrycker som i högre grad samvarierar med växlingarna i det totala konjunkturförloppet. I fråga om klass I färskt samt framför allt läskedrycker och mineralvatten synes variationerna mera ge uttryck åt förskjutningar i efterfrågans inriktning.

De säsongmässiga växlingarna i efterfrågan på bryggeriindustriens produkter framgår av diagram 3 som visar den genomsnittliga månadsförsäljningen under olika månader uttryckt i procent av försäljningen under hela bryggåret. Diagrammet bygger på de medeltalssiffror för 1938/39 - 1949/50 som återfinns i tabellerna 6 a och b.

Diagram 3. Genomsnittlig månadsförsäljning i % av försäljningen under hela bryggåret.

Efterfrågans säsongväxlingar står uppenbarligen i samband med temperaturskillnaderna mellan olika månader. För att få en uppfattning om dryckernas temperaturkänslighet har månadskonsumtionen för resp. drycker i procent av konsumtionen under hela bryggåret i diagram 4 sammanställts med månadsuppgifter om temperaturen.¹⁾

Diagrammet belyser det intressanta förhållandet att konsumtionen av alla tre dryckerna under vårmånaderna (mars-maj) ligger högre än under höstmånaderna (sept.-nov.), trots att medeltemperaturen är ungefär densamma på våren som på hösten. Starkast kommer detta till uttryck i fråga om klass I färskt, medan skillnaderna mellan vår- och höstmånader för lagrade maldrycker är mindre påfallande. Den högre konsumtionen under våren torde till en del bero på den ökade konsumtionsbenägenheten i samband med helgerna under denna del av året. Andra faktorer såsom t. ex. olikheter i atmosfärens fuktighetsgrad, kostens salthalt o. dyl. torde emellertid ha större inflytande på konsumtionsolikheterna mellan vår och höst.

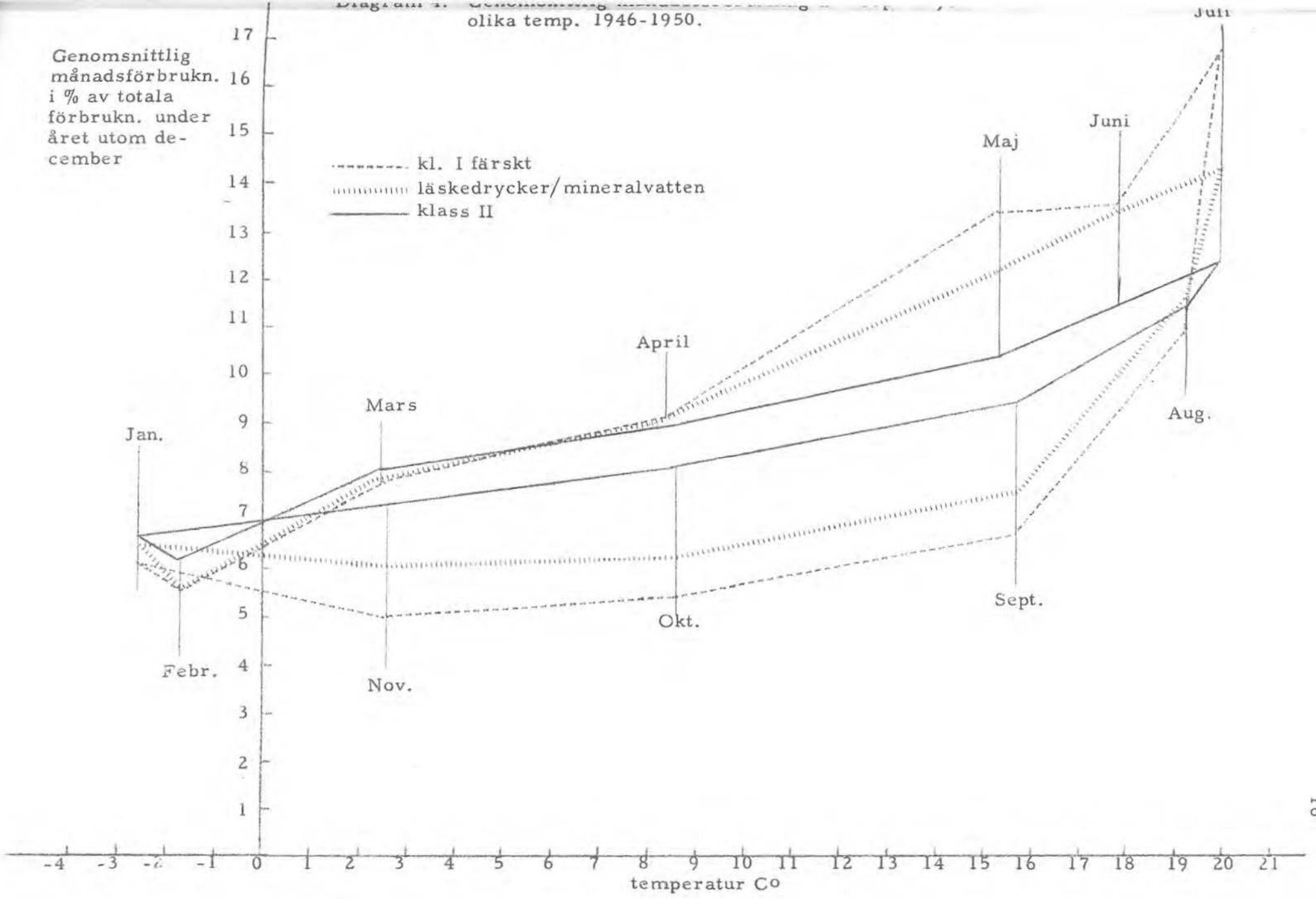
För att finna även andra förklaringsgrunder till efterfrågans tidsvariationer hade det varit av värde att sätta dem i samband med förändringar i priser, kvalitet och försäljningsfrämjande åtgärder avseende såväl bryggeriindustriens som konkurrerande produkter. Möjligheterna att göra sådana beräkningar som ger uttryck för efterfrågans känslighet i olika avseenden är emellertid mycket begränsade och de knapphändiga uppgifter som finns tillåter inga mera preciserade uttalanden.

1) Konsumtions- och temperaturuppgifterna har erhållits på följande sätt: Månadskonsumtionen (utom dec.) av de olika dryckerna under bryggåren 1946-50 har uttryckts i procent av totala konsumtionen under resp. bryggår. Härigenom har fyra procenttal för varje observationsmånad (jan.-nov.) erhållits. Därefter har den genomsnittliga konsumtionen för varje observationsmånad beräknats som ett medeltal av dessa procenttal.

Temperaturuppgifterna bygger på en särskild beräkning av medeltemperaturen i landet för varje observationsmånad. Ett genomsnitt av de fyra värden som erhållits för varje månad under den studerade perioden har därefter uträknats.

Diagram 1. Genomsnittlig olik temp. 1946-1950.

Genomsnittlig månadsförbrukn. i % av totala förbrukn. under året utom december

Konkurrensförhållandena inom bryggeriindustrien.

Som tidigare antytts råder inom bryggeriindustrien vissa speciella förhållanden som i hög grad sätter sin prägel på konkurrensläget inom branschen. Den statliga tillverkningsförordningens bestämmelser rörande alkoholhalt, extrakthalt, m. m. ger ringa utrymme för kvalitetskonkurrens. Genom malt- och läskedrycks-skatten samt priskontrollen får företagens prispolitik mindre spelrum. Den statliga försäljningsförordningen och i synnerhet de kommunala regleringarna av utminutering och utskänkning av lagrade maldrycker övar ett avgörande inflytande på distributionsnätets utformning genom bestämmelser om var försäljning får äga rum och vad som får säljas på olika försäljningsställen. En annan konkurrenspåverkande faktor är de överenskommelser om områdesindelning som tillämpas mellan företag tillhörande Bryggeriidkareförbundet. Genom dessa överenskommelser, som enligt bryggeriföretagarnas uppfattning huvudsakligen dikterats av ordnings- och nykterhetspolitiska skäl, har vissa bryggerier kommit att bli ensamförsäljare av maldrycker klass II inom sina distributionsområden. Det kan dock anmärkas att förbundets stadgar nyligen varit föremål för översyn syftande till en allmän modifiering av sådana bestämmelser som är av konkurrensbegränsande natur eller så kan uppfattas.

Man har anledning förmoda, att de nu nämnda förhållandena i hög grad påverkat och alltjämt påverkar utformningen av produktion och distribution inom bryggeriindustrien och satt sin prägel på anpassningen till olika marknadsförhållanden.

KAPITEL 3. BRYGGERIINDUSTRIENS FÖRSÖRJNING MED RÅVAROR OCH ARBETSKRAFT.

Liksom kunskap om marknadsförhållandena för de tillverkade produkterna bildar en nödvändig bakgrund mot vilken produktionens och distributionens utformning inom en bransch måste ses, så är en översikt av försörjningen med de viktigare produktionsfaktorerna av största betydelse när man skall bilda sig en uppfattning om dess kostnadsförhållanden. Följande uppgifter angående bryggeriindustriens försörjning med råvaror och arbetskraft syftar därför till att lämna underlag för en bedömning av branschens kostnadsstruktur och kostnadsutveckling samt i någon mån av dess produkters kvalitet och priser. Det är att märka att siffrorna för skattefria bryggerier samt läskedrycks- och mineralvattenfabriker hänför sig till alla sådana i den officiella industristatistiken redovisade anläggningar, ej enbart dem som tillhör bryggeriindustrien. Det har av statistiska skäl inte varit möjligt att hålla dem isär.

Kornmarknaden.

Den totala korntillgången och kornförbrukningen inom bryggeriindustrien framgår av tablå 8. ¹⁾

Tablå 8.

Kalenderår resp. verksamhetsår	Kornskörd tvåradigt och sexradigt 1000 ton	Kornimport 1000 ton	Kornexport 1000 ton	Bryggeriernas beräknade förbrukning av tvåradigt korn					
				1000 ton			i procent av kornskörd + nettoimport		
				Skattepliktiga	Skattefria	S:a	Skattepliktiga	Skattefria	S:a
1928 resp. 1928/29	208.8	0.9	0.4	32.3	9.0	41.0	15.4	4.5	19.9
1938 " 1938/39	240.0	.	0.1	35.9	9.5	45.4	15.0	3.9	18.9
1942 " 1942/43	220.1	.	.	19.9	5.0	24.9	9.0	2.3	11.3
1945 " 1945/46	168.8	.	2.1	25.6	5.8	31.4	15.0	3.4	18.4
1946 " 1946/47	182.8	.	0.8	29.1	6.2	35.3	16.0	3.4	19.4
1947 " 1947/48	176.0	0.1	1.3	21.6	5.6	27.2	12.4	3.2	15.6
1948 " 1948/49	192.9	2.1	0.1	24.9	5.7	30.6	12.8	2.9	15.7
1949 " 1949/50	177.9	36.0	1.5	32.2	5.3	37.5	15.2	2.5	17.7
1950 " 1950/51	209.5	13.1	7.8	31.5	4.9	36.4	14.7	2.3	17.0

1) I de fall då kvantiteten är mindre än 0.05 ton har den betecknats med en punkt.

Den mest anmärkningsvärda utvecklingstendensen är minskningen i kornförbrukningen sedan 1940-talets början. Inom skattepliktiga bryggerier sammanhänger den framför allt med den av myndigheterna föreskrivna nedsättningen av vörtstyrkan för lagrade maltdrycker klass II som påkallades av krigsårens råvarubrist. Under kriget påverkades emellertid kornförbrukningen dessutom dels av en mindre nedgång i produktionsvolymen av lagrade maltdrycker, dels av att produktionen försköts i riktning mot ökad andel klass I färskt.

Prisutvecklingen för korn belyses av nedanstående indexserie över grosshandelspriserna på malkorn. Priset under basåret 1938/39 var 18.25 kr per 100 kg.

Tablå 9.

Verksamhetsår	Index 1938/39 = 100
1938/39	100
1945/46	174
1946/47	181
1947/48	185
1948/49	187
1949/50	188
1950/51	195
1951/52	258

De angivna prisvariationerna ger inte ett fullständigt uttryck för förändringarna i mälteriernas råvarukostnader, vilka dessutom beror på förändringar dels i frakter och andra inköpskostnader, dels i malkornets kvalitet.

Maltmarknaden.

I tablå 10 visas utvecklingen av produktion, import och förbrukning av malt.¹⁾

1) Till följd av omläggningen av industristatistiken år 1946, varvid åtta små malfabriker uteslöts ur redovisningen, har korrigeringar av produktionssiffrorna måst göras. För vart och ett av åren fr. o. m. 1945/46 har sålunda 653 ton malt, utgörande dessa mälteriernas produktion år 1945/46, tillagts de i industristatistiken redovisade produktionssiffrorna.

Tablå 10.

Verksamhetsår	Framkommet malt 1000 ton			Förbrukat malt 1000 ton			Differens ¹⁾ 1000 ton
	Produktion	Nettoimport	S:a	Kl. III och II	Kl. I	S:a	
1928/29	32,1	1,0	33,1	32,6		32,6	+0,5
1938/39	34,9	0,4	35,3	34,1		34,1	+1,2
1942/43	17,1		17,1	13,6	5,1	18,7	-1,6
1945/46	19,5	.	19,5	17,1	6,5	23,6	-4,1
1946/47	22,3	5,1	27,4	19,3	7,3	26,6	+0,8
1947/48	16,7	8,2	24,9	14,3	6,1	20,4	+4,5
1948/49	23,2	7,4	30,6	16,4	6,4	22,8	+7,8
1949/50		1,5		21,6	6,3	27,9	
1950/51				21,0	5,9	26,9	

Den andel av malttillverkningen som skett i direkt anslutning till dels skattepliktiga, dels skattefria bryggerier har förblivit i stort sett oförändrad under den studerade perioden. De förra har svarat för 65-80 % av den totala tillverkningen, de senare för mellan 5 och 10 %, medan de fristående maltfabrikernas andel uppgått till 10-20 %.

Betydande olikheter mellan åren föreligger däremot i avsalutillverkningens andel av totaltillverkningen som framgår av nedanstående tablå.

Tablå 11.

Verksamhetsår	Avsalutillverkningens procentuella andel av den egna totala tillverkningen ²⁾	
	Skattepliktiga bryggerier	Skattefria bryggerier
1928/29	25,6	35,1
1938/39	42,4	63,6
1942/43	69,1	92,2
1945/46	71,5	72,2
1946/47	65,3	68,2
1947/48	67,4	78,5
1948/49	65,0	82,5

1) Huvuddelen av dessa skillnader består i lagerförändringar hos tillverkare, distributörer och förbrukare.

2) I de fall då ett koncernbryggeri med mälteri sålt malt till andra bryggerier inom koncernen har denna försäljning räknats till avsalutillverkningen.

Bakom avsalutillverkningens stigande andel torde framför allt ligga en viss teknisk koncentration av mälteriverksamheten till ett fåtal anläggningar.

Prisutvecklingen på malt framgår av indexserien i tablå 12. Basåret 1938/39 var priset för malt 36,07 kr per 100 kg.

Tablå 12.

Verksamhetsår	Index 1938/39 = 100
1938/39	100
1945/46	168
1946/47	159
1947/48	162
1948/49	153
1949/50	159
1950/51	165
1951/52	198

Under den efter kriget rådande maltbristen blev det nödvändigt att i större utsträckning använda andra extraktgivande råvaror, huvudsakligen råsocker, sirap, ris och manioka. Sålunda var dessa råvarors sammanlagda andel av de skattepliktiga bryggeriernas totala råvaruförbrukning av malt och andra extraktråvaror, mätt i extraktvolym, under verksamhetsåren 1947/48 26 % och 1948/49 15 %. Före kriget användes nästan uteslutande malt.

Humlemarknaden.

Nedanstående tablå visar utvecklingen av import och förbrukning av samt priser på humle. Endast en mycket obetydlig del av den inom Sverige förbrukade humlen odlas inom landet, uppskattningsvis 1 à 2 %, medan återstoden importeras, huvudsakligen från Mellaneuropa. Basåret för prisserien, verksamhetsåret 1938/39, var priset 4.71 kr per kg.

Tablå 13.

Verksamhetsår	Humleimport ton	Humleförbrukning, ton			Humlepriser Index 1938/39 = 100
		Klass III och II	Klass I	Summa	
1928/29	477		496	496	-
1938/39	530		489	489	100
1942/43	356	300	48	348	-
1945/46	615	284	53	337	272
1946/47	222	310	59	369	221
1947/48	258	305	55	360	257
1948/49	227	294	53	347	246
1949/50	236	311	49	360	338
1950/51	363	277	45	322	416
1951/52	301				

Nedgången i humleförbrukningen under 1940-talet sammanhänger med den under kriget genomförda sänkningen av dryckernas extrakthalt och med ett bättre utnyttjande av humlen.

Vissa råvaror för tillverkning av läskedrycker och mineralvatten.

Av de råvaror, som användes vid tillverkningen av läskedrycker och mineralvatten, lämnas i tablå 14 uppgifter om flytande kolsyra och i tablå 15 uppgifter om raffinerat socker. Indexserien över kolsyrepriserna har 1941 som basår, då priset var 533 kr per ton.

Tablå 14.

Kalenderår	Total produktion av kolsyra ton	Förbrukning av kolsyra vid läskedrycks- och mineralvattentillverkning		Kolsyrepriser index
		ton	i procent av total produktion	
1941	1.170	1.050	90	100
1943	1.630	1.280	79	94
1945	2.190	1.650	77	92
1946	2.210	1.760	80	94
1947	2.720	2.310	85	94
1948	3.020	2.250	74	94
1949	3.110	2.340	75	94
1950	3.170	2.290	72	93
1951	3.080	2.180	71	103

Tablå 15.

Kalenderår	Total tillgång raffinerat socker 1000 ton			Förbrukning av socker vid läskedryckstillverkning	
	Produktion	Nettoimport	Summa	1000 ton	i procent av total tillgång
1941	264	- 1	263	3,6	1,4
1943	237	11	248	5,2	2,2
1945	274	-13	261	7,1	2,7
1946	234	5	239	6,8	2,8
1947	248	17	265	9,7	3,7
1948	237	57	294	10,1	3,4
1949	215	44	259	10,6	4,1
1950	273	84	357	10,9	3,1
1951	274	-12	262	10,8	4,1

Förbrukningssiffrorna för både kolsyra och i ännu högre grad socker återspeglar den kraftiga ökning av tillverkningen av söta läskedrycker, som skett under 1940-talet: från ca 0,4 milj. hl år 1941 till ca 1,3 milj. hl år 1951. Sockermängden per liter framställd söt läskedryck sjönk under samma period från 89 g år 1941 till 73 g år 1946 för att sedan åter stiga till 82 g år 1951. Läskedrycksindustrin har under dessa år till betydande del förbrukat importerat s. k. industrisocker men närmare siffror härom saknas.

Inga uppgifter om av läskedrycksfabrikerna betalade sockerpriser föreligger; det är dock känt, att industrisocket betingade ett avsevärt högre pris än det inhemska raffinerade sockret. Såsom mått på sockerprisernas förändringar kan man möjligen använda dels försäljningsvärdet per kg raffinerat socker enligt industristatistiken, dels Svenska Sockerfabriks AB:s noteringar för strösocker i Skåne. Enligt den förra serien steg sockerpriset från ca 40 öre per kg år 1941 till ca 60 öre år 1946 och till ca 70 öre år 1949. Enligt den senare serien steg sockerpriset från likaledes 40 öre år 1941 till 50 öre år 1946 och till 80 öre år 1951.

Arbetsmarknaden.

Arbetskraften utgör näst råvarorna den mest betydande kostnadsposten inom bryggerierna och torde ha minst lika stor be-

tydelse inom läskedrycks- och mineralvattenfabrikerna. De följande uppgifterna avser att belysa den aktuella situationen och utvecklingstendenserna beträffande antal anställda och löneförhållanden inom skattepliktiga och skattefria bryggerier samt läskedrycks- och mineralvattenfabriker. ¹⁾

Utvecklingen av arbetskraftsförbrukningen mätt i antal industriarbetare och förvaltningspersonal inom de olika grupperna framgår av nedanstående tablå. ²⁾

Tablå 16

Verksamhetsår resp. kalenderår	Skattepliktiga bryggerier och maltfabriker			Skattefria bryggerier			Läskedrycks- och mineralvattenfabriker		
	Arbetare	Förvaltningspersonal	Förv. pers. i % av antal arb.	Arbetare	Förvaltningspersonal	Förv. pers. i % av antal arb.	Arbetare	Förvaltningspersonal	Förv. pers. i % av antal arb.
1928/29 resp. 1929	5.298	858	16,2	1.272	101	7,9	793	163	20,6
1938/39 " 1939	4.911	968	19,7	1.669	137	8,2	1.002	214	21,4
1940/41 " 1941	4.599	1.004	21,8	1.520	143	9,4	856	217	25,4
1942/43 " 1943	4.003	1.054	26,3	1.447	135	9,3	871	222	25,5
1944/45 " 1945	4.221	1.087	25,8	1.562	132	8,5	1.020	244	23,9
1945/46 " 1946	4.338	1.092	25,2	1.505	142	9,4	1.021	232	22,7
1946/47 " 1947	4.557	1.195	26,2	1.534	128	8,3	1.101	250	22,7
1947/48 " 1948	4.644	1.166	25,1	1.408	115	8,2	1.150	255	22,2
1948/49 " 1949	4.554	1.140	25,0	1.470	138	9,4	1.205	264	21,9
1949/50 " 1950	4.482			1.554			1.140	255	22,4

Antalet arbetare har sålunda fallit med ca 8 % vid skattepliktiga och skattefria bryggerier men stigit vid läskedrycks- och mineralvattenfabriker med drygt 11 % sedan 1939. Antalet anställda

1) Det är att märka att dessa uppgifter är hämtade från industristatistiken och sålunda ej redovisar de minsta anläggningarna inom grupperna skattefria bryggerier samt läskedrycks- och mineralvattenfabriker (jfr not 1 sid.19). Dessutom avser dessa siffror alla skattefria bryggerier samt läskedrycks- och mineralvattenfabriker som redovisas i industristatistiken, ej enbart dem som tillhör bryggeriindustrien.

2) I siffrorna för industriarbetare ingår även av bryggerier etc. avlönade utkörare. Beträffande statistikens omläggning mellan åren 1945 och 1946 jämför not till tabell 1.

i förvaltningstjänst har under samma period ökat med ca 20 % vid skattepliktiga bryggerier samt läskedrycks- och mineralvattenfabriker och förblivit ungefär oförändrat vid skattefria bryggerier. Utvecklingstendenserna efter krigets slut är ganska obestämda inom alla tre grupperna, både beträffande arbetare och förvaltningspersonal.

Utvecklingen av förhållandet mellan förvaltningspersonalens och arbetarpersonalens storlek efter kriget förtjänar i detta sammanhang att framhållas, då den avviker från utvecklingen inom industrien i övrigt. Inom hela industrien, däribland även livsmedelsindustrien, har förvaltningspersonalen ökat relativt till arbetarpersonalen. Någon motsvarande ökning har inte ägt rum vid bryggerierna samt läskedrycks- och mineralvattenfabrikerna. Snarare kan man peka på en svag tendens till nedgång i relationstalen. Möjligen kan detta sammanhänga med att förvaltningspersonalen redan tidigare utgjorde en större andel av det totala antalet anställda vid skattepliktiga bryggerier samt läskedrycks- och mineralvattenfabriker än inom flertalet övriga industrigrupper.

Som tidigare antytts har antalet arbetsställen inom de olika grupperna tenderat att sjunka på senare år, inte minst sedan krigets slut. Detta förhållande och de här nämnda förändringarna i sysselsättningen har givit till nettoresultat en genomgående ökning av arbetsställets genomsnittliga personalstyrka, vilket framgår av tablå 17, där även siffror för hela livsmedelsindustrien medtagits.

Tablå 17.

Verksamhetsår resp. kalenderår	Skattepliktiga bryggerier och maltfabriker		Skattefria bryggerier		Läskedrycks- och mineralvattenfabriker		Hela livsmedelsindustrien	
	Arbetare	Förvaltningspersonal	Arbetare	Förvaltningspersonal	Arbetare	Förvaltningspersonal	Arbetare	Förvaltningspersonal
1945/46 resp. 1946	31,4	7,9	4,4	0,4	11,1	2,5	11,3	2,4
1946/47 " 1947	33,0	8,7	4,8	0,4	12,8	2,9	11,6	2,5
1947/48 " 1948	34,4	8,6	4,8	0,4	13,9	3,1	12,1	2,7
1948/49 " 1949	35,3	8,8	5,0	0,5	14,9	3,3	12,2	2,7
1949/50 " 1950	35,0		5,5		16,3	3,6	12,3	2,8

Ökningen i antalet industriarbetare per arbetsställe har relativt sett varit starkast vid läskedrycks- och mineralvattenfabrikerna, där den uppgått till närmare 50 % från 1946 till 1950, medan de övriga grupperna ökat med 10-15 %. Antalet inom administrationen sysselsatta per arbetsställe har under samma period stigit med drygt 40 % vid läskedrycks- och mineralvattenfabriker, med 10 % vid skattepliktiga bryggerier samt förblivit nästan oförändrat vid de skattefria bryggerierna.

Arbetsställets genomsnittliga storlek, mätt i antalet arbetare, inom gruppen skattepliktiga bryggerier är något mindre än genomsnittet för hela industrien. År 1949/50 fanns det i genomsnitt 35 arbetare vid skattepliktiga bryggerier mot 40 inom hela industrien. Genomsnittet inom grupperna skattefria bryggerier samt läskedrycks- och mineralvattenfabriker ligger däremot betydligt lägre. Stora variationer kring dessa genomsnitt förekommer emellertid. En spridningsbild som visar fördelningen av såväl arbetare som förvaltningspersonal inom gruppen skattepliktiga bryggerier (försvarsbryggerier undantagna) 1947/48 framgår av tablå 18.

Tablå 18.

Antal anställda	Antal bryggerier med vidstående antal anställda		
	Arbetare	Förvaltningspersonal	Samtliga anställda
Högst 10	6	84	0
11 - 25	42	25	31
26 - 50	45	4	50
51 - 100	15	0	24
101 - 200	4	1	6
201 - 300	0	0	1
Över 300	2	0	2

Det genomsnittliga antalet utkörare vid skattepliktiga bryggerier 1947/48 uppgick till 31 per 100 arbetare. Stora skillnader förekom mellan de olika bryggerierna. Antalet utkörare per 100 arbetare visar emellertid en tydlig tendens att falla med stigande storlek på bryggerierna. I den lägsta storleksklassen var genomsnittliga antalet utkörare per 100 industriarbetare 49 och i den högsta storleksklassen 24.

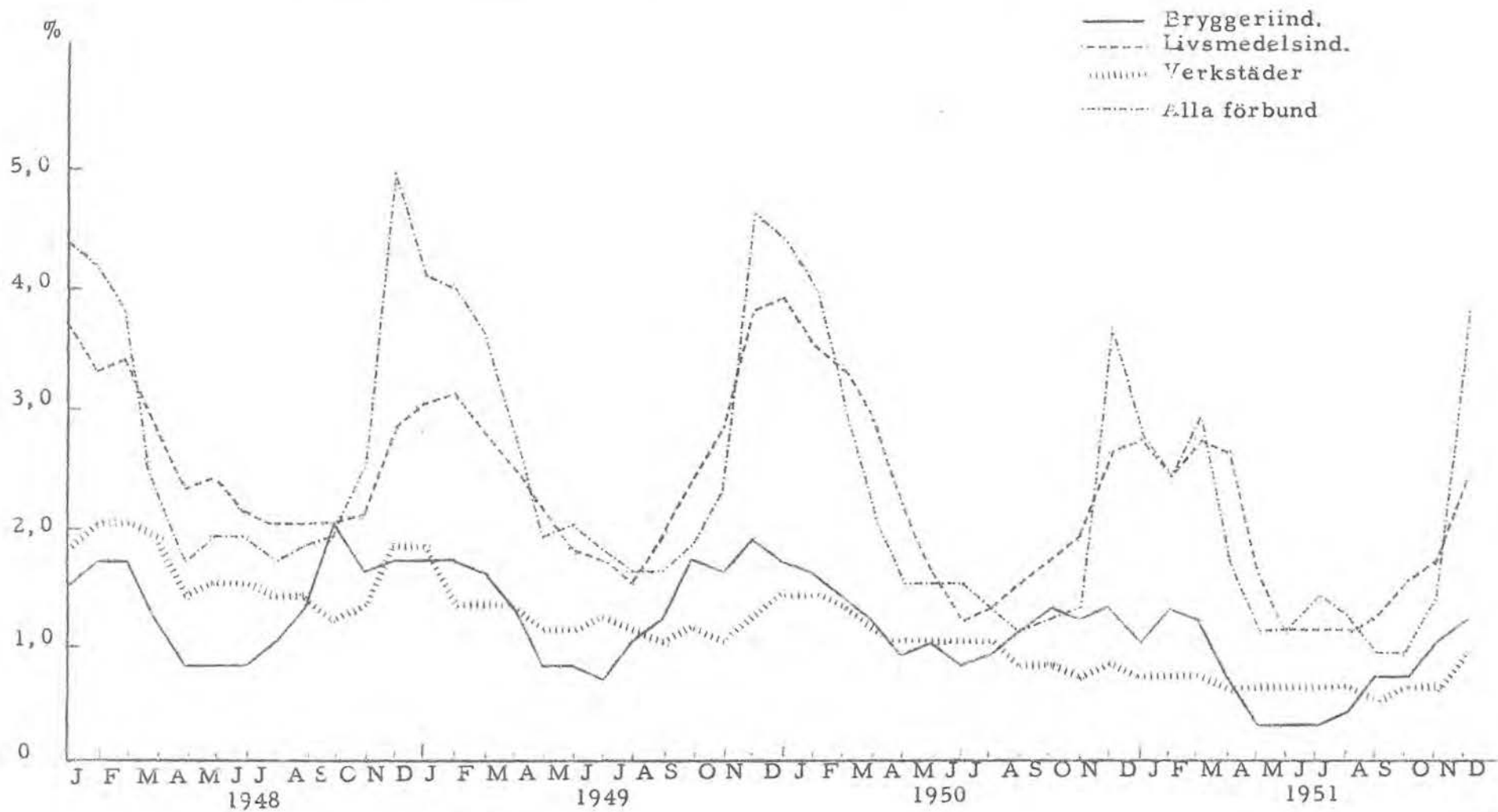
Vissa uppgifter om arbetarpersonalens sammansättning föreligger för året 1947/48 och avser proportionen kvinnliga arbetare och minderåriga arbetare vid 97 skattepliktiga bryggerier. Av dessa bryggeriers hela arbetarstam utgjorde kvinnorna knappt 25 %. Andelen kvinnor varierade emellertid mycket starkt mellan bryggerierna, från ett par procent upp till 60 %. Även inom olika storleksgrupper av bryggerier var variationerna stora. Det fanns dock en viss tendens för större bryggerier att sysselsätta förhållandevis fler kvinnor än mindre bryggerier.

De minderårigas andel av arbetarstammen varierade också ganska kraftigt inom de olika storleksgrupperna, ehuru en viss tendens för små bryggerier att sysselsätta relativt fler minderåriga förelåg. Några uppgifter om arbetarstammens åldersfördelning, vilka skulle varit av värde för en bedömning av bryggeriernas framtida arbetsmarknadsläge, har inte varit tillgängliga. Åldersstrukturen vid företagen synes emellertid vara förtjänt av ett närmare studium.

Arbetslösheten har inte utgjort något allvarligare problem inom bryggeriindustrien. I diagram 5 på nästa sida visas arbetslösheten i procent av medlemsantalet för åren 1948-51 inom Bryggeriindustriarbetarförbundet, Livsmedelsindustriarbetarförbundet, verkstadsarbetarna inom Metallindustriarbetarförbundet jämte samtliga LC-förbund, som insänder arbetslöshetssiffror till Socialstyrelsen. Någon uppdelning av siffrorna för bryggeriarbetarna på arbetare vid skattepliktiga bryggerier, skattefria bryggerier etc. har inte kunnat ske. Enligt uppgift är emellertid skillnaderna mellan dessa grupper högst obetydliga. Under 4-årsperioden har bryggerier samt läskedrycks- och mineralvattenfabriker haft förhållandevis låg arbetslöshet med relativt små säsongväxlingar. Detta överensstämmer väl med utvecklingen under tidigare perioder. Såväl under mellankrigsperioden som den tidigare delen av 1940-talet var nämligen arbetslöshetsprocenten inom bryggeriindustriarbetarförbundet betydligt lägre än genomsnittet för hela industrien och växlingarna mellan säsongerna likaså förhållandevis små.

En mera detaljerad bild av arbetskraftsförbrukningen får man genom att studera antalet arbetstimmar per industriarbetare. Dessa siffror, som redovisas i tablå 19, påverkas endast i ringa

Diagram 5. Arbetslösheten inom vissa fackförbund i procent av medlemsantalet, vid slutet av månaden.

mån av arbetslöshetsförändringar, medan de däremot är beroende av den normala arbetstidens längd, förekomst av övertidsarbete, frånvaro under mindre än en vecka etc.

Tablå 19.

Verksamhetsår resp. kalenderår	Bryggerier och mälte- rier	Läskedrycks- och mine- ralvatten- fabriker	Hela livsme- delsin- dustrien	Hela indust- rien
1940/41 resp. 1941	2.206	1.991	2.098	2.081
1942/43 " 1943	2.252	2.005	2.107	2.105
1945/46 " 1946	2.278	2.233	2.114	2.161
1946/47 " 1947	2.295	2.287	2.109	2.135
1947/48 " 1948	2.322	2.236	2.135	2.152
1948/49 " 1949	2.288	2.199	2.099	2.154

För verksamhetsåret 1947/48 finns dessutom vissa uppgifter om antalet arbetstimmar per industriarbetare vid de skattepliktiga bryggerier, som deltar i utredningen.¹⁾ Genomsnittet för alla dessa bryggerier uppgick detta år till 2,302 timmar. Antalet arbetstimmar per arbetare steg med ökande storlek på bryggeri till den näst högsta storleksklassen (51-100 arbetare) för att sedan åter falla.

De här angivna siffrorna för antalet arbetstimmar per arbetare inkluderar övertid och skiftarbete. Övertidsarbetets andel av totala antalet arbetstimmar vid de i utredningen ingående skattepliktiga bryggerierna var 4,3 % år 1947/48. Detta torde överstiga övertidsandelen inom såväl livsmedelsindustrien som hela industrien. Även i detta avseende förekom stora variationer mellan bryggerierna. Det högsta påträffade procenttalet var 11,4, medan det lägsta var endast 0,6. Man kan möjligen utläsa en tendens till att större bryggerier hade större övertidsandel under detta år än vad fallet var vid de mindre bryggerierna.

1) Dessa uppgifter innefattar, i motsats till tablå 19, ej de av bryggerierna avlönade utkörarnas uppskattade arbetstimmar,

Löneförhållanden.

Lönerna för arbetare inom bryggerier samt läskedrycks- och mineralvattenfabriker, som under 1930-talet låg över genomsnittet för samtliga industrigrupper och för livsmedelsindustrien i sin helhet, har sedan dess ökat förhållandevis långsamt.¹⁾ Som framgår av diagram 6 på nästa sida steg de genomsnittliga timförtjänsterna för manliga arbetare inom bryggerier etc. med 108 % mellan 1939 och 1951 medan ökningen inom hela livsmedelsindustrien var 124 % och inom samtliga industrigrupper 137 % under samma period. Motsvarande siffror för kvinnliga arbetare var 127, 158 och 177 %.

Denna utveckling torde framför allt sammanhånga med att ackordsvolymen inom bryggeriindustrien varit och alltjämt är mycket liten. Ackordsarbetets andel av den totala arbetstiden inom bryggerier och läskedrycksfabriker uppgick under andra kvartalet 1951 till endast 9 %, medan genomsnittet för samtliga i Svenska Arbetsgivareföreningens statistik redovisade grupper var 66 %.

Efter kriget har emellertid timförtjänsterna för både manliga och kvinnliga arbetare inom bryggerier etc. stigit i ungefär samma takt som inom hela livsmedelsindustrien och samtliga industrigrupper. Från och med år 1951 får man räkna med att bryggeriarbetarnas löneläge påverkas av den detta år införda arbetsvärderingen.

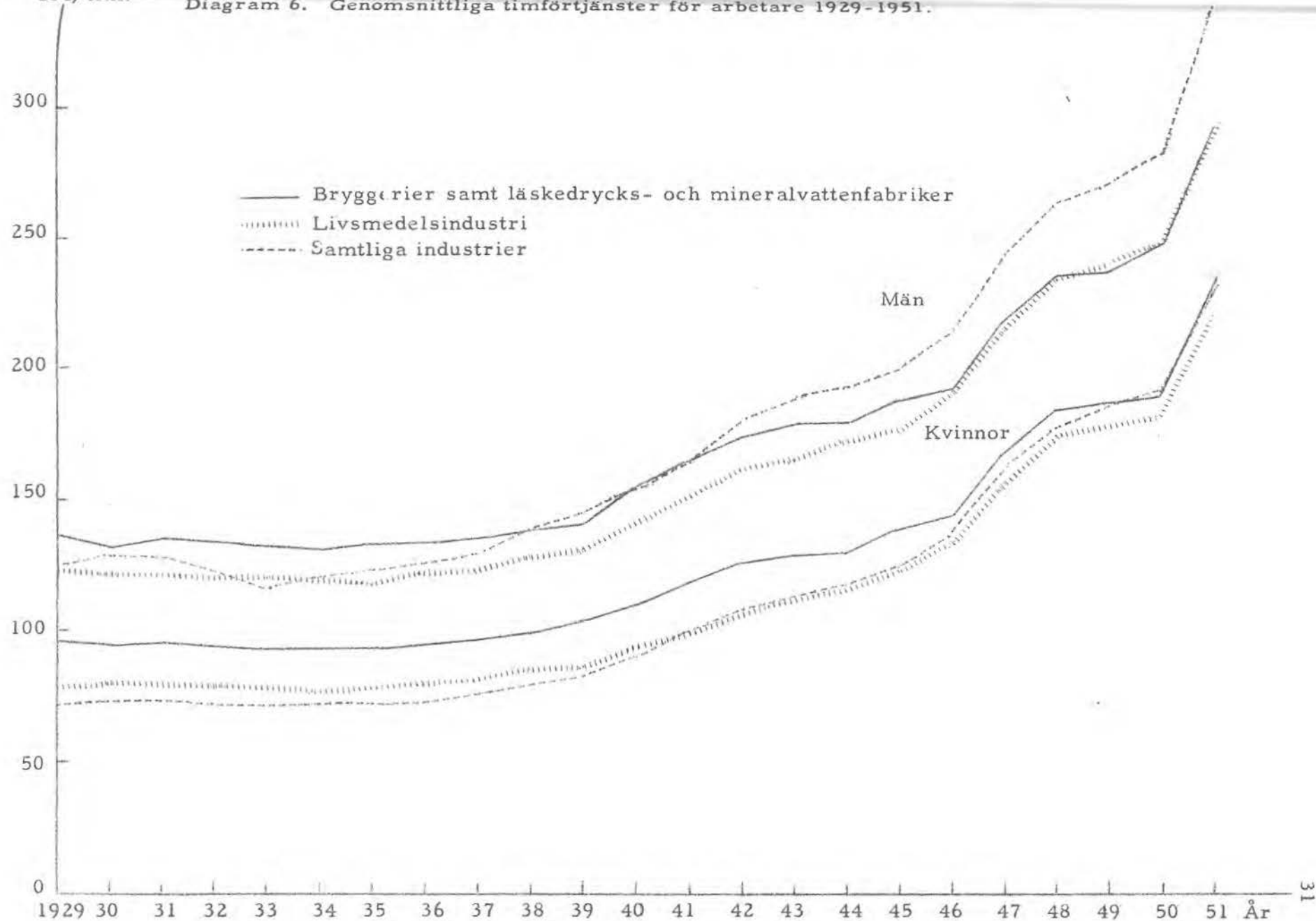
De genomsnittliga timförtjänsternas variationer mellan olika företag är ganska betydande, något som delvis men alls inte fullständigt förklaras av skillnader i dyrortsgruppering.

Tablå 20 visar spridningen i genomsnittliga timförtjänster för bryggeriarbetare exkl. utkörare år 1951 inom olika ortsgrupper.

1) Uppgifterna för bryggeri- och läskedrycksindustrierna avser de företag, som är medlemmar av Bryggeriarbetsgivareförbundet och Sveriges Vattenfabrikanters Riksförbund. Då dessa företag tillhör en gemensam avtalsgrupp torde några större löneskillnader mellan skattepliktiga bryggerier och skattefria bryggerier samt läskedrycks- och mineralvattenfabriker inte förekomma. Uppgifterna är hämtade ur Svenska Arbetsgivareföreningens och Bryggeriarbetsgivareförbundets lönestatistik.

öre/tim.

Diagram 6. Genomsnittliga timförtjänster för arbetare 1929-1951.

Tablå 20.

Timförtjänst öre	Manliga arbetare					Kvinnliga arbetare				
	Antal bryggerier med vidstående timförtjänst i ortsgrupp					Antal bryggerier med vidstående timförtjänst i ortsgrupp				
	2	3	4	5	S:a	2	3	4	5	S:a
171-180							2			2
181-190						1	2			3
191-200						3	7	1		11
201-210						3	19			22
211-220	2	1			3	1	15	5	1	22
221-230	1				1	1	6	1	3	11
231-240	3	2			5		4	2	2	8
241-250	1	6	1		8			2		2
251-260	4	16	1	1	22					
261-270	1	16			17		1			1
271-280	3	15	2		20				2	2
281-290	1	7	1	1	10					
291-300		2	2	2	6					
301-310		4	2	1	7					
311-320			2	1	3					
321-330										
331-340										
341-350				1	1					
351-360										
361-370				1	1					
S:a	16	69	11	8	104	9	56	11	8	84

Medeltalet för vuxna manliga arbetare var 295 öre och för samtliga manliga arbetare 290. Motsvarande siffror för kvinnliga arbetare var 236 och 229.

Timförtjänsterna inbegriper även de s. k. individuella förmånerna såsom semesterlön, lön under sjukdom, fria arbetskläder, dagöl, bostadsförmåner etc. Vid företag tillhörande den nämnda avtalsgruppen bryggerier etc. uppgick dessa förmåner år 1948 i genomsnitt till ca 8 % av de totala timförtjänsterna för män och ca 10 % för kvinnor. Det är inte sannolikt, att några mera betydande förändringar i dessa procenttal inträffat sedan 1948.

Ytterligare två kostnadsposter för arbetare borde redovisas, nämligen dels s. k. kollektiva förmåner, vari ingår anslag till sjukförsäkring och olycksfallsförsäkring, kostnader för barnkrubbor

m. m., dels pensionskostnader. Då tillförlitliga siffror rörande dessa kostnader saknas, har de inte medtagits i utredningen.¹⁾

I ovanstående löneuppgifter för arbetare inom bryggerier samt läskedrycks- och mineralvattenfabriker har utkörarna ej medräknats. Tablå 21 visar spridningen av genomsnittliga årsförtjänster (fast lön plus provision) för utkörare vid skattepliktiga bryggerier år 1951.

Tablå 21.

Årsförtjänst 1000 kr	Antal bryggerier med vidstående årsförtjänst i ortsgrupp				
	2	3	4	5	S:a
4,1- 5,0	1				1
5,1- 6,0					
6,1- 7,0	4	2			6
7,1- 8,0	7	21	2		30
8,1- 9,0	2	21	4	2	29
9,1-10,0	3	11	4		18
10,1-11,0	1	9		5	15
11,1-12,0		2	1		3
12,1-13,0					
13,1-14,0				1	1
14,1-15,0		1			1
15,1-16,0		1			1
16,1-17,0		1	1		2
S:a	18	69	12	8	107

Vid de flesta bryggerier uppgick de genomsnittliga utkörarelönerna till mellan 7.000 och 10.000 kronor per år och medeltalet var 9.500 kronor. Det är emellertid sannolikt att en stor del av skillnaderna mellan bryggerierna kan tillskrivas olikheter i arbetsuppgifter och i vissa fall fungerar utkörare såsom egna arbetsgivare för mer eller mindre tillfälliga utkörare som de själva avlönar. Slutligen bör det tilläggas att dyrtidstillägg, semesterlön och individuella såväl som kollektiva förmåner utgick även till utkörare.

1) Som ett exempel kan emellertid nämnas att de kollektiva förmånerna vid ett storstadsbryggeri år 1947/48 för manliga arbetare uppgick till 3 % och år 1950/51 till 3,7 % av timförtjänsterna. Motsvarande siffror för kvinnliga arbetare var 5,1 och 5,4 %.

Bryggeriindustriens förbrukning av råvaror, förbrukningsmaterial, arbetskraft o. s. v. per tillverkad enhet.

Med hänsyn till rationaliseringstaktens grundläggande betydelse för räntabilitetsutvecklingen inom ett företag eller en bransch är det naturligt att förbrukningen av råvaror, bränsle, kraft och arbetskraft per tillverkad enhet tilldrar sig starkt intresse. Dels visar utvecklingen av dessa förbrukningssiffror, i fortsättningen kallade åtgångstal, i rätt stor utsträckning rationaliseringens verkningar. Om åtgångstalen, särskilt vad beträffar arbetskraft, förblir i stort sett oförändrade från år till år eller rentav uppvisar stegringar, har företagsledningen all orsak att närmare undersöka orsakerna till denna utveckling. Denna närmare undersökning kan självfallet tänkas visa att förändringarna berott på förhållanden utanför företagets kontroll eller att ökningen i ett slags åtgångstal, t. ex. för bränsle, varit en förutsättning för en minskning i ett annat åtgångstal, t. ex. för arbetskraft. Men dessa fall är nog inte så betydande i verkligheten, och genom att följa åtgångstalens utveckling kan företagsledningen få en viss uppfattning om de sammanlagda verkningarna av eventuella rationaliseringsåtgärder.

Åtgångstalen kan också ha ett annat användningsfält, nämligen att dra uppmärksamheten till förefintliga rationaliseringsbehov och -möjligheter. Ju högre åtgångstal som ett visst företag har i jämförelse med andra företag i samma bransch, desto större anledning har det att fråga sig om allt är väl ställt. Även om lokala förhållanden ibland kan ha stor betydelse, har en jämförelse av olika företags åtgångstal ett obestridligt värde, och detta blir ännu större, om åtgångstal finns tillgängliga för olika delar av tillverkningsprocessen snarare än för fabriken som helhet.

Detta kapitel avser just att visa utvecklingen och spridningen av olika åtgångstal och kan i viss mån användas för bedömningen av det egna företagets rationaliseringsgrad under verksamhetsåret 1947/48. Det tillgängliga siffermaterialet möjliggör emellertid inte en beräkning av samtliga betydelsefulla åtgångstal och ur praktisk synpunkt hade det vidare varit önskvärt att förfoga över åtgångstal för en så aktuell period som möjligt. Utformningen och tillämpningen av mera tillfredsställande jämförelsemetoder framstår därför som en angelägen uppgift.

Maltutbytet.

Måttet på råvaruåtgången i mälterierna är traditionellt det s. k. maltutbytet, definierat som utvunnet malt i kg per 100 kg istöpt korn. Nedanstående tablå visar hur maltutbytet fördelade sig vid 33 skattepliktiga bryggeriers mälterier under verksamhetsåret 1947/48.

Tablå 22.

Maltutbyte	Antal bryggerier
74,0-74,9	1
75,0-75,9	7
76,0-76,9	2
77,0-77,9	6
78,0-78,9	8
79,0-79,9	5
80,0-80,9	4
S:a	33

Skillnaden mellan bryggerier med högsta och lägsta maltutbytet uppgick till närmare 10 %; om samtliga mälterier kunde uppnå det högsta mälteriets utbytesnivå, skulle den totala kornförbrukningen och kornkostnaden sjunka med ungefär 3 % för en given maltmängd. Huruvida detta mål kan uppnås eller rentav överträffas, kan inte bedömas i denna utredning: det maximala utbytetts storlek är självfallet begränsad av de egenskaper, som önskas hos det färdiga maltet, och av det för mältning använda kornets egenskaper, sort samt äggvite- och vattenhalt. Särskilt variationerna i kornets vattenhalt, som kan uppgå till mellan 12 och 20 %, ger anledning till försiktighet i tolkningen av utbytessiffrorna.

Bränsle- och kraftåtgång i mälterier.

Till följd av bränslets mycket skiftande karaktär är det svårt att jämföra bränsleåtgången bryggerier emellan. År 1947/48 förekom ved ensamt eller i kombination med andra bränslen vid mer än hälften av de undersökta mälterierna, medan kol förekom ensamt i fem fall och brännolja i sju fall. Kolförbrukningen per ton

malt varierade i de fem fallen från 0,30 till 0,97 ton med ett vägt genomsnitt av 0,36 ton, och brännoljaförbrukningen per ton malt varierade från 0,13 m³ till 1,11 m³ med ett vägt genomsnitt av 0,21 m³ per ton malt.

Om samtliga dessa mälterier hade haft det lägsta åtgångstalet skulle 200 ton kol (17 %) resp. 350 m³ olja (38 %) ha sparats.

Åtgången av elektrisk kraft tycks också ha varierat mycket från mälteri till mälteri. Enligt bryggeriernas rapporter var lägsta resp. högsta siffrorna 68 kWh och 177 kWh per ton för mekaniska mälterier med ett genomsnitt på 134, medan motsvarande siffror för golvmälterierna var 13 och 532 kWh resp. 102 kWh. Spridningen i åtgångstal var alltså avsevärt större för golvmälterierna än för de mekaniska mälterierna, medan genomsnittsåtgången låg något lägre i de förra än i de senare. Vid försök att tolka dessa olikheter får man emellertid komma ihåg att några bryggerier funnit det svårt att uppdelat sin kraftförbrukning på mälterier och övrig verksamhet.

Brygghusutbytet.

Maltutnyttjandet i brygghuset anges av det s. k. brygghusutbytet, som uttryckes som förhållandet mellan viktsmängd utvunnet extrakt och viktsmängd förbrukat malt. När ersättningsråvaror för malt använts, har dessa omräknats till maltmängd på grundval av sin beräknade extrakthalt.

Brygghusutbytets utveckling belyses därav att utbytestalen för samtliga skattepliktiga bryggerier låg mellan 66 och 78 % år 1925/26, mellan 69 och 80 % år 1930/31 och mellan 71 och 81 % år 1935/36 och att utbytestalen vid tillverkning av klass II vid de i utredningen ingående bryggerierna låg mellan 71 och 81 % år 1947/48. Man kan därav se att den övre gränsen för brygghusutbytet stått praktiskt taget oförändrad sedan mitten på 1920-talet och förmodligen legat mycket nära det teoretiska maximum. Särskilt anmärkningsvärt är att även den undre gränsen stått praktiskt taget oförändrad sedan mitten på 1930-talet. Det genomsnittliga utbytet förefaller också ha varit detsamma år 1938/39 som 1947/48.

Spridningen i brygghusutbyte inom skattepliktiga bryggerier under 1947/48 analyseras i nedanstående tablå.

Tablå 23.

Utbytesprocent	Antal bryggerier med vidstående utbytesprocent vid tillverkning av			
	klass III	klass II	klass I lagrat	klass I färskt
70			1	1
70-71			1	
71-72		1	1	5
72-73		4	2	7
73-74	2	4	3	8
74-75		12	7	4
75-76	1	12	5	7
76-77	1	17	9	7
77-78	1	20	15	12
78-79	1	13	13	6
79-80	1	7	2	5
80-81		2	5	
81-82				1
82-83				
83-84				1
84-85			1	
S:a	7	92	65	64

För klass II ligger det högsta brygghusutbytet något mer än 10 % över det lägsta och för klass I lagrat och klass I färskt ungefär 20 %. En av de viktigaste orsakerna till variationerna i brygghusutbytet torde vara skillnader i maltets vattenhalt. En annan förklaring till spridningen kan ligga i brygghusens storlek och modernitet, såsom framgår av nedanstående tablå. Grunderna för modernitetsberäkningen framgår av "Begreppsförklaringar".

Tablå 24.

Produktionsvolym hl	Genomsnittlig utbytesprocent	Antal bryggerier	Brygghusets modernitet	Genomsnittlig utbytesprocent	Antal bryggerier
- 5.000	75,9	16	1	75,8	33
5.000-10.000	76,6	40	2	76,6	25
10.000-20.000	76,2	24	3	76,8	16
20.000-	77,9	12	4	77,6	18

Det förhållandet att utbytet har en tendens att vara högre i stora och moderna bryggerier betyder inte nödvändigtvis, att storlek och modernitet är de utslagsgivande faktorerna. Förutom det använda maltets egenskaper, främst extrakthalt, har den mänskliga faktorn sin betydelse och kan ta sig uttryck i olikheter i tillverkningsförfarande, i skicklighet o. dyl.

Humleförbrukningen.

Förbrukningen av humle i kg per 100 hl jäskällarvört vid skattepliktiga bryggerier 1947/48 redovisas i nedanstående tablå.

Tablå 25.

Humleförbrukning kg	Antal bryggerier med vidstående humleförbrukning vid tillverkning av			
	klass III	klass II	klass I lagrat	klass I färskt
- 2				3
2- 4				31
4- 6				16
6- 8				8
8-10			1	3
10-12			4	
12-14		2	19	2
14-16		7	16	
16-18		16	9	
18-20		32	9	
20-22	1	16	2	
22-24		6	4	
24-26		7		
26-28	3	1		
28-30	1			
30-32	1	1		
32-34	2			
34-36				
36-		3	1	
S:a	8	91	65	63

Skillnaderna i humleförbrukning var som synes avsevärda. För klass III var den högsta förbrukningssiffran ungefär 50 % större än den lägsta och för klass II, klass I lagrat och klass I färskt var den högsta siffran mer än tre gånger större än den lägsta.

De två viktigaste förklaringarna till dessa mycket stora variationer i humleförbrukning är olikheter i dryckernas humlebeska och olikheter i humleutnyttjandet. Med hänsyn till humlets stora betydelse som kostnadspost vore det angeläget att experimentellt söka fastställa hur mycket humle som behövs för att uppnå den av konsumenterna önskade beskheten och att sedan inrikta sig på att nedbringa humleförbrukningen till denna nivå.

Extraktförlust mellan brygghus och jäskällare.

Storleken av extraktförlusterna mellan brygghus och jäskällare, uttryckta i procent av utvunnen extraktmängd vid skattepliktiga bryggerier 1947/48 visas i nedanstående tablå.

Tablå 26.

Förlustprocent	Antal bryggerier med vidstående förlustprocent vid tillverkning av		
	klass II	klass I lagrat	klass I färskt
0-1	6	1	5
1-2	16	15	11
2-3	19	16	13
3-4	23	14	16
4-5	12	7	7
5-6	9	3	5
6-7	2	4	2
7-8	1	3	1
8-9	1	1	3
9-10	3	1	1
S:a	92	65	64

För de tre olika dryckerna, klass II, klass I lagrat och klass I färskt är de genomsnittliga extraktförlusterna nästan exakt lika stora (3,2 % för klass II och klass I lagrat, 3,1 % för klass I färskt), men spridningen inom varje grupp är högst betydande. Vissa bryggerier skulle sannolikt kunna göra mycket stora besparingar genom minskning av vörtsvinnet.

Volymförluster från jäskällare till och med tappningsavdelning.

I processerna under jäsningen t. o. m. tappningen uppstår i vissa fall ett högst betydande svinn, vilket framgår av bryggeriernas rapporter till Kontrollstyrelsen. Det är emellertid svårt att exakt fastställa hur mycket malt, humle o. s. v. som förloras härigenom. Svinnet beräknas nämligen på grundval av skillnaden mellan den i jäskällaren mottagna och den tappade vätskevolymen, varvid den senare uppskattas med hjälp av uppgifter om antalet tappade flaskor av olika storlekar.

Nedanstående tablå visar svinnets storlek vid skattepliktiga bryggerier 1947/48 för olika maltdrycker; procenttalen har här omräknats och anger hur stor del av den i jäskällaren mottagna volymen som gått förlorad från jäsningen till och med tappningen.

Tablå 27.

Volymförlust i procent av i jäskällaren mottagen volym	Antal bryggerier med vidstående volymförlust för		
	klass II	klass I lagrat	klass I färskt
0- 1	7		7
1- 2	10	5	12
2- 3	19	7	10
3- 4	19	6	10
4- 5	15	6	9
5- 6	6	5	7
6- 7	3	5	4
7- 8	3	4	1
8- 9	2	2	1
9-10	2	6	5
10-11	4	2	1
11-12	1	3	
12-13	2	3	
13-14		2	
14-15		1	
15-16		1	
16-17	1		1
17-18		1	
18-		4	
S:a	94	63	68

Volymförlusterna för klass II och klass I färskt var alltså av ungefär samma storleksordning, medan klass I lagrat tenderade att uppvisa såväl högre genomsnitt som högre spridning. Till en del torde detta bero på att lagrad svagdricka ofta tillverkas i små kvantiteter, varvid det procentuella svinnet lätt blir stort. Särskilda jämförelser visar en tendens för bryggerier med låg volymförlust för klass II att också ha låga volymförluster för klass I lagrat och klass I färskt; detta samband är emellertid ganska svagt, vilket tyder på att volymförlusterna varierar starkt från brygd till brygd eller att olika tillverkningsförfaranden, utrustning m. m. kommer till användning för de olika dryckerna.

Total extraktförlust från brygghus till och med tappning.

Den totala extraktförlusten i ett bryggeri från brygghus till och med tappning erhålles genom att de två föregående svinnmåttens kombineras; i tablå 28 återges den såsom procent av den vid bryggningen utvunna extraktmängden vid skattepliktiga bryggerier 1947/48.

Tablå 28.

Extraktförlust i procent av utvunnet extrakt	Antal bryggerier med vidstående extrakt- förlust för		
	klass II	klass I lagrat	klass I färskt
0- 1			1
1- 2	2		
2- 3	10	1	5
3- 4	7	1	5
4- 5	5	6	11
5- 6	11	8	8
6- 7	11	6	5
7- 8	14	1	8
8- 9	7	3	5
9-10	8	7	5
10-11	4	4	3
11-12	5	6	2
12-13	4	4	4
13-14	2	4	3
14-15	1	2	
15-16	3	2	1
16-17		1	
17-18		2	
18-	2	4	1
S:a	96	62	67

Det är som synes rätt betydande mängder extrakt som förlorades under verksamhetsåret 1947/48. Vid tillverkning av klass II var det endast en fjärdedel av bryggerierna som förlorade mindre än 5 %, medan en fjärdedel förlorade 10 % eller mer. För klass I färskt var förlustprocenten snarlik den för klass II, medan klass I lagrat uppvisade något högre förlusttal.

Det ligger nära till hands att anta att olikheterna i extraktförlustens storlek skulle sammanhänga med ett bryggeris storlek och modernitetsgrad. Tablå 29 visar därför total extraktförlust i procent av den vid tillverkningen av klass II utvunna extraktmängden i skattepliktiga bryggerier av olika storlek och modernitet 1947/48. Grunderna för storleksgrupper och modernitetsberäkningen har redovisats i "Begreppsförklaringar".

Tablå 29.

Storleksgrupp	Modernitetspoäng (jäskällare t. o. m. tappning)									
	33-27		26-24		23-19		17-8		Alla	
	Förlust %	Antal bryggerier	Förlust %	Antal bryggerier	Förlust %	Antal bryggerier	Förlust %	Antal bryggerier	Förlust %	Antal bryggerier
I-II	6,3	3	3,4	5	6,0	5	-	-	5,0	13
III	7,0	10	6,7	8	3,9	4	10,2	2	6,7	24
IV	8,7	7	7,7	11	8,6	11	8,1	9	8,2	38
V-VI	9,7	1	6,6	2	8,2	7	9,6	7	8,7	17
Alla	7,6	21	6,5	26	7,3	27	8,9	18	7,4	92

Man finner att större bryggerier tenderar att ha mindre extraktförlust, men spridningen kring de angivna medeltalen är stor. Något samband mellan modernitet och extraktförlust ger siffrorna inte belägg för. Detta betyder sannolikt att andra förhållanden än storlek och modernitet är av mycket större betydelse för extraktförlusten, såsom använda tillverkningsförfaranden samt arbetsledningens och den övriga personalens skicklighet och noggrannhet.

Åtgång av arbetskraft i tappningsavdelningen.

De ovan återgivna siffrorna tyder på att icke föraktliga möjligheter till råvarubesparingar förelåg i en del bryggerier. De tänkbara råvarubesparingarna måste dock anses vara mindre än möjligheterna att spara arbetskraft.

Till följd av siffermaterialets bristfälligheter har det inte varit möjligt att beräkna arbetskraftsförbrukningen per produkt-enhet annat än i den grupp av avdelningar, som omfattar tomglas-lager, sköljning och tappning samt färdiglager och utlämning; dessa avdelningar kallas här för korthetens skull tappningsavdelningen. Tablå 30 avser antalet arbetare per 1000 hl tappad dryck i bryggerier, som redovisade minst 10 arbetare i denna avdelning och som tappade minst 90 % av den totala volymen på 33 cl buteljer. Siffrorna avser 1947/48.

Tablå 30.

Antal arbetare per 1000 hl tappad dryck	Antal bryggerier
0,40 - 0,49	5
0,50 - 0,59	1
0,60 - 0,69	5
0,70 - 0,79	5
0,80 - 0,89	3
0,90 - 0,99	
1,00 - 1,09	1
Σ:a	20

I dessa 20 huvudsakligen större bryggerier var spridningen i åtgångstalen så stor som 2,5:1, och hade tillförlitliga siffror för mindre bryggerier varit tillgängliga, hade spridningen med säkerhet blivit ännu större. En bidragande orsak till spridningen är otvivelaktigt det förhållandet, att antalet omställningar från en dryck till en annan kan variera rätt betydligt mellan olika bryggerier. Även om man tar hänsyn härtill torde emellertid stora rationaliseringsvinster kunna göras i tappningsavdelningens olika processer inom vissa bryggerier. Användning av tappningsmaskiner med hög kapacitet förekom i större utsträckning i bryggerier med låga åtgångstal men är naturligtvis endast ett av flera rationaliseringsmedel, bland vilka man kan nämna främst förbättrade interna transporter av glas och lådor.

Några sammanfattande förbrukningssiffror.

Maltförbrukningen (inkl. förbrukningen av andra extraktgivande råvaror) i kg per hl färdig dryck och humleförbrukningen i kg per 100 hl dryck under ett antal år visas i nedanstående tablå.

Tablå 31.

Verksamhetsår	Kg malt per hl dryck		Kg humle per 100 hl dryck	
	Klass III och II	Klass I	Klass III och II	Klass I
1940/41	11,7	7,3	20,5	8,6
1942/43	10,4	6,1	22,2	7,8
1945/46	11,6	7,1	19,2	6,6
1946/47	11,6	7,2	18,7	6,4
1947/48	11,6	7,1	18,3	6,3
1948/49	11,3	7,3	17,1	6,8
1949/50	12,7	7,5	17,7	7,1
1950/51	12,4	7,7	15,8	7,0

Medan maltförbrukningen per enhet i stort sett förblivit oförändrad, finner man en nedåtgående tendens i humleförbrukningen.

I motsats till malt och humle kan arbetskraft, elektrisk energi och bränsle inte uppdelas på olika drycker med hjälp av det insamlade utredningsmaterialet. För arbetskraftens vidkommande har vissa överslagsberäkningar av åtgång per producerad enhet gjorts; dessa redovisas i form av antal arbetstimmar per hl tappad dryck för verksamhetsåret 1947/48 i nedanstående tablå.

Tablå 32.

Antal arbets- timmer per hl dryck	Antal bryggerier där lagrade maltdryckers andel av totalproduktionen utgör			
	100-90 %	90-67 %	67-50 %	50-33 %
1, 51-1, 75				2
1, 76-2, 00		1	1	1
2, 01-2, 25	2		4	3
2, 26-2, 50	2		4	9
2, 51-2, 75			2	8
2, 76-3, 00	2	1	1	8
3, 01-3, 25	2		5	2
3, 26-3, 50			2	2
3, 51-3, 75			3	4
3, 76-4, 00		1	2	2
4, 01-4, 25	2		2	2
4, 26-4, 50		1		2
S:a	10	4	26	45

Då produktionsinriktningen i bryggerierna var mycket olika under 1947/48, har det varit nödvändigt att uppdelat tablån i fyra del-tablåer alltefter de lagrade maltdryckernas andel av bryggeriets totala tappningsvolym. Det bör observeras att spridningen i arbetsåtgång i alla fyra bryggerigrupperna var minst 2:1. Då särskilda beräkningar inte uppvisade något klart samband mellan arbetskrafts-åtgång och produktionsvolym resp. modernitet, tyder siffrorna snarast på att det finns avsevärda rationaliseringsmöjligheter vilka inte nödvändigtvis kräver en ökning av arbetsställets storlek eller en omfattande modernisering av kapitalutrustningen, utan vilka snarare är av organisatorisk natur.

Vissa publicerade uppgifter om förändringarna i arbetskraftsåtgång inom gruppen bryggerier och vattenfabriker är av intresse i detta sammanhang. Dessa siffror som visas i tablå 33 visar utvecklingen av antalet arbetstimmar per produktenhet sedan år 1939.

Tablå 33.

År	Antal arbetstimmar per produktenhet Index: 1939 = 100	
	Bryggerier och vatten- fabriker	Hela industrien
1939	100	100
1943	102	103
1946	91	94
1947	83	91
1948	84	88

Arbetskraftsåtgången per produktenhet har alltså nedgått med ca 16 procent från år 1939 till år 1948 inom bryggerier och vattenfabriker eller något mer än i hela industrien. Nedgången har emellertid inte varit fullständigt jämn. En viss uppgång skedde i början av 1940-talet, förorsakad främst av underutnyttjande av produktionsapparaten. Det är emellertid att märka att gruppen bryggerier och vattenfabriker är mycket blandad till sin sammansättning. Endast med hjälp av en specialbearbetning av industristatistiken är det möjligt att närmare yttra sig om de skattepliktiga bryggeriernas utveckling.

KAPITEL 4. BRYGGERIINDUSTRIENS PRODUKTIONSSTRUKTUR.

Inom bryggeriindustrien är tillverkningsmetoderna givna inom en förhållandevis snäv ram, varför de olika företagen produktions-tekniskt sett blir ganska likartade. De olikheter i fråga om produktionens uppbyggnad och organisation som råder mellan företagen är snarare en återspeglning av olika marknadsförhållanden, kapitalutrustningens ålder, företagsledningens skicklighet m. m.

I kapitel 2 har framhållits flera omständigheter som medverkar till att ge produktionen en påtagligt regional och lokal prägel. I samma riktning verkar de förhållandevis höga transportkostnaderna för bryggerivarorna. Detta har lett till uppkomsten av ett relativt stort antal driftsställen med lokalisering till centralt belägna tätorter inom distributionsområden av starkt varierande storlek och befolkningstäthet.

Föreliggande kapitel syftar till att klarlägga skillnader mellan företagen i vissa avseenden som är av betydelse, då man bedömer effektiviteten i uppbyggnad och organisation av branschens produktion. Genom att olikheterna mellan företagen framhäves kommer samtidigt de för bryggeriindustrien karakteristiska dragen i produktionsstrukturen att framträda.

Med utgångspunkt från en redovisning av antalet anläggningar och deras andel av den totala produktionsvolymen inom landet studeras först variationerna i de skattepliktiga bryggeriernas storlek. I anslutning härtill redogöres även för koncernernas storlek, uttryckt både i antalet anläggningar och produktionsvolym.

Därnäst belyses skillnaderna i produktionsinriktning och specialiseringsgrad mellan företag. Det är härvid inte blott fråga om totalproduktionens uppdelning på de olika huvudslagen av drycker utan även fördelningen av lagrade maltdrycker på olika klasser och typer.

En bedömning av branschens effektivitetsläge bör även ta hänsyn till den tekniska utrustningens modernitet och graden av kapacitetsutnyttjande, inte minst med hänsyn till säsongmässiga förändringar i efterfrågan. En redogörelse för dessa förhållanden lämnas i de därpå följande avsnitten.

En på detta sätt upplagd undersökning leder samtidigt till en gruppering av bryggerier som är lika i berörda avseenden. Detta

ger anledning till att studera förhållanden, som kan antas medverka till uppkomsten av likheter och olikheter mellan bryggerierna. I den följande framställningen riktas intresset först mot sambanden mellan bryggeristorlek och lokalisering samt mellan storlek och koncern tillhörighet. Därefter studeras hur produktionsinriktningen varierar med bryggeriernas storlek och lokalisering. Till sist redovisas sambandet mellan modernitet och kapacitetsutnyttjande å ena sidan samt bryggeristorlek och koncern tillhörighet å den andra.

Bryggeriindustriens företagsstruktur.

1. Bryggeriindustriens anläggningar och deras andel av den totala produktionsvolymen inom landet.

Det har tidigare framhållits att tillverkningen inom bryggeriindustrien förutom i skattepliktiga bryggerier även bedrivs i med dem tekniskt eller ekonomiskt samordnade svagdricksbryggerier samt läskedrycks- och mineralvattenfabriker. Emellertid de skattepliktiga bryggerierna har man anledning urskilja de s. k. försvarsbryggerierna, vilkas förnämsta funktion är att tjäna som distributionsorgan, medan deras tillverkning är ytterst obetydlig.

Antalet anläggningar av olika typer 1947/48 (siffrorna inom parentes avser 1950/51) var följande:¹⁾

Skattepliktiga bryggerier	(Skb)	115	(104)
Försvarsbryggerier	(Fö)	22	(27)
Svagdricksbryggerier	(Sv)	13	(11)
Läskedrycks- och mineralvattenfabriker	(Lä)	7	(7)

Dessa anläggningars andel av den totala produktionsvolymen inom landet 1947/48 av de tre huvudgrupperna av drycker framgår av nedanstående tabell.²⁾

1) Anläggningar med svagdricks- och läskedryckstillverkning har särredovisats, då de haft egen driftsledning. Indelningen har skett efter samråd med representanter för Svenska Bryggareföreningen.

2) I de fall då produktionsandelen i någon anläggningsgrupp är mindre än 0,05 % av totalproduktionen har denna andel betecknats med en punkt.

Tablå 34.

	Total- produk- tion 1000 hl	Därav i % inom					
		Bryggeriindustriens an- läggningar				Utomstå- ende an- läggningar	
		Skb	Fö	Sv	Lä	Sv	Lä
Lagrade malt- drycker	1.755	99.2	.	-	-	0.8	-
Färsksvagdricka	999	29	1.2	10	-	59.8	-
Läskedrycker och mineralvatten	1.649	41.1	0.4	1.1	17.9	11.7	27.8

Produktionens fördelning 1947/48 på olika typer av anläggningar visar stora variationer mellan olika landsdelar, vilket framgår av följande tablå. Den ringa produktionen vid försvarsbryggerierna har därvid sammanslagits med tillverkningen vid skattepliktiga bryggerier och utomstående anläggningar har sammanförts till en gemensam grupp.

Tablå 35.

	Anläggningarnas andel av totala produktionen av resp. drycker i %. 1947/48 ¹⁾								
	Typ av anlägg- ning	Stor- stä- der	Norr- land	Berg- slags- områ- det	Mälar- områ- det (exkl. Sthlm)	Väst- ra Sve- rige (exkl. Gbg)	Syd- öst- ra Sve- rige	Okänt- Hal- land (exkl. Mal- mö)	Hela lan- det
<u>Lagrade malt- drycker</u>	Skb	100	100	98	96	100	100	100	99
	Utomst. anlägg.	-	0	2	4	0	0	0	1
S:a		100	100	100	100	100	100	100	100
<u>Färsksvagdricka</u>	Skb	26	53	22	28	40	36	13	30
	Sv	46	4	16	3.9	2	4	11	11
	Utomst. anlägg.	28	43	62	33	58	60	76	59
S:a		100	100	100	100	100	100	100	100
<u>Läskedrycker och mineral- vatten</u>	Skb	1	80	51	48	61	70	53	41
	Sv	1	-	3	1	1	3	1	1
	Lä	58	-	-	5	-	2	-	18
	Utomst. anlägg.	40	20	46	46	38	25	46	40
S:a		100	100	100	100	100	100	100	100

1) I de fall då produktionsandelen är mindre än 0,5 % men större än 0,05 %, har den betecknats med 0.

De mera intressanta drag som kan utläsas ur denna tablå gäller först skillnaderna mellan bryggeriindustrien och utomstående anläggningar beträffande andelen av den totala produktionen inom olika områden. De utomstående anläggningarna har sin starkaste ställning vad svagdricka beträffar i Skåne-Halland, Bergslagen, Sydöstsverige och i fråga om läskedrycker och mineralvatten i Mälardistriktet, Bergslagen och Skåne-Halland. Vidare bör man uppmärksamma de skattepliktiga bryggeriernas andel av produktionen av svagdricka samt läskedrycker och mineralvatten, som varierar ganska påfallande mellan områden med hög och låg folktäthet. I storstäderna, d. v. s. Stockholm, Göteborg och Malmö, svarar de skattepliktiga bryggerierna för en förhållandevis liten andel av tillverkningen av såväl svagdricka som läskedrycker och mineralvatten, som där i stället sker i särskilda anläggningar. Inom ett så glest befolkat område som Norrland ombesörjer de däremot huvudparten av tillverkningen även av dessa drycker.

2. Skattepliktiga bryggeriers (inkl. försvarsbryggerier) storlek.

För att studera skattepliktiga bryggeriers storlek och produktionens fördelning på större och mindre bryggerier har den i "Begreppsförklaringar" angivna indelningen i sex storleksgrupper baserade på årsproduktionen av lagrade maldrycker använts.

I tablå 36 visas de olika storleksgruppernas andel, i absoluta tal och i procent, av skattepliktiga bryggeriers totala produktionsvolym av de tre huvudgrupperna av drycker 1947/48.

Tablå 36.

Storleksgrupp	Antal anläggningar	Tillverkning					
		Lagrade maldrycker		Färsksvagdricka		Läskedrycker och mineralvatten	
		1000 hl	%	1000 hl	%	1000 hl	%
I	8	813	47	24	8	3	0
II	6	146	8	7	2	93	14
III	26	357	20	92	30	258	38
IV	45	330	19	123	41	258	38
V	29	97	6	42	14	64	9
VI	23	1	0	14	5	9	1
S:a	137	1.744	100	302	100	685	100

Skillnaderna mellan de största bryggerierna och övriga blir emellertid än mera framträdande om man ser på spridningen inom grupp I. De två största anläggningarna tillverkar nämligen inemot 250.000 hl lagrade maltdrycker vardera och svarar tillsammans för inte mindre än 27 % av totalproduktionen av dessa drycker. Även de två närmast följande bryggerierna med en produktion av nära 100.000 hl vardera är betydligt större än de övriga anläggningarna i gruppen, vilkas årstillverkning ligger mellan 33.000 och 53.000 hl.

Till jämförelse kan nämnas att av bryggeriindustriens tretton svagäricksbryggerier, grupperade efter årsproduktionen av klass I färskt enligt samma grunder som lagrade maltdrycker, faller ett i storleksgrupp I, ett i vardera storleksgrupperna III och IV och tio i grupp V.¹⁾

Av de sju läskedrycks- och mineralvattenfabriker, som tillhör bryggeriindustrien, grupperade efter årsproduktionen av dessa drycker på samma sätt som lagrade maltdrycker, faller ett i den största storleksgruppen med en produktion av ca 240.000 hl eller 80 % av den totala tillverkningen i bryggeriindustriens läskedrycks- och mineralvattenfabriker.

Som väntat råder det ett ganska nära samband mellan de skattepliktiga bryggeriernas storlek och deras lokalisering till områden med varierande folktäthet. Storstadsbryggerierna tillhör utan undantag den största storleksgruppen och närmast kommer bryggerierna i de relativt tätbefolkade regionerna Mälardalen och Skåne-Halland.

Nedanstående tabell visar storleksfördelningen inom olika områden 1947/48.

Tabell 37.

	Storleksgrupper						S:a
	I	II	III	IV	V	VI	
Storstäder	8						8
Norrland			5	10	4	6	25
Bergslagen			3	7	10	4	24
Mälardalen (exkl. Sthlm)		4	5	6	5	7	27
Västra Sverige (exkl. Gbg)			2	10	4	3	19
Sydöstra Sverige			5	7	6	3	21
Skåne-Halland (exkl. Malmö)		2	6	5			13
Hela landet	8	6	26	45	29	23	137

1) Härvid är att märka att produktionen vid två större svagäricksbryggerier, ett i "storstäderna" och ett i Norrland, hänförs till resp. skattepliktiga moderbryggerier, då de haft samma driftsledning som

Den genomsnittliga produktionen per skattepliktigt bryggeri, försvarsbryggerierna undantagna, av resp. drycker inom olika områden år 1947/48 framgår av följande tablå:

Tablå 38.

	Genomsnittlig produktion per bryggeri i 1000 hl		
	lagrade maldrycker	klass I färskt	läske-drycker
Storstäder	102	3	0
Norriand	8	4	7
Bergslagsområdet	6	1	4
Mälardområdet (exkl. Sthlm)	12	3	8
Västra Sverige (exkl. Gbg)	7	2	5
Sydöstra Sverige	8	3	5
Skåne-Halland (exkl. Malmö)	12	2	9
Hela landet	15	3	6

3. Koncernbildningar inom bryggeriindustrien.

Ovanstående gruppering av bryggeriindustriens anläggningar ger inte en fullständig bild av produktionens fördelning på olika företagsenheter och storleksgrupper. Den finansiella företagsstrukturen inom bryggeriindustrien kännetecknas nämligen av en ganska långt driven koncentration.

Av de sammanlagt 115 skattepliktiga bryggerierna i verksamhet ingår 68 i 16 kombinationer bestående av två eller flera skattepliktiga bryggerier.¹⁾ Sådana kombinationer kallas här "koncerner". Till dessa koncerner hör även ett antal svagdricksbryggerier samt läskedrycks- och mineralvattenfabriker. Förutom koncernerna förekommer i 9 fall kombinationer mellan ett skattepliktigt bryggeri i verksamhet och en eller flera anläggningar av annan typ. De har i denna framställning kallats "övriga kombinationer". Endast

1) Med "kombination" avses i denna framställning ett flertal med hänsyn till ägareförhållandena förenade anläggningar eller driftsenheter.

38 skattepliktiga bryggerier är helt fristående, d. v. s. de ingår inte i någon kombination av flera anläggningar.

De företag som ingår i bryggeriindustrien fördelade sig 1948 på följande sätt mellan olika kombinationer och fristående bryggerier. (Siffrorna för 1951 inom parentes)

Tablå 39.

Företagstyp	Skb	Fö	Öv	Lä
Koncerner	68 (59)	15 (18)	10 $\frac{1}{2}$ ¹⁾ (9)	5 (6)
Övriga kombinationer	9 (9)	7 (9)	2 $\frac{1}{2}$ ¹⁾ (2)	2 (1)
Fristående bryggerier	38 (36)	- (-)	- (-)	- (-)
S:a	115 (104)	22 (27)	13 (11)	7 (7)

Koncernernas betydelse är emellertid större än som framgår av deras andel av antalet anläggningar. Detta står klart om man i stället ser på produktionens fördelning mellan koncerner, övriga kombinationer och fristående bryggerier, som visas i tablå 40 avseende 1947/48.

Tablå 40.

Företagstyp	Antal företag	Lagrade maltdrycker		Klass I färskt		Läskedrycker och mineralvatten	
		1000 hl	%	1000 hl	%	1000 hl	%
Koncerner	16	1,386	79	234	60	729	73
Övriga kombinationer	9	117	7	56	14	101	10
Fristående bryggerier	38	242	14	103	26	168	17
S:a	63	1.745	100	393	100	998	100

Karakteristiskt för bryggeriindustrien är emellertid förekomsten av några få mycket stora koncerner. Bilden av företags-

1) Ett svagdricksbryggeri tillhörande bryggeriindustrien ägs till hälften av ett koncernanslutet bryggeri samt till andra hälften av ett bryggeri tillhörande "övriga kombinationer".

koncentrationens styrka måste därför kompletteras med en översikt av storleksfördelningen inom koncerngruppen. En sådan översikt ges i tablå 41 som bygger på en sammanslagning av produktionen vid de olika bryggerierna i samma koncern, varefter koncernerna grupperats efter storleken av årsproduktionen lagrade maltdrycker enligt samma grunder som tidigare använts. Procenttalen anger andelen av bryggeriindustriens totala produktion av resp. drycker. Siffrorna hänför sig till bryggåret 1947/48.

Tablå 41.

Storleksgrupp	Antal koncerner	Lagrade maltdrycker		Klass I färskt		Läskedrycker och mineralvatten	
		1000 hl	i % av totalproduktionen	1000 hl	i % av totalproduktionen	1000 hl	i % av totalproduktionen
I	7	1,220	69	180	46	595	60
II	4	102	6	27	7	31	8
III	3	48	3	21	5	39	4
IV	2	16	1	6	2	14	1
S:a	16	1,386	79	234	60	729	73

Av de sju koncernerna i storleksgrupp I intar de två största en särställning och svarar ensamma för ca 50, 25 och 35 % av bryggeriindustriens totalproduktion av resp. lagrade maltdrycker, färsksvagrdricka samt läskedrycker och mineralvatten.

Sedan bryggåret 1947/48 har företagskoncentrationen inom bryggeriindustrien fortsatt framför allt därigenom att en av de största koncernerna inköpt en annan koncern tillhörande storleksgrupp I.

En storleksjämförelse mellan de 68 koncernanslutna och de 47 icke koncernanslutna bryggerierna visar att de förra är betydligt större. Den genomsnittliga produktionen lagrade maltdrycker år 1947/48 för koncernbryggerierna var ca 20.000 hl, medan den för de senare uppgick till ca 7.600 hl.

Siffrorna för koncernbryggerierna påverkas emellertid av att alla 8 storstadsbryggerierna tillhör denna kategori. Om man inte räknar med storstadsbryggerierna, blir genomsnittsproduktionen lagrade maltdrycker för de koncernanslutna bryggerierna 9.600 hl.

Produktionens inriktning vid skattepliktiga bryggerier.

Undersökningen av produktionsinriktningen avser i första hand att belysa den sammanlagda produktionens uppdelning på de olika huvudslagen av drycker, lagrade maldrycker, färsksvagdricka samt läskedrycker och mineralvatten. Därutöver är det emellertid av intresse att undersöka, hur produktionen av lagrade maldrycker fördelar sig på olika typer, framför allt av klass II.

1. Den sammanlagda produktionens fördelning på huvudslagen av drycker.

De skattepliktiga bryggeriernas sammanlagda produktion består volymmässigt till 64 % av lagrade maldrycker, till 11 % av färsksvagdricka och till 25 % av läskedrycker och mineralvatten. Produktionens sammansättning varierar emellertid starkt mellan bryggerierna, vilket illustreras av nedanstående tablå. Bryggerierna har här indelats i fem klasser efter lagrade maldryckers andel av totalproduktionen och varje sådan klass i sin tur i fem grupper efter läskedrycksproduktionens andel av återstoden. I en klass för sig, den första, har de bryggerier placerats, som endast producerar lagrade maldrycker. Endast bryggerier i verksamhet har medtagits och siffrorna avser bryggåret 1947/48.

Tablå 42.

% lagrade maldrycker	Antal bryggerier med nedanstående produktions- sammansättning					S:a
	% läskedrycker av återstoden					
	0	0, 1-33	33-67	67-100	100	
100	7					7
90-100	2			1	1	4
67- 90	4		2		2	8
50- 67			7	15	13	35
33- 50			30	19	5	54
under 33			5	2		7
S:a	13		44	37	21	115

Det stora flertalet bryggerier tillverkar sålunda alla tre huvudslagen av drycker. Den dominerande produktionsinriktningen är mellan 1/3 och 2/3 lagrade maldrycker och av återstoden är tillverkningen av läskedrycker och mineralvatten större än av färsksvagdricka. Härifrån skiljer sig framför allt de 11 bryggerier som tillverkar enbart lagrade maldrycker eller har en produktionsandel av sådana drycker på över 90 %. Av de 7 anläggningar som enbart tillverkar lagrade maldrycker tillhör 6 storleksgrupp I. Man frågar sig då om det finns en genomgående tendens mot större andel av lagrade maldrycker med stigande bryggeristorlek. Nedanstående tablå ger svar på denna fråga.

Tablå 43.

Storleksgrupp	Antal skattepliktiga bryggerier	Procentuell andel av sammanlagda produktionsvolymen 1947/48			
		Lagrade maldrycker	Färsksvagdricka	Läskedrycker och mineralvatten	S:a
I	8	97	3	0	100
II	6	59	3	38	100
III	26	50	13	37	100
IV	45	47	17	36	100
V	29	48	21	31	100
S:a	114	64	11	25	100

En längre driven specialisering förekommer sålunda så gott som uteslutande bland de allra största anläggningarna inom bryggeriindustrien och skillnaderna mellan övriga storleksgrupper med hänsyn till totalproduktionens sammansättning är förhållandevis små. Man kan emellertid utläsa en tendens till sjunkande andel lagrade maldrycker och stigande andel färsksvagdricka med fallande storlek på bryggerierna. Andelen läskedrycker är däremot ungefär lika stor i alla storleksgrupper utom i storleksgrupp I, där den är ytterst obetydlig. Totalt sett finner man en, ehuru svag, tendens till jämnare fördelning mellan de tre huvudslagen av drycker ju mindre bryggeriet är. Skillnaden i produktionsinriktning mellan stora och små bryggerier liksom även mellan anläggningar i samma storlekskate-

gori belyses även av diagram 7 på följande sida som visar produktionens procentuella sammansättning vid de 25 största och de 25 minsta bryggerierna.

De högspecialiserade storbryggerierna med en produktionsandel lagrade maltdrycker på över 90 % ligger alla i storstäderna. Nedanstående tablå visar att det, bortsett från storstäderna, föreligger förhållandevis små skillnader mellan olika regioner.

Tablå 44.

	Olika tillverkningars andel (%) av totalproduktionen 1947/48			
	Lagrade malt-drycker	Klass I färskt	Läskedrycker och mineral-vatten	S;a
Storstäder	97	3	0	100
Norrland	44	21	35	100
Bergslagsområdet	51	11	38	100
Mälardområdet (exkl. Sthlm)	54	11	35	100
Västra Sverige (exkl. Gbg)	51	16	33	100
Sydöstra Sverige	50	18	32	100
Skåne-Halland (exkl. Malmö)	53	8	39	100
Hela landet	64	11	25	100

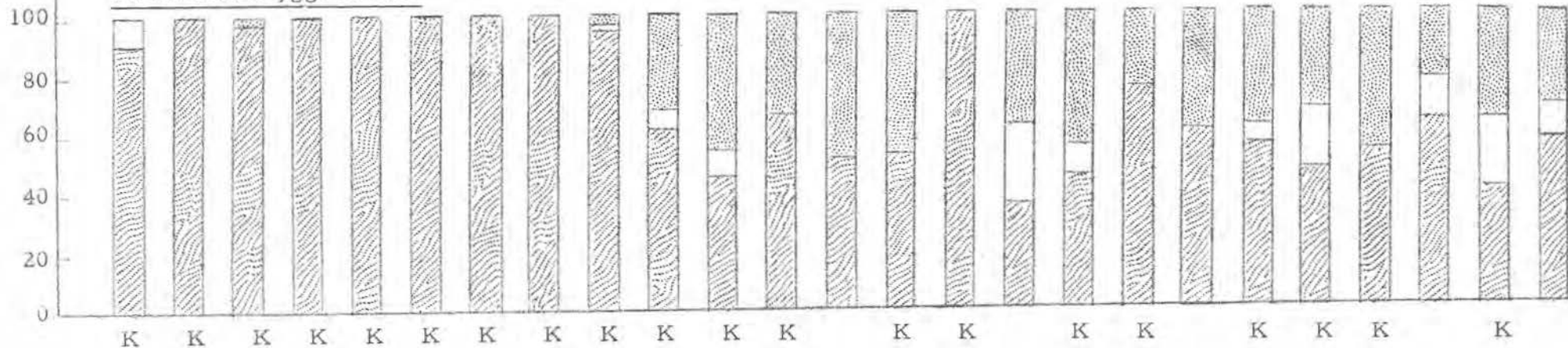
Endast Norrland skiljer sig något från de övriga landsbygdsregionerna genom en något lägre andel lagrade maltdrycker och motsvarande högre andel färsksvagdrika. Skillnaderna i läskedrycksandelen är däremot genomgående mycket små mellan dessa regioner.

Spridningen mellan bryggerierna i olika regioner belyses av följande tablå, där bryggerierna grupperats efter procentandelen lagrade maltdrycker.

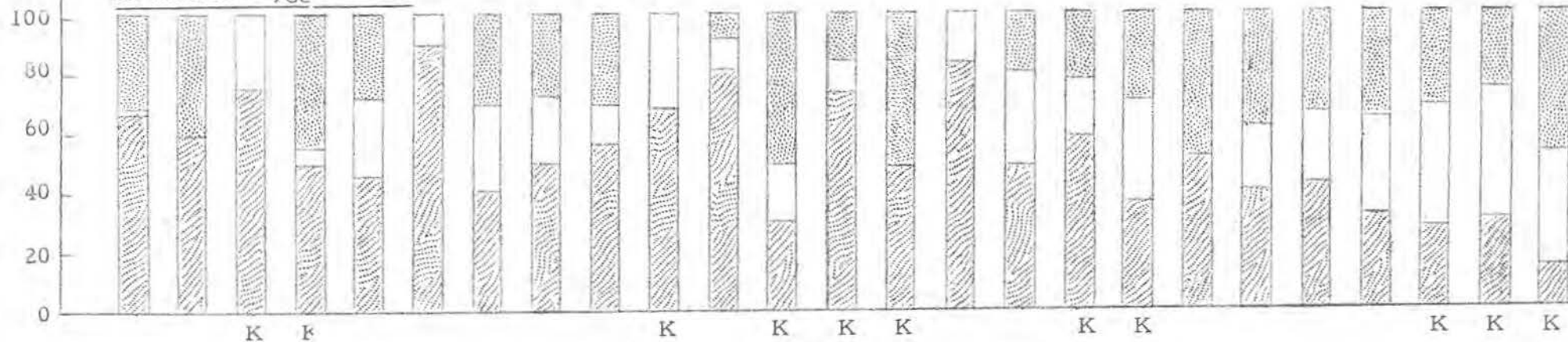
%

Diagram 7. Produktionens procentuella sammansättning vid de 25 största och 25 minsta skattepliktiga bryggerierna i verksamhet 1947/48.

25 största bryggerierna

25 minsta bryggerierna

▨ = lagrade malt -
drycker

□ = färsksvagdricka

▤ = läskedrycker och mineralvatten

Bokstaven K under en stapel anger koncern tillhörighet

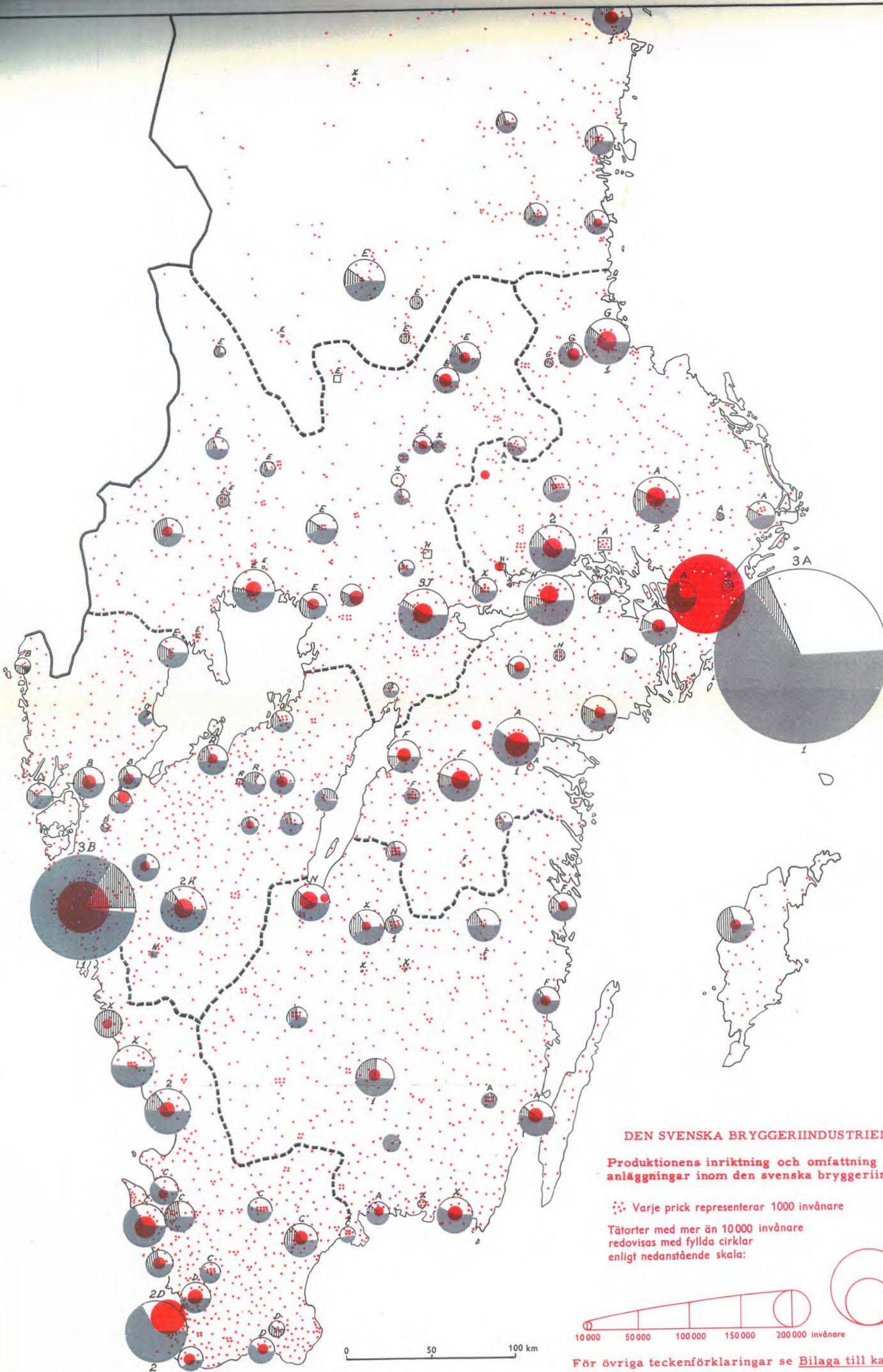
Tablå 45.

	Antal bryggerier med nedanstående andel (%) lagrade maltdrycker 1947/48						
	100	100-90	90-67	67-50	50-33	under 33	S:a
Storstäder	6	2					8
Norrland				6	13		19
Bergslagsområdet			2	9	8	2	21
Mälardalen (exkl. Sthlm)		1	2	4	11	2	20
Västra Sverige (exkl. Gbg)	1		2	3	8	2	16
Sydöstra Sverige		1	2	6	8	1	18
Skåne-Halland (exkl. Malmö)				7	6		13
Hela landet	7	4	8	35	54	7	115

Det föreligger sålunda en ganska avsevärd spridning inom vissa regioner. Detta ger en antydning om att betydande skillnader i de förhållanden som inverkar på bryggeriernas produktionsstruktur kan förekomma inom de olika områdena. Självfallet kan den här använda områdesindelningen inte tillfredsställande förklara skillnaden mellan bryggerierna vare sig med avseende på produktionsinriktning eller storlek. Härtill kräves betydligt mera ingående uppgifter bland annat om marknadens geografiska storlek och täthet för olika företag och konsumtionsinriktningen inom olika delar av dessa regioner. Mera detaljerade sådana uppgifter har av flera skäl varit svåra att inhämta. Man får emellertid en ungefärlig uppfattning om sådana skillnader mellan och inom de berörda regionerna genom att betrakta kartan rörande dessa förhållanden på nästa uppslag. Teckenförklaringarna till kartan återfinnes i särskild bilaga omedelbart därefter.

2. Fördelningen av produktionen av lagrade maltdrycker på olika klasser och typer.

Översikten av den sammanlagda produktionens fördelning på de tre huvudslagen av drycker har ej tagit hänsyn till den längre drivna uppdelning av produktionen, som förekomsten av olika klasser och typer av lagrade maltdrycker är ett uttryck för. De olika klas-

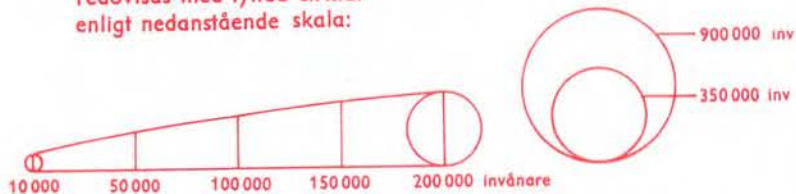

DEN SVENSKA BRYGGERIINDUSTRIEN 1948

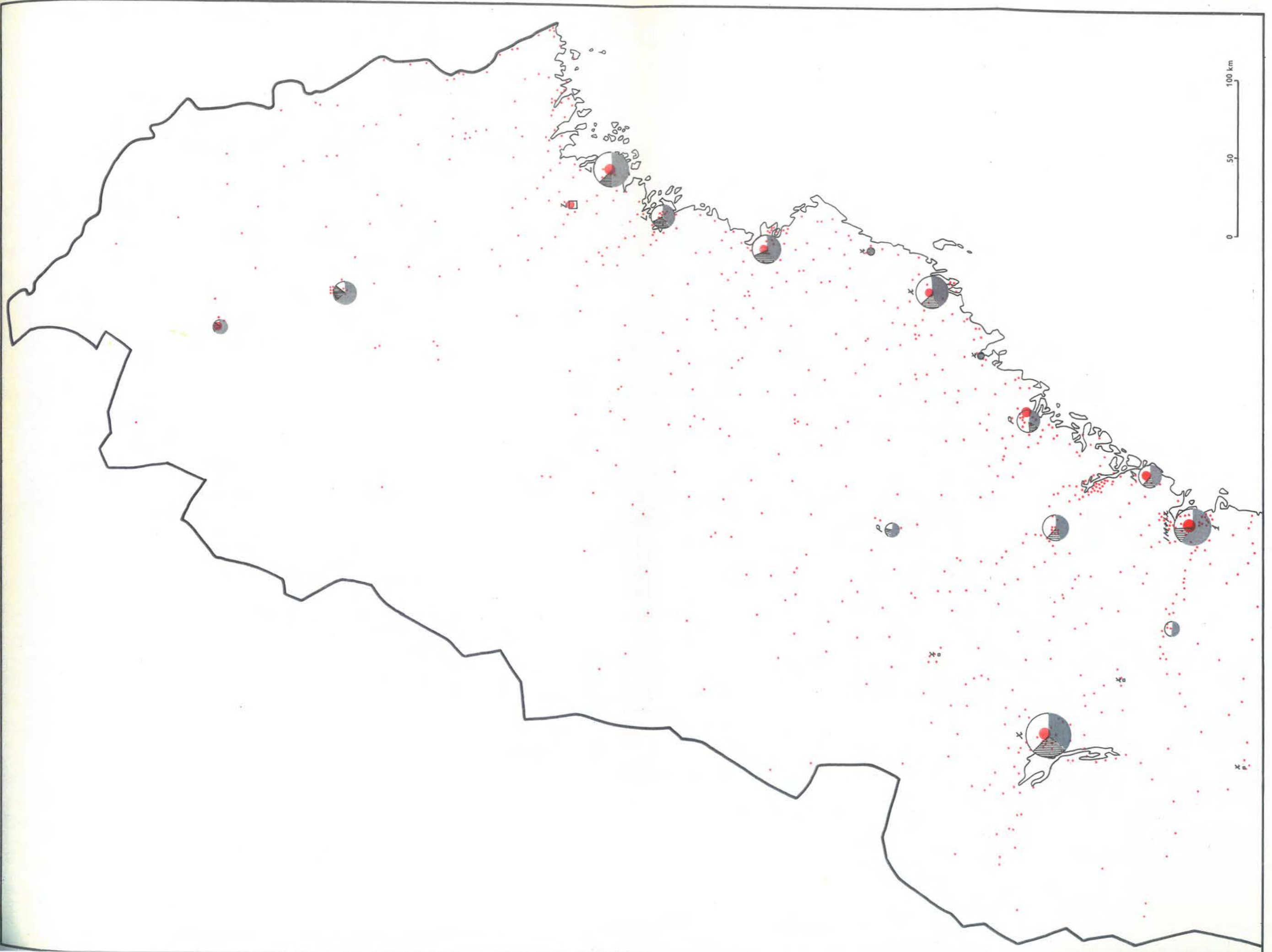
Produktionens inriktning och omfattning vid olika anläggningar inom den svenska bryggeriindustrien

••• Varje prick representerar 1000 invånare

Tätorter med mer än 10000 invånare redovisas med fyllda cirklar enligt nedanstående skala:

För övriga teckenförklaringar se Bilaga till kartan

TECKENFÖRKLARINGAR

Cirkel markerar varje bryggeriort, d. v. s. stad eller tätort, där skattepliktiga bryggerier och/eller tillhörande svagdricksbryggerier och läskedrycksfabriker finns.

Cirkelns yta anger produktionens storlek, varvid 1 mm^2 motsvarar ca 400 hl drycker.

Cirkelns olika sektorer betyder:

grå = lagrade maldrycker
streckad = färsksvagdricka
vit = läskedrycker och mineralvatten.

Kvadrat är tecknet för försvarsbryggerier. Kvadratens yta anger produktionens storlek ($1 \text{ mm}^2 = \text{ca } 400 \text{ hl}$).

Av tekniska skäl har kvadrat alltid en minimistorlek ($\frac{1}{2} \text{ mm}^2$), även om försvarsbryggeriets produktion är mindre.

Bokstäver ovanför cirkel anger koncerttillhörighet (en bokstav för varje koncern).

S. k. övriga kombinationer (d. v. s. kombinationer mellan ett skattepliktigt bryggeri i verksamhet och en eller flera anläggningar av typen försvarsbryggeri, svagdricksbryggeri eller läskedrycksfabrik) anges med bokstaven X.

Siffror ovanför cirkel anger antal skattepliktiga bryggerier i verksamhet inom samma koncern, om siffran står framför koncernbokstaven och antal fristående skattepliktiga bryggerier i verksamhet, om siffran står efter eller utan koncernbokstav.

Siffror nedanför cirkel anger antal svagdricksbryggerier eller läskedrycksfabriker på denna ort.

Grovt streckade linjer anger gränserna för de 6 geografiska områden i vilka landet indelats i denna undersökning.

serna av lagrade maldrycker skiljer sig nämligen från varandra beträffande råvaruåtgång och lagringstid och de olika typerna av klass II framför allt beträffande råvarorna. Produktionsuppdelningen inom gruppen lagrade maldrycker kan även påverka brygdernas genomsnittliga storlek. Detta gäller dock knappast julölet, eftersom produktionen av denna typ är koncentrerad till en viss del av året.

Tablå 46 visar olika lagrade maldryckers andel av totaltillverkningen av lagrade maldrycker vid 94 i utredningen ingående skattepliktiga bryggerier i verksamhet 1947/48.

Tablå 46.

Klass och typ	Antal tillverkare med en tillverkning av						Σ:a
	100 %	100-90 %	90-50 %	50-25 %	25-10 %	under 10 %	
Klass III						7	7
Pilsner	10	50	33				93
Lager				2	10	33	45
Julöl						61	61
Erlanger					1	2	3
Royal						1	1
Porter klass II		1				1	2
Klass I lagrat				1	10	55	66

Vid nära 70 % av de här redovisade bryggerierna svarar pilsner för 90 % och mera av den totala tillverkningen av lagrade maldrycker. En särställning intar porterbryggeriet i Göteborg, vars tillverkning nästan uteslutande består av porter. Inom övriga bryggerier är andelen för pilsner i intet fall lägre än 50 %. Dessa senare bryggerier tillverkar dessutom framför allt lager och klass I lagrat.

Då det gällde produktionens fördelning mellan de tre huvudgrupperna av drycker, kunde man konstatera att i varje fall de allra största bryggerierna var mera specialiserade än de övriga. I fråga om tillverkningens fördelning på olika klasser och typer av lagrade maldrycker är förhållandet det omvända, som framgår av tablå 47. Den visar tillverkningen av olika lagrade maldrycker (i 1000 hl) och produktionens procentuella fördelning inom olika storleksgrupper vid 101 i utredningen ingående bryggerier 1947/48.

Tablå 47.

Storleksgrupp	Klass III	Pilsner	Lager	Julöl	Erlanger	Royal	Porter	Klass I lagrat	S:a
I 1000 hl	11	581	148	4	13	2	39	15	813
%	1	71	18	1	2	0	5	2	100
II 1000 hl	.	131	5	1	0	-	-	9	146
%	.	90	3	1	.	-	-	6	100
III 1000 hl	0	297	16	3	-	-	0	25	341
%	.	87	5	1	-	-	0	7	100
IV 1000 hl	-	268	4	3	0	-	-	17	292
%	-	92	1	1	0	-	-	6	100
V 1000 hl	-	50	0	0	-	-	-	2	52
%	-	96	0	1	-	-	-	3	100
VI 1000 hl	-	1	0	-	-	-	-	.	1
%	-	92	8	-	-	-	-	0	100
S:a 1000 hl	11	1.328	173	11	13	2	39	68	1.645
%	1	81	10	1	1	0	2	4	100

I bryggerier tillhörande storleksgrupp I tillverkades ungefär 44 % av den totala pilsnerproduktionen men därutöver svarade de för inte mindre än 100 % av tillverkningen av Royal, 99 % av klass III och porter, 98 % av Erlanger och 86 % av Lager. I övriga bryggerier är produktionen i betydligt högre grad inriktad på pilsner och man finner på det hela taget en tendens till stigande specialisering i produktionen av lagrade maltdrycker med fallande bryggeristorlek.

3. Bryggeriernas modernitet.

Bedömningen av de skattepliktiga bryggeriernas modernitet har för utredningens räkning utförts av en bryggeriteknisk expert. Den avser år 1948 och omfattar 110 skattepliktiga bryggerier i verksamhet. Beräkningen av modernitetsgraden har skett med tillhjälp av den i "Begreppsförklaringar" redovisade poängmetoden. Sedan alla bryggerier erhållit ett poängtal har de grupperats efter den tidigare använda storleksindelningen och efter koncern-tillhörighet.

De resultat som härvid erhålles ger inte grund för några längre gående slutsatser. Man kan spåra en tendens till att större bryggerier är mera moderna än mindre och att spridningen i modernitetsgrad är störst i de minsta storleksgrupperna. Något samband mellan modernitetsgrad och koncerntillhörighet kan däremot inte utläsas. Man kan inte konstatera vare sig att koncernbryggerier är mera moderna än de icke koncernanslutna eller tvärtom.

Från 75 skattepliktiga bryggerier har vidare uppgifter erhållits om ålder och byggmaterial beträffande maskiner och annan kapitalutrustning inom tillverkningsavdelningarna år 1949, vilka här redovisas avdelningsvis. De 75 bryggerierna svarar för ca 85 % av den totala produktionsvolymen av lagrade maldrycker i landet.

I de undersökta bryggeriernas brygghus har nära hälften av malkrosskapaciteten tillkommit under perioden 1925-1935, medan ca 45 % anskaffats före och 5 % efter denna period.

I de fall där separata mäskepannor och mäskekar förekommer är ca 85 % av den totala pannvolymen av koppar och 65 % av karvolymen av järn. Knappt 45 % av kapaciteten för mäskekar är byggd före 1920, drygt 30 % under 1920-talet, drygt 20 % under 1930-talet och återstoden under 1940-talet.

Vad vörtpannorna beträffar är ca 80 % av totala volymen av koppar och återstoden av järn. Drygt 30 % av volymen har tillkommit före 1910, drygt 25 % under 1920-talet och knappt 25 % under 1930-talet och ca 10 % under 1940-talet.

Separata silkar är mestadels (drygt 60 % av hela volymen) av koppar och resten är av järn. Drygt 35 % av den totala silkarsvolymen är tillverkad före 1910, ca 20 % under 1920-talet, drygt 20 % under 1930-talet och knappt 20 % under 1940-talet.

Mäskfilter redovisas av ett mindre antal bryggerier. Ca 2/3 av kapaciteten har byggts under 1920-talet. Inga nya mäskfilter har tillkommit efter 1935.

I jäskällarna är - volymmässigt sett - 33 % av jäskaren av aluminium, 30 % av emaljerat järn och knappt 25 % av rostfritt stål. Ca 40 % av jäskarsvolymen har byggts under 1920-talet, drygt 40 % under 1930-talet och drygt 15 % under 1940-talet, varav större delen efter 1945.

I lagerkällarna är nära hälften av hela tankvolymen av aluminium. Drygt 30 % är av emaljerat järn, medan endast ca 5 % av tankvolymen är av rostfritt stål. Över 60 % av lagerkällarnas totala kapacitet är byggd under 1920-talet, ca 20 % under 1930-talet och drygt 10 % under 1940-talet.

Ölseparatorer redovisas vid ungefär hälften av de uppgiftslämnande bryggerierna. Med några få undantag är de installerade under 1940-talet.

I tappningsavdelningarna användes kolonner med skölj-, tapp-, förslutnings- och etiketteringsmaskiner i alla de uppgiftslämnande bryggerierna. Mekaniska lådtömmare och lådfyllare förekommer däremot endast vid 11 bryggerier. De sistnämnda maskinerna har uteslutande installerats efter 1945. Av övriga i tappningsavdelningarna förekommande maskiner har, kapacitetsmässigt sett, ungefär hälften anskaffats efter 1940, varav större delen efter 1945. Ca 30 % faller på 1930-talet och återstoden på 1920-talet.

Det säger sig självt att uppgifter om anläggningarnas modernitet ej ensamma ger tillräcklig grund för längre gående slutsatser om deras effektivitet. Denna kan ju många gånger i än högre grad påverkas av sådana faktorer som t. ex. arbetsorganisation och tillverkningsplanering.

4. Kapacitetsutnyttjande vid skattepliktiga bryggerier.

Den följande redovisningen av kapacitetsutnyttjande vid skattepliktiga bryggerier bygger på en beräkning av maximala månadsproduktionen under följande förutsättningar: normal arbetstid, d. v. s. utan användande av overtids- eller skiftarbete samt normal jäsnings- och lagringstid samt normal stilleståndstid för översyn, rengöring och reparationer. Månadskapaciteten för brygghus, jäskällare, lagerkällare och tappningsavdelning har uträknats på basis av uppgifter avseende år 1947/48, som lämnats från 80 st skattepliktiga bryggerier. Metoderna för beräkningen framgår av nedanstående formler, som utarbetats av en bryggeriteknisk expert.

- (a) Brygghusets kapacitet = (erhållen volym jäskällarvört per brygd) x antal brygder per vecka x 4 (= antal arbetsveckor per månad).
Antalet brygder per vecka har i allmänhet satts till 11 st, för bryggerier med modernare brygghus till 17 st.
- (b) Jäskällarens kapacitet = jäskarens volym x 2,5 (= normalt antal gånger karen fylles per månad).
- (c) Lagerkällarens kapacitet = (lagertankarnas + träliggarnas rymd) x 1/2 (= normal omsättningshastighet per månad vid 2 månaders lagringstid).
- (d) Tappningsavdelningens kapacitet = tappkolonnens effektiva timkapacitet x 200 (= antal arbetstimmar per månad).

Vid noggrannare beräkningar bör hänsyn även tagas till ölförlusterna, d. v. s. volymerna i de olika avdelningarna bör omräknas till försäljningsfärdigt öl.

Kapacitetsutnyttjandet i genomsnitt under året har sedan beräknats genom att månadskapaciteten multiplicerats med 12 och den så erhållna årskapaciteten satts i relation till:

- (a), (b) för brygghus och jäskällare: årsproduktionen av malt-drycker.
- (c) för lagerkällare: årsproduktionen av lagrade maltdrycker.
- (d) för tappningsavdelningen: årsproduktionen av lagrade maltdrycker, läskedrycker och mineralvatten.

De på detta sätt framräknade procenttalen visar dels att kapacitetsutnyttjandet är förhållandevis lågt, dels att spridningen är påfallande stor såväl mellan de olika avdelningarna vid samma bryggeri som vid samma avdelning mellan olika bryggerier. Detta framgår av tablå 48 som visar kapacitetsutnyttjandet vid 80 skattepliktiga bryggerier 1947/48.

Tablå 48.

	Brygg- hus	Jäs- källare	Lager- källare	Tappnings- avdelning
Genomsnittligt ut- nyttjande (%)	33	59	60	43
Utnyttjandetal %	Antal bryggerier med vidstående utnyttjande- tal inom resp. avdelningar			
0- 25	34	3	1	10
25- 50	41	13	17	53
50- 75	4	37	43	16
75-100	1	20	13	1
100-125	-	4	2	-
125-150	-	1	1	-
150-	-	2	3	-
S:a	80	80	80	80

Skillnaderna i det för samtliga bryggerier genomsnittliga kapacitetsutnyttjandet inom olika avdelningar är anmärkningsvärt stora, och redovisningen av spridningen visar att dessa skillnader i huvudsak inte beror på några få extrema värden. På grund av de tekniska variationsmöjligheterna förefaller det emellertid tveksamt om de på detta sätt framräknade utnyttjandetalen har samma reella innebörd.¹⁾

Betingelserna för en mera "harmonisk" sammansättning av den fasta kapitalutrustningen och därmed större kapacitetsutnyttjande är i allmänhet gynnsammare i större företag. Tablå 49, som visar det genomsnittliga kapacitetsutnyttjandet inom olika storleksgrupper, belyser i vilken utsträckning detta gäller inom bryggeriindustrien.

1) Det bör t. ex. vara betydligt lättare att variera den genomsnittliga lagringstiden än timproduktionen och driftstiden i tappningsavdelningen. Då det gäller att tolka skillnaderna mellan olika bryggerier bör det för övrigt observeras att de till en del kan bero på olika produktionsinriktning - alla typer av maldrycker ställer t. ex. inte samma krav på utnyttjandet av lagerkällaren.

Tablå 49.

Storleksgrupp	Antal skattepliktiga bryggerier	Genomsnittligt kapacitetsutnyttjande %			
		Brygg-hus	Jäs-källare	Lager-källare	Tappnings-avdelning
I	8	42	52	58	56
II	5	24	64	59	45
III	22	30	67	67	41
IV	32	27	69	58	33
V-VI	12+1	20	59	54	26
Samtliga bryggerier	80	33	59	60	43

Den första storleksgruppen visar för brygg-hus och tappningsavdelning avsevärt högre utnyttjandet än de övriga. Dessa högre värden kan emellertid huvudsakligen hänföras till två stockholmsbryggerier, och om man undantar dem finns inte några större skillnader mellan den högsta storleksgruppen och de närmast följande. För tappningsavdelningen kan man iakttaga en tendens till minskat kapacitetsutnyttjande med fallande storlek.

Det ligger nära till hands att anta, att bryggerier tillhörande koncerner skulle kunna uppnå relativt högre utnyttjandet. Om produktionen inom vissa av en koncerns bryggerier under en eller flera perioder tenderar att överskrida den maximala kapaciteten, skulle en del av tillverkningen nämligen kunna överflyttas till andra bryggerier inom koncernen med underutnyttjad kapacitet.

Resultaten av en jämförelse mellan koncerner och övriga företagstyper, som redovisas i tablå 50, tyder emellertid inte på någon mera påtaglig tendens i denna riktning utöver vad man kan vänta sig med hänsyn till genomsnittstorleken på bryggerierna inom olika företagstyper. Den ovannämnda typen av utjämnande produktionspolitik ligger dock efter allt att döma bakom de tidigare nämnda höga utnyttjandetalen för två stockholmsbryggerier.

Tablå 50.

Företags- typer	Antal skatteplik- tiga bryg- gerier	Genomsnittligt kapacitetsutnyttjande %			
		Brygg- hus	Jäs- källare	Lager- källare	Tappnings- avdelning
Koncerner	58	34	57	59	45
Övriga kom- binationer	4	25	71	60	40
Fristående	18	28	72	60	33
Samtliga bryggerier	80	33	59	60	43

Ett relativt lågt kapacitetsutnyttjande inom en industri kan ofta förklaras av att kapaciteten måste vara tillräcklig för en viss toppproduktion, som på grund av variationer under dygnet, säsong- eller konjunkturväxlingar ligger högre än genomsnittsproduktionen.

Inom bryggeriindustrien är det framför allt säsongvariationerna som är av intresse i detta sammanhang. Man får en uppfattning om styrkan i dessa variationer genom att beräkna den högsta månadsproduktionens andel av årsproduktionen. Om inga säsongvariationer hade funnits, skulle denna andel ha uppgått till ungefär $1/12$ eller drygt 8 %. Tablå 51 visar den högsta månadsproduktionens procentuella andel av årsproduktionen för de tre huvudslagen av drycker inom olika stora bryggerier.

Tablå 51.

Storleksgrupp	Lagrade malt- drycker %	Färsksvag- dricka %	Läskedrycker och mineral- vatten %
I	10	19	18
II	12	17	13
III	12	15	13
IV	13	16	13
V-VI	15	15	15
Samtliga bryg- gerier	11	16	13

Säsongvariationernas inverkan på kapacitetsutnyttjandet kan belysas genom att man beräknar utnyttjandet vid högsta månadsproduktion inom varje bryggeri. En sammanställning av sådana beräkningar har skett i följande tablå, som kan jämföras med det genomsnittliga kapacitetsutnyttjandet enligt tablå 49.

Tablå 52.

Storleks- grupp	Kapacitetsutnyttjande (%) vid högsta månads- produktion			
	Brygg- hus	Jäs- källare	Lager- källare	Tappnings- avdelning
I	51	64	70	67
II	35	93	83	66
III	46	101	96	60
IV	45	116	90	52
V-VI	36	107	98	45
Samtliga bryggerier	46	82	80	59

Då kapacitetsutnyttjandet inom brygghus och tappningsavdelning ej ens vid högsta månadsproduktion uppgår till mer än i genomsnitt 50 resp. 60 %, kan säsongväxlingarna knappast anses vara någon viktigare förklaringsgrund till det låga kapacitetsutnyttjandet i dessa avdelningar. I jäs- och lagerkällare synes säsongväxlingarna i högre grad medverka till det låga genomsnittliga kapacitetsutnyttjandet.

KAPITEL 5. BRYGGERIINDUSTRIENS DISTRIBUTIONSSTRUKTUR.

Distributionen av den skattepliktiga bryggeriindustriens produkter har till övervägande del en starkt regional och lokal inriktning.¹⁾ Såsom tidigare visats ligger de skattepliktiga bryggerierna spridda över hela landet och de flesta har i regel geografiskt avgränsade försäljningsområden, åtminstone när det gäller skattepliktiga produkter. Inom vissa områden, där skarpa gränser inte är dragna, kan dock flera bryggerier uppträda som säljare. I den mån distribution förekommer över försäljningsområdenas gränser, äger den huvudsakligen rum mellan olika skattepliktiga bryggerier. Omfattningen av denna interregionala distribution är emellertid bortsett från vissa specialsorter av klass II mycket obetydlig.

Trots att bryggeriernas försäljningsområden, åtminstone i landets södra och sydöstra delar, är relativt begränsade till sin omfattning och det geografiska avståndet mellan producent och konsument mindre än inom många andra industrier, bygger distributionen till de slutliga konsumenterna på ett relativt vittförgrenat nät av såväl till bryggeriindustrien anknutna som fristående distributionsställen. Till en del kan detta sammanhänga med konsumenternas benägenhet att, som tidigare nämnts, i allmänhet göra sina inköp med korta tidsintervaller i små poster. Av mycket stor betydelse är emellertid också att transportkostnaderna är förhållandevis höga. Transportkostnadernas höjd har bidragit till att bryggerierna inom vissa försäljningsområden upprättat lokala upplag eller nederlag, till vilka produkterna transporteras i stora kvantiteter och från vilka de fördelas över korta avstånd i av köparna önskade kvantiteter.

Bryggeriindustriens egna distributionsställen kan i huvudsak hänföras till två olika kategorier, dels upplag och nederlag,²⁾ dels ombud. Skillnaden mellan dessa två kategorier består väsentligen däruti att upplag och nederlag bedriver försäljning från eget lager,

1) Den följande framställningen avser i första rummet distributionen av skattepliktiga maltdrycker, som har ett avgörande inflytande på de skattepliktiga bryggeriernas distributionsorganisation. Då samma organisation utnyttjas även för övriga drycker, som distribueras av de skattepliktiga bryggerierna, kommer distributionen av dessa drycker att behandlas endast då särskild anledning föreligger därtill.

2) Skillnaden mellan upplag och nederlag sammanhänger med pilsnerdricksförsäljningsförordningens bestämmelser om försäljningsrättigheter. De lagringsställen, som bedriver försäljning genom kringföring, kallas nederlag.

medan ombudens uppgift inskränker sig till att uppta rekvisitioner och i vissa fall expediera varorna till kunderna. Det förekommer även exempel på att bryggerier har egen utskänkning.

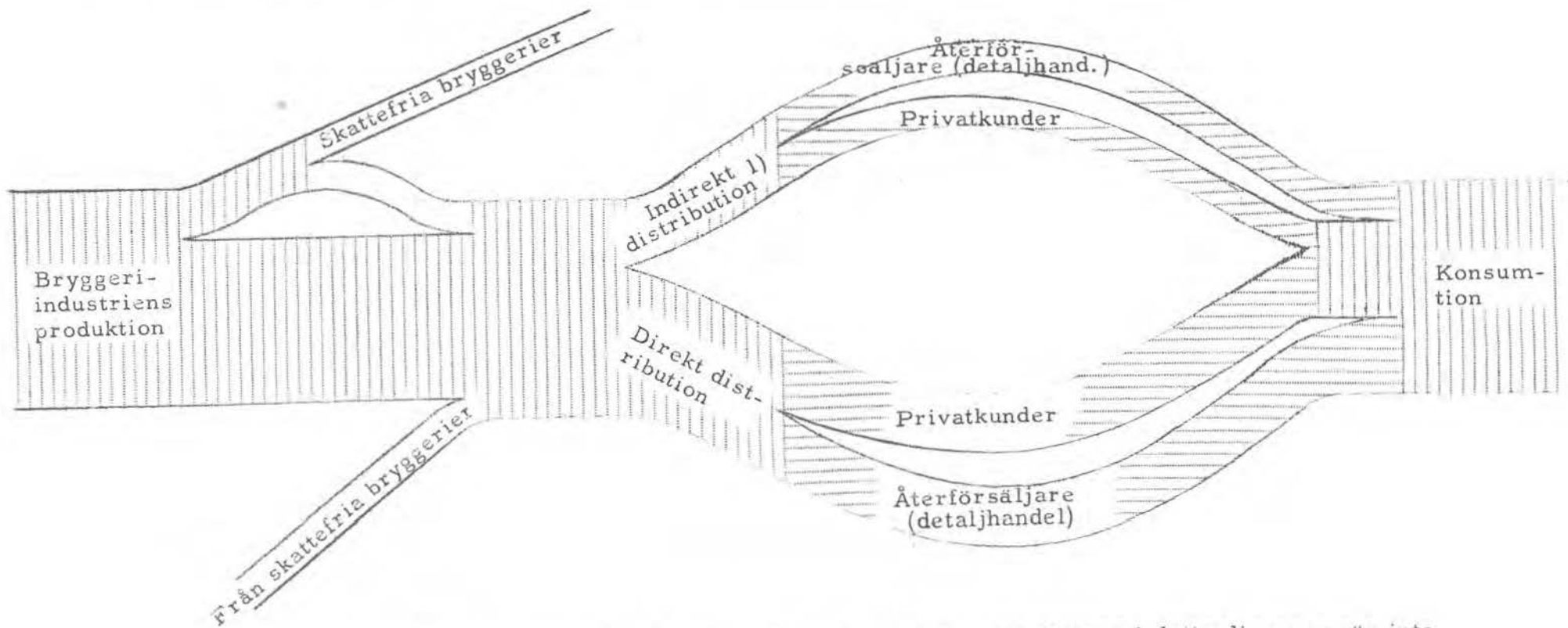
Bryggeriindustriens avnämare kan indelas i två huvudkategorier: återförsäljare och slutliga konsumenter, vilka senare vanligen kallas privatkunder. Återförsäljarekategorien domineras helt av detaljhandeln (utskänknings- och utminuteringsställen). Visserligen distribueras en del av bryggeriindustriens produktion via utomstående bryggerier, d. v. s. sådana som ej står i koncernförhållande till producenten, men kvantitativt spelar dessa en mycket underordnad roll.

Någon egentlig fristående grosshandel, som enbart fungerar såsom mellanled i distributionen mellan producent och detaljhandel, finns alltså inte, vilket bidrar till att ge distributionsorganisationen inom denna bransch en särpräglad natur. De organ som bedriver grosshandelsförsäljning, d. v. s. försäljning till detaljhandeln, är nämligen med få och obetydliga undantag att betrakta som bryggeriföretagens egna eller i en eller annan form anknutna distributionsorgan, vilkas verksamhet företagspolitiskt är samordnad med bryggeriföretagens. F. ö. förekommer över huvud taget inga reno odlade grosshandelsorgan inom bryggeriindustrien, då samtliga upplag, nederlag och ombud anlitas för försäljning till såväl konsumenter som detaljhandelsställen.

Distributionen till bryggeriindustriens kundkategorier kan ske antingen direkt från produktionsstället eller med anlitan av till bryggeriföretag anknutna distributionsställen. I det förra fallet kan man tala om direkt distribution, i det senare om indirekt distribution. I schematisk form illustreras de alternativa distributionsvägarna för bryggeriindustriens produkter från producent till konsument av diagram 8.

Som underlag för en diskussion av distributionskostnaderna inom bryggeriindustrien har man behov av en överskådlig bild av de vägar, som industrien använder för att överföra produkterna till de slutliga konsumenterna och av den roll som dessa distributionsvägar kvantitativt spelar. Följande avsnitt innehåller en redogörelse för de olika distributionsvägarnas relativa betydelse i distributionsprocessen och därjämte behandlas där vissa närbesläktade frågeställningar, som är ägnade att belysa andra för-

Diagram 8. Den skattepliktiga bryggeriindustriens distributionsvägar i schematisk framställning.

Anm. Den bild av bryggeriindustriens distributionsvägar som lämnas i detta diagram gör inte anspråk på att återspegla deras relativa vikt i distributionsprocessen. På grund av att bryggerierna i sin interna statistik över försäljningens fördelning på kundkategorier ej gör någon skillnad mellan olika interna distributionsvägar är det inte möjligt att ange de olika kundkategoriernas relativa betydelse inom resp. "direkt distribution" och "indirekt distribution" var för sig. De delar av direkt resp. indirekt distribution som sålunda ej kan redovisas var för sig har i diagrammet betecknats med vågräta streck. Med lodrät streckning har utmärkts de produktströmmar som kan kvantitativt avgränsas med ledning av tillgänglig försäljningsstatistik.

1) Via nederlag, upplag och ombud.

hållanden av betydelse för industriens kostnadsstruktur, t. ex. antal distributionsorgan av olika slag, genomsnittlig distributionsvolym etc.

En kostnadspost av särskild betydelse inom distributionen är transportkostnaderna. För belysning av därmed sammanhängande frågeställningar kommer ett andra huvudavsnitt att behandla transportekonomiska förhållanden, såsom transportapparatens storlek och sammansättning, genomsnittliga transportavstånd etc.

Bryggeriindustriens distributionsvägar.

De redovisningstekniska hinder som påpekas i anmärkningen till diagram 8 gör det nödvändigt att uppdelade den följande framställningen i två skilda avsnitt. Först belyses försäljningsvolymens fördelning på kundkategorier, oberoende av vilka distributionsvägar som anlitas i den till bryggeriföretagen anknutna distributionsorganisationen. I det andra avsnittet behandlas försäljningens fördelning på bryggeriindustriens egna distributionsorgan utan anknytning till den fortsatta distributionsgången fram till konsumenterna.

Fördelningen av den totala försäljningen på kundkategorier kan endast ske med vissa smärre approximationer. Detta beror på att försäljningsstatistiken i första hand är specificerad efter olika expeditionsformer och ej direkt efter kundkategorier. Beträffande den allra vanligaste transportformen, utkörning, finns emellertid en uppdelning på kundkategorier, och i fråga om flertalet övriga expeditionsformer följer gränsen erfarenhetsmässigt i stort sett kundkategoriindelningen. Sålunda kan t. ex. den volym som försålts till avhämtning i sin helhet betraktas som försäljning till privatkunder, eftersom det endast i ytterst ringa utsträckning förekommer att återförsäljare själva ombesörjer varutransporten från bryggeriet. I själva verket är det endast vid de transportformer, vilka går under den gemensamma benämningen "kontorskörning",¹⁾ som denna indelning spränger kundkategorigränserna. I vissa delar av

1) Till kontorskörning hänförs all distribution vid vilken provisionsavlönning inte förekommer. Kontorskörning omfattar i många fall leveranser till stora avkänmare men kan också innebära leveranser, som på beställarens order omedelbart expedieras vid sidan av den ordinarie expeditionsrutinen och utföres av annan än den ordinarie utköraren. Kontorskörning omfattar också som regel försändningar till tåg, båt, buss etc. för vidare transport.

landet avser kontorskörning huvudsakligen leveranser till privatkunder, medan det på andra håll vanligen är en transportform för återförsäljares räkning. Då det inte varit möjligt att göra en någorlunda rättvisande fördelning på kundkategorier, redovisas försäljning via kontorskörning i det följande i en särskild grupp. Eftersom kontorskörning representerar en relativt obetydlig del av hela försäljningen (7 %), kommer detta dock ej att i väsentliga delar påverka bilden av produktströmmarnas fördelning på kundkategorier.

1. Försäljningens fördelning på kundkategorier.

De uppgifter som lämnas i det följande rörande försäljningsvolymens fördelning på olika distributionsvägar baserar sig i huvudsak på statistiskt material från 89 skattepliktiga bryggerier i verksamhet, 7 försvarsbryggerier samt 14 svagdricksbryggerier och läskedrycksfabriker (av 115, 22 resp. 20 inom hela bryggeriindustrien). Om man ser till dessa anläggningars andel av hela bryggeriindustriens totala produktion (mätt i hl), representerar de emellertid inte mindre än 90 % av bryggeriindustrien. För varugruppen lagrade maltdrycker uppgår motsvarande andel till 92 %, för färsksvagdricka till 82 % och för mineralvatten och läskedrycker till 90 %. Den bild man får av distributionsstrukturen kan därför i stort sett förutsättas vara fullt representativ för hela bryggeriindustrien.

Tablå 53.

Varugrupp	Tillverkning	Inköp från utomstående bryggerier	Nettoöverföring från koncernföretag, ej medtagna i undersökningen	Total försäljning	Därav: försäljning till utomstående bryggerier	Försäljning till detaljhandelsställen och konsumenter	Försäljning av egen tillverkning
						(4-5)	(4-2-3)
	1	2	3	4	5	6	7
Lagrade maltdrycker	1.606	17	3	1.608	28	1.580	1.588
Klass I färskt	333	0.1	3	333	1	332	330
Läskedrycker och mineralvatten	899	14	15	927	6	921	898
S:a	2.838	31	21	2.868	35	2.833	2.816

Tablå 53 visar en totalsammanställning av tillverkningen och försäljningen i 1000 hl 1947/48 från dessa företag. Såsom i annat sammanhang berörts, förekommer överföring av bryggeriprodukter mellan såväl skattepliktiga som skattefria bryggerier och de sammanlagda försäljningsciffrorna återspeglar därigenom ett slags dubbelräkning. Den totala försäljningen (kol. 4) omfattar således tillverkningen minus vad som uttagits såsom friöl och vad som gått förlorat genom krossning etc. plus från andra bryggerier inköpta produkter. Överföringens omfattning är emellertid genomsnittligt mycket obetydlig. Såväl inköp från som försäljning till andra bryggerier uppgår sålunda endast till 1 à 2 % av hela produktionen eller ungefärligen lika mycket som produktionsbortfallet genom svinn, friöl etc. I den följande framställningen kommer icke överföring till utomstående bryggerier att närmare beröras, utan uppmärksamheten riktas helt mot övriga distributionsvägar, försäljning till utskänkings- och utminuteringsställen - återförsäljare - samt till konsumenter (kol. 6 i tablå 53).

a. Återförsäljare och privatkunder.

Av bryggeriindustriens försäljningsvolym distribueras ungefär 2/3 till återförsäljare (tablå 54). Direktförsäljningen till privatkunder uppgår till 1/4 och återstoden går till båda kundkategorierna (kontorskörning). Återförsäljarnas andel av försäljningen varierar tämligen litet mellan de olika huvudvarugrupperna. Högst är andelen inom gruppen läskedrycker och mineralvatten, 69 %, medan färsksvagdricka med 53 % visar den lägsta procentsiffran. Gruppen "blandade kundkategorier", vars andel i stort sett håller sig konstant inom huvudvarugrupperna, kommer inte att närmare analyseras i den fortsatta framställningen, som sålunda begränsar sig till ett studium av de statistiskt renodlade produktströmmarna till återförsäljare och privatkunder.

Den totala försäljningens fördelning på kundkategorier och varugrupper 1947/48 framgår av tablå 54.

Tablå 54.

Kundkategorier	Lagrade malt- drycker		Färsksvag- dricka		Läskedryc- ker och mi- neralvatten		Samtliga drycker	
	1000 hl	%	1000 hl	%	1000 hl	%	1000 hl	%
Återförsäljare (detaljister)	1.061	67	175	53	634	69	1.870	66
Privatkunder	402	26	135	40	231	25	768	27
Blandade kund- kategorier (kontorskörning m. m.)	117	7	22	7	56	6	195	7
S:a	1.580	100	332	100	921	100	2.833	100

Betydande variationer i återförsäljarnas och privatkundernas andel av försäljningsvolymen förekommer däremot mellan olika områden (tabell 7). I storstäderna representerar försäljningen till återförsäljare inte mindre än 99 % av samtliga försålda drycker. Spridningen mellan övriga områden håller sig inom relativt snäva gränser med den högsta andelen, 66 %, för Skåne-Halland och den lägsta andelen, 42 %, för Bergslagsområdet. Ser man på de tre olika huvudvarugrupperna var för sig, tyder siffrorna för lagrade maldrycker och färsksvagdricka på stora olikheter mellan regionerna, medan variationerna är betydligt mindre för läskedrycker och mineralvatten. En genomgående tendens är att försäljningen till återförsäljare är väsentligt större i städerna än på landsbygden (jfr tabell 8).

De betydande olikheter i försäljningsvolymens fördelning på kundkategorier, som föreligger mellan landets olika delar och som belyses i tabell 7, måste när det gäller lagrade maldrycker i första hand ses mot bakgrunden av de regionala och lokala olikheterna i den kommunala försäljningsregleringen. Försäljningsregleringens betydelse för utformningen av distributionsstrukturen synes indirekt framgå av en jämförelse med försäljningsformerna för framför allt läskedrycker och mineralvatten. Distributionen av dessa drycker, som inte är föremål för offentlig reglering, sker nämligen till väsentligt större del än lagrade maldrycker via återförsäljare. Denna skillnad mellan läskedrycker och lagrade maldrycker gäller över hela landet utom i storstäderna.

Det finns emellertid uppenbarligen även en rad andra förhållanden, vilka haft ett betydande inflytande på bryggeriindustriens distributionsstruktur inom olika delar av landet. En stor roll spelar befolkningstätheten inom försäljningsområdet. Återförsäljarnas dominerande betydelse i storstäderna beror sålunda vid sidan av en större frihet i valet av distributionsformer till stor del på att folktätheten skapat förutsättningar för en omfattande butikshandel. Inom övriga delar av landet och framför allt på landsbygden har den ofta väsentligt lägre befolkningstätheten i bryggeriernas försäljningsområden bidragit till att försvaga förutsättningarna för butikshandel.

b. Utminuterings- och utskänkning.

Någon statistik över det totala antalet försäljningsställen i landet med fördelning på de olika huvudvaruslagen finns inte att tillgå. I fråga om handeln med lagrade maltdrycker av klass II har emellertid detaljhandelnätet blivit kartlagt genom undersökningar, som företagits av de statliga maltdrycks- och nykterhetskommittéerna. I tablå 55, som sammanställts av 1944 års nykterhetskommitté, redovisas det totala antalet detaljhandelsställen i landet åren 1934, 1946 och 1949.

Tablå 55.

År	Bryggerier med avhämtning	Avhämtningsrättigheter ¹⁾	Summa utminuteringsställen	Utskänkningsställen		
				för klass II	för sprit och vin	totalt
1934	156	5.794	5.950	2.030	1.087	3.117
1946	99	7.159	7.258	2.653	1.107	3.760
1949	91 ²⁾	8.509	8.600	2.710	1.127	3.837

1) Antalet utminuteringsställen inkluderar de till bryggeriindustrien anknutna organ, som bedriver detaljhandelsförsäljning till avhämtning (t. ex. vissa upplag).

2) Ytterligare 20 bryggerier bedrev avhämtningsförsäljning i undantagsfall.

Detaljhandelsförsäljningen av klass II är fortfarande starkt koncentrerad till storstäderna. Av samtliga utminuteringsställen i landet faller inte mindre än 30 % enbart på Stockholm och motsvarande andel av samtliga utskänkningsställen är 22 %. Även på landsbygden är antalet utminuteringsställen synnerligen ojämnt fördelat över landet med särskilt stark koncentration till stockholmstrakten samt till södra och sydvästra Sverige. Tablåerna 56 och 57, som för klass II visar antal utminuterings- och utskänkningsställen inom olika områden resp. antalet fasta försäljningsställen per 10.000 invånare, ger en god bild av försäljningsställets ojämna fördelning i landet. Tablåerna har sammanställts av 1944 års nykterhetskommitté. Skåne synes ha det största antalet fasta försäljningsställen per invånare i förhållande till tillverkningen av klass II per invånare. Därefter kommer storstäderna, medan sydöstra Sverige och framför allt Bergslagsområdet och Norrland är relativt starkt underrepresenterade med fasta försäljningsställen.

Tablå 56.

	Utminuteringsställen			Utskänkningsställen (utom sprit- och vinrestaurange)		
	Antal 1934	Antal 1949	Förändring i % 1934-49	Antal 1934	Antal 1949	Förändring i % 1934-49
Stockholm	2.683	2.527	- 6	565	611	+ 8
Göteborg	623	770	+ 24	108	133	+ 23
Malmö	632	631	-	103	92	- 11
Övriga städer	1.042	1.750	+ 68	596	720	+ 21
Landsbygden	970	2.942	+203	658	1.154	+ 75
S:a	5.950	8.620	+ 45	2.030	2.710	+ 33

Tablå 57.

	Antal fasta försäljningsställen per 10.000 invånare den 1/7 1949				Produktion av klass II, liter per invånare 1948/49
	Utminuteringsställen (inkl. bryggerier)	Utskänkningsställen		Summa fasta försäljningsställen	
		för öl	för sprit		
Stockholmstrakten (Stockholms stad, Stockholms och Uppsala län)	33,0	6,7	2,3	42,0	48,8
Västra Sverige (Hallands, Göteborgs och Bohus samt Älvsborgs län)	17,0	4,0	1,8	22,8	20,4
Skåne	25,5	5,0	3,0	33,0	19,7
Sydöstra Sverige (Södermanlands, Östergötlands, Skaraborgs, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands och Blekinge län)	3,3	2,4	1,2	6,9	17,2
Bergslagen och Norrland (Värmlands, Örebro, Västmanlands och Kopparbergs län samt hela Norrland)	0,9	3,1	0,9	4,9	15,5

Anm. Siffrorna för produktionens storlek är inte helt jämförbara med siffrorna för antalet fasta försäljningsställen, då försäljningsområdena givetvis inte följer länsgränserna. Genom att områdena gjorts så stora som i denna tablå, torde emellertid felet inte bli särdeles stora. (Porterbryggeriet Carnegie & Co i Göteborg har ej medräknats i tablå, då det säljer över hela landet.)

För att närmare belysa utbredningen av distributionsnätet för bryggeriindustriens produkter har inom ramen för förevarande undersökning uppgifter inhämtats om antalet av deltagande bryggerier anlitate detaljhandelsställen. Det bör emellertid observeras att den sammanställning av dessa uppgifter, som återfinns i tabell 9, ej tar sikte på att redovisa nettoantalet återförsäljare inom resp. regioner. Med utgångspunkt från frågeställningen om de enskilda bryggeriernas relationer med detaljhandelsnätet har tabellen givits formen av en bruttoredovisning där återförsäljarna dubbelräknats i de fall då de samtidigt anlitate av två eller flera bryggerier.

Av tabell 9 framgår att det ojämförligt största antalet detaljhandelsställen anlitas för distribution av läskedrycker, mineralvatten och klass I lagrat, ¹⁾ medan det lägsta antalet förekommer inom varugruppen klass II. Av samtliga detaljhandelsställen för lagrade maltdrycker och läskedrycker är inte mindre än inemot 70 % utminuteringsställen. Antalet försäljningsställen för klass I färskt visar en än mer dominerande övervikt för utminuteringsställen. Mellan de olika särredovisade regionerna finns betydande olikheter i fråga om den relativa fördelningen inom varugrupporna, och särskilt ojämn är den regionala fördelningen i fråga om klass II, vilket uppenbarligen till stor del hänger samman med den offentliga försäljningsregleringen.

Som är att vänta med hänsyn till bryggeriernas storlek och det relativt betydande antalet detaljhandelsställen, visar storstäderna genomgående ett avsevärt mycket större antal försäljningsställen per bryggeri än övriga regioner. I storstäderna är det genomsnittliga antalet försäljningsställen störst beträffande läskedrycker, mineralvatten och klass I lagrat och lägst för klass II, vilket för övrigt genomgående gäller för alla geografiska områden. För klass II uppvisar Skåne-Halland det näst högsta antalet detaljister per bryggeri. Särskilt anmärkningsvärt är att Norrland näst storstäderna har det högsta genomsnittet för såväl läskedrycker, mineralvatten och klass I lagrat som klass I färskt.

Det förhållandevis låga antalet försäljningsställen för klass II, som samtidigt intar en dominerande ställning i bryggeriindustriens produktion, leder uppenbarligen till att bryggeriernas genomsnittliga försäljning per återförsäljare är vida högre för klass II än för övriga huvudvaruslag. I själva verket är genomsnittssiffran för klass II inte mindre än fem gånger så hög som medeltalet för läskedrycker, mineralvatten och klass I lagrat, som i sin tur är en halv gång större än motsvarande tal för klass I färskt (tabell 10).

Trots det stora antalet detaljhandelsställen i storstäderna visar storstadsbryggerierna en relativt sett mycket hög, genomsnittlig försäljningsvolym per återförsäljare. Överlag föreligger

1) Tabell 9 bygger på en indelning i varuslag, som delvis avviker från de i övriga tabeller tillämpade principerna. Till gruppen läskedrycker och mineralvatten har nämligen även förts klass I lagrat, vilket berott på att detta ansetts vara den vanligast förekommande sortimentsammansättningen i distributionen.

tämligen stora skillnader mellan olika områden. Framför allt utvisar siffrorna för klass II stora regionala olikheter med en tendens som synes tyda på att bryggeriernas genomsnittliga försäljningsvolym per återförsäljare av klass II står i omvänt förhållande till det genomsnittliga antalet detaljister per bryggeri. Det enda, låt vara markanta undantaget utgör storstäderna. Till någon del kan denna tendens bero på att utskänkingsställena dominerar relativt sett inom de områden, där antalet återförsäljare är lågt, samtidigt som den genomsnittliga försäljningen per utskänkingsställe enligt vad som följer nedan synes ligga väsentligt högre än försäljningen per utminuteringsställe.

Hur bryggeriindustriens försäljning till återförsäljare fördelas på de två kategorierna utskänkings- och utminuteringsställen kan ej generellt belysas. Enbart för klass II föreligger emellertid en av Svenska Bryggareföreningen utförd specialundersökning som avser år 1949/50. I denna undersökning har man gjort en beräkning av kundkategorifördelningen inom olika områden och inom varje region en uppdelning på stad och landsbygd. De relationstal med avseende på detaljhandelsförsäljningens fördelning på utminutering och utskänkning, som kunnat fastställas med hjälp av denna specialutredning, finns redovisade i tabell 11. För att få underlag för en bedömning av den ungefärliga storleksordningen av bryggeriernas genomsnittliga försäljningsvolym per återförsäljare inom de två detaljhandelskategorierna har dessa relationstal applicerats på de verkliga försäljningsvärden, som för året 1947/48 redovisats av de i förevarande undersökning deltagande företagen. I tabell 11 har införts de absoluta försäljningssiffror, som framkommit som ett resultat av denna schematiska beräkningsmetod. Till presentationen av de sålunda framräknade absoluta talvärdena måste knytas vissa reservationer, eftersom det är att betrakta såsom mindre sannolikt, att de för 1949/50 gällande relationstalen skulle helt motsvara fördelningsförhållandena under året 1947/48. Å andra sidan kan det knappast heller antas, att det mellan dessa två verksamhetsår skulle ha inträffat så starka förskjutningar i distributionsstrukturen, att fördelningsrelationerna mera väsentligt förändrats. De med denna metod framräknade siffrorna till belysning av skillnaderna i bryggeriernas

genomsnittliga försäljningsvolym per återförsäljare inom resp. detaljhandelskategorier återfinns i tabell 12.

Detaljhandelsförsäljningens fördelning mellan utminuterung och utskänkning i genomsnitt för hela landet förefaller att väga tämligen jämnt med någon relativ övervikt för utminuterung (tabell 11). Av de särredovisade regionerna visar södra och mellersta Sverige praktiskt taget fullständigt lika andelar för dessa två kategorier, medan Norrland med sin relativt rigorösa försäljningsreglering företer en markant övervikt för utskänkning. I storstäderna däremot dominerar utminuterungen, och försäljning genom utskänkning representerar endast en dryg tredjedel av hela detaljhandelsomsättningen. En jämförelse mellan stad och landsbygd ger vid handen att försäljningen i städerna med undantag för norrlandsområdet synes vara jämnare fördelad mellan utminuterung och utskänkning.

Ser man på bryggeriernas genomsnittliga försäljning av klass II per återförsäljare inom resp. detaljhandelskategorier framstår det som särskilt anmärkningsvärt att utskänkingsställen i genomsnitt för hela landet visar drygt halvannan gång högre siffror än utminuteringsställen (tabell 12). Därjämte bör de låga genomsnittstalen för mellersta och södra Sverige observeras.

2. Direkt och indirekt distribution.

Vid sidan av försäljningsvolymens fördelning på kundkategorier kan man ange de banor som produktströmmen följer från produktionsstället fram till de egentliga kunderna eller m. a. o. i vilken utsträckning egna och anknutna distributionsorgan utnyttjas i distributionsprocessen. Såsom framgått av diagram 8 kan man emellertid av brist på statistiskt material ej sammanföra dessa två olika fördelningsaspekter till en översiktlig bild av hela distributionsprocessens förlopp från början till slutet, utan man tvingas att s. a. s. göra ett avbrott på de punkter i distributionskanalerna, där försäljning till kundkretsen äger rum, och att i framställningen behandla de två fördelningsaspekterna som helt isolerade företeelser.

Indirekt distribution är liktydigt med försäljning via anknutna distributionsorgan. Det bör emellertid framför allt när det gäller kostnadsjämförelser observeras att indirekt distribution ej med

nödvändighet förutsätter att bryggeriprodukterna i fysisk mening överföres till de anknutna distributionsorganen och att dessa således omhändertar även den rent tekniska expeditionen av varorna. I själva verket förekommer inom bryggeriindustrien exempel på distributionsorgan, t. ex. ombud, som ej alltid svarar för den direkta varuhanteringen (orderupptagare). Arbetsfördelningen mellan distributionsorganen kan ju vara - och är ofta - så organiserad, att bryggeriprodukterna på order från ett ombud expedieras direkt från produktionsstället till kunden.

a. Försäljningens fördelning på direkt och indirekt distribution.

Den övervägande delen av den skattepliktiga bryggeriindustriens försäljning sker genom direkt distribution, d. v. s. direkt från produktionsstället-bryggeriet till kunderna, utan anlåtande av anknutna organ såsom mellanled i distributionskedjan. Den direkta distributionen omfattar inte mindre än $\frac{4}{5}$ av hela försäljningsvolymen och endast den återstående femtedelen distribueras via anknutna organ (tabell 13).

Det är uppenbart, att den utsträckning, i vilken distribution sker genom förmedling av särskilda distributionsorgan, står i nära samband i första hand med storleken av bryggeriernas försäljningsområden men även med graden av kundtäthet inom dessa områden och rådande inköpsvanor. Härav följer givetvis, att den indirekta distributionens relativa betydelse måste variera rätt mycket mellan olika landsändar. Att så också är fallet framgår av tabell 13. Å ena sidan har man storstäderna, där indirekt distribution för samtliga drycker räknat utgör knappt 9 % av försäljningsvolymen och å den andra står Norrland och västra Överige med drygt 33 resp. 38 %. Övriga områden är fördelade mellan 21 och 31 %. Storstädernas låga andel beror till stor del på befolkningstätheten inom förhållandevis små försäljningsområden men får också delvis sin förklaring i att specialiseringen i tillverkningen inom några av de största koncernerna motsvaras av en liknande specialisering i distribution och utkörning.

Inom de olika regionerna föreligger i fråga om den indirekta distributionens andel av försäljningsvolymen av olika drycker i allmänhet relativt små skillnader mellan lagrade maltdrycker å

ena sidan samt läskedrycker och mineralvatten å den andra. Att olikheterna i distributionsstrukturen trots den offentliga regleringen av pilsnerförsäljningen är tämligen små mellan dessa två huvudvaruslag kan till stor del bero på att regleringen av försäljningsformerna för lagrade maltdrycker faktiskt kommit att sätta sin prägel även på distributionsstrukturen för läskedrycker och mineralvatten. Inom stora delar av landsbygden och i många städer förhåller det sig sannolikt så att det distributionsnät, som under hänsynstagande till regleringsbestämmelserna organiserats för pilsnerförsäljningen på grund av de fasta kostnadernas natur i stor utsträckning kommit att anlitas också för distribution av färsksvagdricka samt läskedrycker och mineralvatten.

b. Indirekt distribution.

Den övervägande delen av indirekt distribution faller på upplag och nederlag. Räknat efter den indirekta distributionsvolymen för samtliga varugrupper distribueras inemot 70 % via upplag och nederlag, medan ombuden endast svarar för 7 % (tabell 58). Återstoden, ungefär 25 %, går till "andra bryggerier", d. v. s. koncernanslutna skattepliktiga bryggerier i verksamhet, försvarsbryggerier samt läskedrycksfabriker och svagdricksbryggerier.

Tabell 58 visar den indirekta distributionsvolymen, fördelad på olika anknutna distributionsorgan 1947/48.

Tabell 58.

	Nederlag och upplag		Ombud		Andra bryggerier m. m. inom egen koncern	
	1000 hl	%	1000 hl	%	1000 hl	%
Lagrade maltdrycker	194	61	20	7	102	32
Färsksvagdricka	49	74	3	5	14	21
Läskedrycker och mineralvatten	140	71	18	3	43	27
Samtliga drycker	391	66	41	7	159	27

Mellan de olika geografiska områdena föreligger väsentliga olikheter såsom framgår av tabell 14. Den relativt betydande för-

säljningen via andra bryggerier, framför allt i storstäderna, synes till mycket stor del bero på den i koncerner förekommande specialiseringen i tillverkningen av vissa mindre efterfrågade produktslag, vilka emellertid distribueras genom samtliga koncernanslutna bryggerier. Samtidigt bör emellertid observeras, att en icke obetydlig del av försäljningen till andra bryggerier i Bergslags- och Mälardområdena samt västra Sverige går till försvarsbryggerier, som distributionsekonomiskt sett har samma ställning som upplag.

Den del av bryggeriindustriens försäljning som sker genom förmedling av ombud är mycket ringa. Det är i själva verket endast i Bergslagsområdet, Mälardområdet och Skåne-Halland, som distribution i någon nämnvärd omfattning äger rum via ombud - 10 à 15 % av den indirekta distributionsvolymen.

Antalet distributionsorgan, som är anknutna till bryggeriindustriens distributionsnät, synes icke vara större än att det genomsnittligt går ungefär tre anknutna distributionsorgan på varje skattepliktigt bryggeri i verksamhet (tabell 15). Av hela antalet utgör upplag och nederlag drygt $\frac{2}{3}$ och antalet ombud representerar $\frac{1}{5}$. Både i absoluta tal och i förhållande till antalet skattepliktiga bryggerier i verksamhet har Skåne-Halland det största antalet upplag och nederlag, medan Bergslagsområdet har det lägsta antalet. Genomsnittstalen för de olika regionerna följer emellertid rätt betydande olikheter mellan företagen. Av samtliga i undersökningen deltagande bryggerier i verksamhet är det inte mindre än $\frac{2}{3}$ som helt saknar ombud och drygt $\frac{1}{4}$ som inte har något upplag eller nederlag.

Genomsnittligt ligger distributionsvolymen per upplag och nederlag för samtliga varuslag mer än dubbelt så högt som ombudens medelförsäljning. Detta framgår av tabell 59 som visar den genomsnittliga försäljningsvolymen vid upplag, nederlag och ombud tillhörande 89 skattepliktiga bryggerier i verksamhet inom olika regioner 1947/48. Som är att vänta med hänsyn till att dessa distributionsorgan även bedriver partiförsäljning är dock den genomsnittliga försäljningsvolymen väsentligt mycket större än de egentliga detaljhandelsorganen.

Tabell 59.

	Lagrade malt- drycker		Färsksvågäricka		Läskedrycker och mineralvatten	
	Nederlag och upp- lag	Ombud	Nederlag och upp- lag	Ombud	Nederlag och upp- lag	Ombud
	hl	hl	hl	hl	hl	hl
Stockholm, Göte- borg och Malmö	1.537	-	272	-	1.223	-
Bergslagsom- rådet	928	738	224	109	597	166
Mälardområdet (exkl. Östern)	803	354	316	365	1.519	269
Västra Sverige (exkl. Gbg)	1.196	103	389	65	1.220	313
Sydöstra Sverige	1.000	365	310	45	511	343
Skåne-Halland (exkl. Malmö)	840	630	270	43	605	477
Norrland	1.046	62	699	23	832	38
Hela landet	985	405	447	116	848	285

Bryggeriindustriens transportapparat.

Transporterna utgör en betydelsefull del av bryggeriindustriens distributionsverksamhet. Det är i regel producenten som ombesörjer varornas transport till kunden, vilket betyder att bryggerierna måste ha en egen fordonspark. Varornas relativt stora vikt och volym jämförda med deras värde, förpackningarnas ömtålighet, det stora antalet kunder och de ofta ganska små leveranserna per gång till varje kund ställer stora anspråk på bryggeriernas transportapparat. De transportmedel som kommer till användning är huvudsakligen bilar, vanligen mindre och medelstora lastbilar. Därtill kommer på en del ställen hästfordon, motorcyklar och andra fordon.

I nedanstående avsnitt göres ett försök att belysa vilka krav som ställs på bryggeriernas transportapparat i fråga om både transporterad volym och transportavstånd, och hur transporttjänsterna fördelar sig på olika transportmedel. Därmed erhålles emellertid blott en summarisk översiktsbild av transportförhållandena. Då dessa varierar starkt från företag till företag,

kan en ingående och mera differentierad transportekonomisk analys endast ske efter specialstudier vid de olika företagen.

1. Expeditionsformer.

Transportverksamhetens betydelse kommer till uttryck i att den långt övervägande delen av både malt- och läskedrycker når kunderna via bryggeriernas egna utkörare. Som framgår av tabell 16 är utkörning undantagslöst den dominerande expeditionsformen. Av hela omsättningsvolymen faller inte mindre än 84 % av lagrade maldrycker, 94 % av färsksvagdricka och 88 % av läskedrycker och mineralvatten på utkörning med bryggeriernas fordon.

Utkörningens andel av försäljningsvolymen är större i städerna än på landsbygden i fråga om lagrade maldrycker, medan motsatsen gäller beträffande såväl läskedrycker och mineralvatten som färsksvagdricka. Spridningen mellan olika regioner är emellertid ganska stor.

Utöver den reguljära utkörningen transporteras en del varor till kunderna såsom kontorskörning, men denna expeditionsform representerar, som tidigare angivits, endast 7 % av hela försäljningen.

Till utkörning i egentlig mening räknas inte försändningar till andra bryggerier, som dock delvis sker med bryggeriernas egna transportmedel. Sådana transporter har i tabell 16 sammanförts under rubriken "blandade expeditionsformer".

Den del av försäljningsvolymen som avhämtas av kunderna - i regel privatkunder - är förhållandevis obetydlig. För lagrade maldrycker samt läskedrycker och mineralvatten utgör den 1,5 % och för färsksvagdricka drygt 1 % av hela omsättningen.

2. Utkörning från skattepliktiga bryggerier samt från nederlag och upplag.

Utkörning sker både direkt från bryggerierna och från till dem anknutna distributionsställen, nederlag och upplag. Det statistiska materialets volymsiffror medger emellertid inte att man skiljer mellan transporter från bryggerier och utkörning från nederlag och upplag. Däremot finns uppgifter om antalet

fordon och om körsträckor specificerade på utkörning direkt från bryggerierna såväl som från nederlag och upplag. I fråga om transporter till nederlag, upplag och ombud föreligger uppgifter om antalet fordon, avstånd från bryggerierna samt försäljningsvolym.

a) Transportmedel.

I tabell 17 återges en sammanställning över använda fordon vid utkörning både direkt från skattepliktiga bryggerier och från till dem anknutna nederlag och upplag. Det mest använda transportmedlet är lastbil av mellanstorleken 2-3 $\frac{1}{2}$ ton. Mindre bilar användes mest för stadsutkörning och större bilar på landsbygden. Ett undantag utgör dock storstäderna, där inga bilar under 2 ton förekommer vid utkörning direkt från bryggerierna och där bilar över 3 $\frac{1}{2}$ ton är starkt dominerande.

Enligt en specialundersökning om den icke yrkesmässiga lastbilstrafiken har lastbilar tillhörande skattepliktiga bryggerier en genomsnittlig lastförmåga av 3,1 ton.¹⁾ Denna undersökning är emellertid alltför begränsad för att medge en analys av lastbilarnas storlek inom olika regioner.

Det förefaller vara en allmän tendens till tillbakagång för de allra minsta bilstorlekarna och en övergång till medelstora bilar. Mycket stora lastbilar på över 5 ton torde endast sällan användas för utkörning.

Användningen av hästfordon för utkörning har under senare år minskat kraftigt. De förekommer numera egentligen endast vid stadsutkörning direkt från bryggeriet.

För utkörning från nederlag och upplag användes i stort sett fordon av samma typ som för utkörning direkt från bryggerierna. Vid både nederlag och upplag dominerar 2-3 $\frac{1}{2}$ tons bilar. Detta gäller även Norrland trots de relativt stora utkörningsavstånden.

1) Jfr Några fakta om lastbilstrafiken 1950. Utg. av Industriens Utredningsinstitut. Östlin 1951.

b) Körsträckor.

Tabell 18 ger en bild av genomsnittliga körsträckor per år för såväl lastbilar av olika storlek som hästfordon. Det genomsnittliga km-antalet per hästfordon uppgår för hela landet till ca 2.200 km, motsvarande knappt en tredjedel av genomsnittet för lastbilar under 2 ton. Medeltalet för de sistnämnda utgör i sin tur ungefär hälften av genomsnittet för övriga lastbilar. Skillnaden mellan medelstora och större lastbilars genomsnittliga km-antal är däremot tämligen liten: ca 12.800 resp. 13.800 km för hela landet. Mellan de olika områdena varierar genomsnittstalen ganska kraftigt.

En viss föreställning om utkörningsavstånden kan man få genom att studera körsträckorna från bryggeri resp. nederlag eller upplag till längst bort inom försäljningsområdet bosatta kunder. Detta visas i tabell 60, där 89 skattepliktiga bryggerier och 7 försvarsbryggerier redovisas.

Tabell 60.

	25 %	50 %	75 %
	av alla bryggerier har en körsträcka upp till (km)		
<u>Vid utkörning direkt från bryggeriet:</u>			
Stockholm, Göteborg och Malmö	33	50	65
Mellersta och södra Sverige (exkl. Sthlm, Gbg och Malmö)	35	40	53
Norrland	70	87	215
<u>Vid utkörning från nederlag och upplag:</u>			
Stockholm, Göteborg och Malmö	25	30	30
Mellersta och södra Sverige (exkl. Sthlm, Gbg och Malmö)	20	30	40
Norrland	40	80	110

c) Utkörda kvantiteter.

Utkörningsvolymen per utkörare i stad och på landsbygd samt per fordon inom olika regioner återges i tabell 19. Den ojämförligt största utkörningsvolymen per såväl utkörare som

fordon uppnås i storstäderna. I runt tal är denna ungefär dubbelt så stor som genomsnittstalet för hela landet. Lägsta antal hl per utkörare och fordon förekommer i Bergslagsområdet. De låga siffrorna för denna del av landet torde i första hand bero på att huvuddelen av utkörningen sker till privatkunder i små kvantiteter, varigenom antalet lossningstillfällen per tur måste bli relativt stort. Ett uttryck för detta är att det genomsnittliga antalet km per utkörd hl ligger mycket högt i Bergslagsområdet (tabell 20).

3. Utkörning från svagdricksbryggerier och läskedrycksfabriker tillhörande skattepliktiga bryggerier.

I förevarande redogörelse för transportapparatusens sammansättning och användning har svagdricksbryggerier och läskedrycksfabriker tillhörande skattepliktiga bryggerier av statistiska skäl behandlats som en särskild grupp.

I tabell 21 återges vissa summariska sammanställningar och genomsnittstal för utkörningsvolym, använda fordon och transportavstånd vid utkörning från dessa anläggningar. Därvid har man inte haft anledning att skilja mellan utkörning från produktionsstället och från dess nederlag och upplag, eftersom utkörning i sistnämnda fall förekommer endast i ringa omfattning. Som framgår av tabellen användes nästan uteslutande mellanstora och större bilar och över huvud taget förekommer inga andra fordon än lastbilar.

4. Transporter till nederlag, upplag och ombud.

a) Transportmedel.

Eftersom varutransporterna till nederlag, upplag och ombud i regel sker i större partier än vid utkörning och utan nämnvärda väntetider, är det naturligt att större lastbilar är det mest använda transportmedlet. Inte mindre än 192 lastbilar över $3\frac{1}{2}$ ton användes för detta ändamål 1947/48 av de uppgiftslämnande bryggerierna. Större lastbilar dominerade starkast i Norrland.

En översikt över använda transportmedel vid transporter till nederlag etc. och det genomsnittliga transportavståndet för 1 hl dryck i landets olika delar återges i tabell 22.

Lastbilar under $3\frac{1}{2}$ ton kommer mest till användning vid bryggerier i medelstora och mindre städer. I storstäderna däremot förekommer mindre lastbilar i ganska begränsad omfattning. I de fall, där transporter till nederlag etc. sker med mindre lastbilar, uppgår transportavstånden genomsnittligt till 2 à 4 mil.

Järnvägstransporter förekommer i relativt liten utsträckning inom bryggeriindustrien. År 1947/48 redovisades järnvägstransporter till 17 upplag, nederlag och ombud. Endast 3 av dessa låg i Norrland med transportavstånd varierande mellan ca 15 och 30 mil. I övrigt förekommer järnvägstransporter, varierande mellan 2 och 20 mil, över hela landet. Skåne uppvisar de kortaste transportavstånden - mellan 2 och 3 mil. Detta synes antyda att förutsättningarna för järnvägstransporter även på relativt korta avstånd kan vara gynnsamma, om goda järnvägsförbindelser finns.

b) Avstånd.

Avståndet från bryggeri till nederlag, upplag och ombud varierar kraftigt. I några fall är det endast en knapp km, medan det i andra fall kan sträcka sig till 20 och 30 mil. Det senare gäller framför allt de gleset bebyggda norrlandstrakterna. Uppgifter om genomsnittliga avstånd från 89 skattepliktiga bryggerier i verksamhet och 7 försvarsbryggerier lämnas i tablå 61.

Tablå 61.

	25 %	50 %	75 %
	av alla upplag ligger på ett avstånd uppgående till högst (km)		
Stockholm, Göteborg och Malmö	16	30	48
Mälar- och Bergslagsområdet (exkl. Sthlm)	23	42	61
Västra och sydvästra Sverige och Skåne (exkl. Gbg och Malmö)	22	33	53
Norrland	46	73	117
Hela landet	21	38	56

KAPITEL 6. NÅGRA UTVECKLINGSLINJER INOM BRYGGERI-INDUSTRIEN.

Som inledningsvis framhållits har denna utredning givits karaktären av en översiktlig kartläggning av grundläggande förhållanden inom bryggeriindustrien, ägnad att ge en fördjupad kunskap om industriens uppbyggnad och verksamhetsbetingelser. Den ledande tanken i utredningsarbetet har varit att undersökningsresultaten skulle ge impulser till den pågående rationaliseringsverksamheten inom industrien. Till denna utredningsrapport har också knutits den förhoppningen att utredningsmaterialet och det sätt på vilket det presenterats skall lämna vissa anvisningar om förhållanden och områden där detaljstudier och ingående kostnadsanalyser är ägnade att ge ledning för konkreta rationaliseringsåtgärder.

I det följande skall uppmärksamheten riktas mot vissa punkter i materialet, där utredningen kommit att ge relief åt utvecklingstendenser och problem i branschen som framstår såsom särskilt viktiga att följa. De frågeställningar som här kommer att närmare behandlas berör såväl tendenser och möjligheter till rationalisering av branschen sedd som en helhet, strukturrationalisering, som utrymmet för tekniska och organisatoriska rationaliseringsåtgärder inom företagen, inre rationalisering.

Den yttersta målsättningen för strukturrationaliseringen är att organisera verksamheten inom branschen på ett sådant sätt att konsumenternas behovstillfredsställelse åstadkommes med minsta möjliga kostnadsuppoffring ur samhällsekonomisk synpunkt. Strukturrationalisering innebär sålunda en omdaning som under hänsynstagande till rådande och förväntade marknadsekonomiska, produktionstekniska och andra verksamhetsbetingelser syftar till att åstadkomma en sådan dimensionering och lokalisering av produktions- och distributionsenheterna samt en sådan arbetsfördelning mellan företagen som garanterar en hög effektivitet inom branschen. När man talar om strukturrationalisering, kommer diskussionen i första hand att röra sig om önskvärda förändringar i antalet och uppbyggnaden av de enheter som bildar branschen samt relationerna dem emellan.

Ett betydelsefullt led i strävandena att åstadkomma strukturrationalisering är att man söker ge de yttre betingelser under vilka branschen arbetar - verksamhetens "miljö" - en så gynnsam utformning som möjligt. Därmed kan t. ex. avses att ge de fria marknadskrafterna ett sådant spelrum att de kan medverka till och underlätta en kontinuerlig anpassning av branschens uppbyggnad till förändrade tekniska, ekonomiska och organisatoriska förhållanden.

Man kan inte dra någon skarp gräns mellan å ena sidan strukturrationalisering och å andra sidan tekniska och organisatoriska förändringar inom företagen. Den ena åtgärden betingar ofta den andra och i många fall är de så intimt sammanvävda att det inte är möjligt att skilja dem åt. Speciellt bör uppmärksammas att önskvärdheten av tekniska och organisatoriska förändringar inom företagen måste ses i belysning av strukturrationaliseringens utvecklingsmöjligheter på längre sikt. Inte minst kan detta vara av vikt inom en koncern där en på kort sikt motiverad upprustning av mindre effektiva enheter bör vägas mot alternativet av en nedläggning på något längre sikt.

*

Under senare år har strukturrationaliseringen och därmed sammanhängande frågeställningar stått i förgrunden bland de utvecklingsproblem som ägnats uppmärksamhet inom bryggeriindustrien. Bryggeriindustrien har ett förhållandevis stort antal produktionsställen spridda över hela landet och lokaliserade nära befolkningscentra inom geografiskt relativt väl bestämda avsättningsområden. Med hänsyn till sin uppbyggnad kan den sålunda betecknas som en utpräglad "närhetsindustri" i den meningen att den är i hög grad marknadslokaliserad. Befolkningens storlek och täthet inom avsättningsområdena bestämmer i regel bryggeriernas produktions skala och då avsättningsområdena i allmänhet är mycket olika i dessa hänseenden, har följden blivit avsevärda skillnader i storlek mellan bryggerierna. Det må här som exempel räcka med att peka på att storstadsbryggerierna har en 10 à 20 gånger större produktionsvolym än flertalet landsortsbryggerier.

Med dessa skillnader har följt tydliga olikheter i verksamhetens tekniska och organisatoriska former, som kommit till uttryck i ganska växlande kostnadsförhållanden mellan bryggerierna.

Som en följd av bryggeriernas lokala produktionsinriktning förekommer inte någon längre driven specialisering av produktionen. Ett klart undantag bildar dock vissa storstadsbryggerier. Tillverkningen omfattar sålunda i allmänhet alla huvudslagen av drycker - lagrade maltdrycker, färsksvagdricka samt läskedrycker och mineralvatten - och enbart av lagrade maltdrycker tillverkas i de flesta fall 3-4 olika typer.

När man vid en viss tidpunkt bedömer strukturen inom en industri, måste man beakta att den i hög grad är resultatet av en historisk utvecklingsprocess och att den således ofta till väsentlig del fått sin utformning bestämd av förhållanden som rått under tidigare utvecklingsskeden. Tendenser till en omvandling av strukturen inom en bransch som ett uttryck för en anpassning till tekniska, ekonomiska eller demografiska förändringar motverkas ofta av olika trögheter och konserverande krafter. Man kan därför inte förvänta att strukturen alltid är helt anpassad efter aktuella förhållanden. Medvetna strävanden att rationalisera strukturen inom en industri bör under sådana förhållanden ta till utgångspunkt att söka lokalisera och minska den motverkande effekten av förekommande tröghetsmoment och därigenom skapa gynnsammare förutsättningar för en ur effektivitetssynpunkt optimal strukturutveckling inom branschen.

Från flera olika näringsgrenar kan exempel anföras på hur spänningar vuxit fram mellan en under ett tidigare utvecklingsskede motiverad närhetslokalisering och koncentrationstendenser framkallade av den tekniska och ekonomiska utvecklingen. Efter hand har inom många områden möjligheterna till kostnadssänkningar genom stordrift kommit att bli större än de distributions- och transportekonomiska merkostnader som skulle följa med en koncentration av produktionen. Den takt och den fullständighet med vilken dylika tendenser kunnat slå igenom har varierat från bransch till bransch och från period till period. Utvecklingen mot större och färre enheter inom mejeri-, kvarn- och tegelindustrierna erbjuder exempel på hur i huvudsak

likartade koncentrationstendenser brutiti genom på olikartade vägar och med olika hastighet.

Även inom bryggeriindustrien förutsätter förståelsen av den aktuella strukturen och skönjbara utvecklingstendenser att man ser dessa förhållanden mot bakgrunden av branschens utvecklingshistoria. Bryggerinäringens utveckling från hantverk till industri i modern mening daterar sig i huvudsak från 1880- och 1890-talen, då ett flertal nya tillverkningsmetoder utarbetades, som krävde produktion i industriella former och i större skala. En rad nya bryggerier växte upp och antalet företagsenheter nådde vid sekelskiftet sitt maximum, då det uppgick till ca 300. Liksom fallet var med de flesta samtida konsumtionsvaruföretag var dessa bryggerier alltjämt lokaliserade i direkt geografisk anknytning till marknaden.

Under 1900-talets första två decennier karakteriserades utvecklingen av en icke oväsentlig nedgång i antalet företag i branschen; år 1920 uppgick antalet bryggerier till omkring 160. Denna förändring av branschstrukturen hade sannolikt sin huvudsakliga grund i de produktionstekniska fördelarna av driftskoncentration. Redan under denna period blev en rad tröghetsfaktorer alltmer framträdande. Maltskatten med sin degressiva skala,¹⁾ den restriktiva offentliga regleringen av tillverkning och försäljning av maltdrycker samt tendenser till prisöverenskommelser fick på olika sätt en konserverande effekt på organisationen av produktion och distribution. Denna bindning av verksamhetsformerna och marknadsförhållandena synes ha fördröjt en utveckling mot större koncentration, trots att förutsättningarna för stordrift förbättrades genom den produktions- och transporttekniska utvecklingen. Den förhållandevis långsamma strukturomvandlingen förklaras emellertid till en del också av den i stort sett stagnerande produktionsutvecklingen. Detta får dock inte bortskymma det förhållandet att den ökade

1) Det bör emellertid samtidigt erinras om att införandet av maltskatten medförde en ganska kraftig minskning av antalet företag som tillverkade skattepliktiga drycker, eftersom många helt övergick till skattefri tillverkning.

befolkningskoncentrationen inom flera områden i landet möjliggjorde en expansion som ledde till uppkomsten av en del stora och ofta specialiserade produktionsställen.

Mellankrigstiden medförde vissa nya inslag i branschens utveckling, samtidigt som tidigare märkbara tendenser accentuerades. I många företag breddades produktionsprogrammet genom att man tog upp kompletterande tillverkning av läskedrycker och mineralvatten, vilka drycker befann sig i en starkt stigande efterfrågeutveckling. Utvidgningen av produktionsbasen synes ha ökat möjligheterna att finansiera rationaliseringar och därigenom stärkt de bestående företagsenheternas ekonomiska livskraft.

De alltjämt verksamma koncentrationstendenserna tog under mellankrigstiden i betydande grad formen av finansiella företagskombinationer och koncernbildningar inom vilka i sin tur en teknisk och organisatorisk koncentration och specialisering kunde äga rum. Alltsedan 1920-talets början har koncernernas och i synnerhet de stora koncernernas andel av bryggeriindustriens produktion undan för undan ökat och denna tendens synes alltjämt göra sig gällande med oförminskad styrka. Denna utveckling har i allt väsentligt berott på att större bryggerier genom köp förvärvat äganderätten till anläggningar för tillverkning av såväl lagrade maltdrycker som färsk svagdricka samt läskedrycker och mineralvatten. För att ge en antydning om den takt i vilken koncernbildningen fortgått under senare år kan nämnas att antalet skattepliktiga bryggerier i verksamhet genom uppköp och fusioner nedgått från 115 till 99 under åren 1948-1952.

Ehuru en viss koncentration av produktionen ägt rum inom koncerner genom nedläggning av mindre effektiva driftsenheter, synes fusioner och koncernbildningar inte i första hand ha lett till en utpräglad teknisk driftskoncentration. Främst synes man ha dragit nytta av de organisatoriska, merkantila och finansiella fördelar som sammanhänger med verksamhetens skala i stora företagsenheter. Sålunda skapar koncernbildningar utrymme för en rationell planering och samordning av de samlade produktionsresurserna.

Även om kapacitetsutnyttjandet inom koncerner genomsnittligt inte stiger, har man möjligheter att utjämna toppbelastningar och över huvud taget fördela produktionen mellan tillverkningsställena på ett sådant sätt att kostnadsläget kan förbättras. I fråga om de fasta kostnadselementen inom distribution och administration möter man liknande möjligheter till kostnadsbesparingar. För att åskådliggöra detta kan nämnas att den analys av kostnaderna vid ett begränsat antal företag som gjorts såsom ett komplement till denna utredning synes ge vid handen att den fasta tjänstemannastaben ofta kan bättre utnyttjas inom koncerner, vilket kommit till uttryck i relativt lägre enhetskostnader. Även beträffande t. ex. utkörningen är det i många fall sannolikt att en samordning kan komma till stånd, som leder till högre kapacitetsutnyttjande och därmed lägre kostnader. På det merkantila området kan man dessutom hänvisa till de kostnadsbesparingar, som kan vara förenade med centraliserade inköp i stor skala. Slutligen har man inom bryggeriindustrien exempel på att den koncentration av finansiella resurser som följer med koncernbildningar möjliggjort en mera omfattande forskningsverksamhet, ägnad att befrämja den tekniska utvecklingen inom industrien.

Det förhållandet att rationaliseringssträvandena inom koncerner i mindre grad tagit sig uttryck i en stark koncentration av produktionen aktualiserar frågan om de företagekonomiska fördelarna av tillverkning i mycket stor skala är starkt framträdande inom bryggeriindustrien. För att kunna besvara denna fråga måste man vara fullt insatt i ett komplex av svåröverskådliga kostnadssamband, som denna utredning inte kan uttömmande belysa. Emellertid förtjänar vissa karakteristiska drag i kostnadsstrukturen att framhållas, såsom de framträtt vid studiet av ett begränsat antal företag. I fråga om tillverkningskostnaderna föreligger inom de viktigaste kostnadsgrupperna påfallande tecken som tyder på att enhetskostnaderna sjunker med stigande storlek. Än mer entydigt är att produktionskostnadsläget för de allra största bryggerierna genomgående är, ofta väsentligt, gynnsammare än övriga bryggeriers. Liknande tendenser kan också spåras beträffande allmänna försäljnings- och administrationskostnader.

När man kommer över till sambandet mellan distributionskostnader och företagsstorlek är det mera tveksamt om man kan finna ett svar på frågan om de merkostnader i distributionen som tenderar att åtfölja en driftskoncentration uppväger kostnadsbesparingarna på tillverkningsidan. På denna punkt ger en jämförelse mellan olika stora företag inte någon vägledning då marknads- och distributionsförhållandena varierar starkt mellan företagen och således de redovisade enhetskostnaderna inte blir jämförbara ur denna synpunkt. Ser man på bryggeriindustriens struktur i vissa andra med Sverige jämförbara länder, finner man emellertid att utvecklingen där i många fall gått i riktning mot en stark koncentration, vilket tyder på att stegringen av merkostnaderna i distributionen vid en driftskoncentration kan hållas tillbaka. Detta kan till en del sammanhånga med de transportekonomiska förhållandena och det förefaller ej osannolikt att utvecklingen av det moderna transportväsendet och -tekniken kan ge helt andra kostnader för distribution av skrymmande varor över stora avstånd. Över huvud taget synes de transportekonomiska frågorna inta en central ställning i bryggeriindustriens framtida strukturutveckling och det är därför av utomordentlig vikt att man ägnar fortlöpande uppmärksamhet åt en analys av dessa problem.

I det föregående har pekats på koncentrationstendenserna inom bryggeriindustrien och på vissa av de kostnadsbesparingar som kan följa med en sådan utveckling, men det måste starkt betonas att utredningens material inte ger ett entydigt utslag till förmån för ökad koncentration. Härmed sammanhängande problem är emellertid av utomordentlig betydelse för branschens utveckling och förtjänar därför fortlöpande uppmärksamhet och fortsatta studier. Under alla förhållanden intar dessa frågor en nyckelställning, när man tar upp strukturrationaliseringsproblem inom bryggeriindustrien.

Om man antar att koncentration skulle utgöra ett karakteristiskt drag i en utveckling mot optimal branschstruktur, uppstår frågan vilka hinder en sådan anpassningsprocess möter och vilka vägar den kan följa. Uppmärksamheten riktas därvid mot de bindningar som råder inom branschen, i främsta rummet den offentliga regleringen av industrien samt marknadsindelningen.

I den mån utvecklingen även fortsättningsvis karakteriseras av koncernbildningar och fusioner, utgör dessa bindningar sannolikt inte ett avgörande hinder för en strukturomvandling. Denna får ju då mer formen av en omorganisation inom en företagsenhet. Detta bör emellertid inte undanskymma, att bindningar i och för sig är ett strukturkonserverande element och att det sannolikt varken är möjligt eller kanske ens önskvärt att strukturproblemet helt löses genom koncernbildningar.

Eftersom tröghetsfaktorerna ofta är av icke-ekonomisk karaktär är det uppenbart att bryggeriindustriens rationaliseringsfrågor skapar problem som inte kan lösas enbart på grundval av ekonomiska effektivitetssynpunkter utan att hänsyn även bör tas till socialpolitiska och andra överväganden samt i många fall till kommunala önskemål. Vid en dylik avvägning är det emellertid under alla förhållanden önskvärt att ha full överblick över de ekonomiska konsekvenserna av det ena eller andra utvecklingsalternativet.

*

För en gynnsam effektivitetsutveckling är fortlöpande teknisk och organisatorisk rationalisering inom varje företag för sig av väl så stor betydelse som strukturrationaliseringen inom branschen. Som tidigare framhållits är sådan inre rationaliseringsverksamhet inte oberoende av strukturrationaliseringen. Inom en koncern t. ex. kan specialiseringen av tillverkningen inom vissa driftsenheter utgöra en förutsättning för en längre driven mekanisering och arbetsförenklande åtgärder. De olika inre rationaliseringsåtgärder inom bryggerierna som nedan tas upp till behandling kräver emellertid inte nödvändigtvis en teknisk och ekonomisk koncentration av ovan diskuterat slag utan anknyter till sådana problem som under alla förhållanden synes värda ett närmare studium. Det måste vidare betonas, att utredningens resultat ej ger grund för några förslag till konkreta inre rationaliseringsåtgärder av teknisk, organisatorisk eller administrativ natur. I det följande är syftet blott att med utgångspunkt från vissa resultat

som utredningen givit peka på områden, där ingående undersökningar av rationaliseringsmöjligheterna förefaller särskilt fruktbara.

Det behöver knappast påpekas att många av dessa åtgärder i effektivitetshöjande syfte redan gjorts till föremål för undersökning eller prövats inom flera bryggerier. Erfarenheter från sådana företag skulle kunna ge en första vägledning i fråga om de berörda åtgärdernas värde.

En av de mest betydelsefulla hållpunkterna i utredningen för att ange utrymmet för interna rationaliseringsåtgärder är resultatet av beräkningarna om bryggeriindustriens förbrukning av råvaror och arbetskraft per tillverkad enhet. Man har därvid särskilt anledning att uppmärksamma spridningen av förbrukningssiffrorna mellan bryggerierna.¹⁾ Vad beträffar råvarorna är spridningen störst i fråga om förbrukningen av humle som ju är en av de dyrare råvarorna. Storleken av svinnet, beräknat såsom extrakt- eller volymförluster, mellan de olika tillverkningsprocesserna varierar likaså kraftigt mellan bryggerierna. Även brygghusutbytet och maltutbytet uppvisar inte obetydliga variationer, om än ej av samma storleksordning som de förstnämnda åtgångstalen. Bränsle- och kraftåtgången i mälterier växlar också högst avsevärt, inte minst förbrukningen av elektrisk kraft. Det står utan vidare klart att denna spridning till en del kan förklaras med hänvisning till skiftande egenskaper hos råvarorna och till den varierande råvaruåtgången för olika drycker, som ju sällan produceras i samma proportioner inom olika bryggerier. Vidare kan höga åtgångstal för råvaror vara en förutsättning för t. ex. låg bränsle- eller arbetskraftsförbrukning. I vissa fall torde spridningen även återspegla rent redovisningstekniska svårigheter. Men även om man tar hänsyn härtill är skillnaderna i råvaruåtgång så stora att de utan vidare motiverar att uppmärksamheten riktas mot möjligheterna att genom råvarubesparingar sänka totalkostnaderna.

1) Det bör observeras att en betydande spridning i kostnads- och åtgångstal kan konstateras i de flesta industrier och sålunda inte i och för sig ger en särprägel åt bryggeriindustrien.

Även beträffande arbetskraftsåtgången är skillnaderna mellan bryggerierna stora. Med hänsyn till lönekostnadernas alltmer dominerande ställning bland driftskostnaderna kan möjliga kostnadssänkningar genom arbetskraftssparande åtgärder vara ännu större än genom råvarubesparingar. Ett utrymme för kostnadsminskningar antyds t. ex. av siffrorna rörande arbetskraftsåtgången i tappning och lager, som visar ganska stora variationer mellan bryggerierna. Ett speciellt förhållande som bör uppmärksammas är vidare den förvånansvärt stora spridningen av timförtjänsterna för både manliga och kvinnliga arbetare mellan bryggerier tillhörande samma ortsgrupp. Då ackordsarbete ju endast förekommer i mycket liten skala inom bryggeriindustrien, ger lönespridningen en anvisning om att vissa bryggerier använder sig av förhållandevis dyr arbetskraft, vilket kan sammanhånga med t. ex. övertidsandelens storlek. Skillnaderna mellan bryggerierna i fråga om utkörarlönernas storlek står måhända till största delen i samband med olikheter i utkörningens organisation men kan även vara ett uttryck för varierande normer i ersättningen till utkörarna.

De företagna undersökningarna av kostnadsförhållandena uppvisar likaså en stor spridning mellan bryggerierna och stöder därmed antagandet att utrymme för ganska omfattande interna rationaliseringsåtgärder föreligger i många fall. Resultaten av de ovan omnämnda beräkningarna liksom av kostnadsundersökningen gäller i första hand tillverkningsidan.

Som tidigare framhållits anger utredningens resultat att de större driftsenheterna i allmänhet har lägre åtgångstal och kostnader än de mindre och detta gäller i särskilt hög grad de allra största bryggerierna. Detta kunde tyda på att spridningen i åtgångstal och kostnader mellan bryggerierna väsentligen skulle sammanhånga med de fördelar av olika slag som följer med ökande storlek. De konstaterade kostnadsvariationerna skulle därmed inte ange något utrymme för interna rationaliseringsåtgärder av teknisk och organisatorisk natur. Men även om själva företagsstorleken måste tillmätas stor roll som förklaring till skillnaderna, finns det anledning förmoda

att de större bryggeriernas gynnsammare kostnadsförhållanden även sammanhänger med omfattningen av den inre rationaliseringsverksamheten. Delvis tack vare sina vidare personella och finansiella resurser för effektivitetsfrämjande utvecklingsarbete, har dessa bryggerier i större utsträckning kunnat driva fram rationaliseringar av teknisk, organisatorisk och administrativ natur. Dessa åtgärder är emellertid i allmänhet även tillämpliga på mindre företag. Detta återspeglas bl. a. i de låga kostnadstal som ett flertal mindre, rationellt organiserade bryggerier arbetar med. De åtgärder som vidtagits inom bryggerier med låga kostnader och åtgångstal ger på många punkter en anvisning om efter vilka riktlinjer det inre rationaliseringsarbetet inom industrien som helhet bör fortskrida.

Som tidigare antytts förefaller de åtgärder som kan leda till en sänkning av arbetskraftsåtgången per tillverkad enhet att vara särskilt angelägna. En undersökning av möjligheterna härtill synes bl. a. böra ta sikte på en ökning av mekaniseringsgraden inom tillverkningsavdelningarna och inom det interna transportsystemet. Det förefaller inte osannolikt att en minskning av arbetskraftsåtgången på många håll skulle kunna åstadkommas genom en mera noggrann, detaljerad och systematisk driftsplanering, varigenom t. ex. spilltid och overtidsarbete skulle kunna nedbringas. Vad beträffar åtgärder som syftar till en höjning av de anställdas personliga arbetseffektivitet har ett viktigt steg tagits inom bryggeriindustrien i och med den år 1951 införda arbetsvärderingen. Frågan om denna bör bilda grundval för en mera differentierad lönestruktur och en ordnad beföringång för att därigenom skapa incitament till ökade arbetsinsatser från de anställdas sida förtjänar all uppmärksamhet.

Möjligheterna till arbetskraftsbesparande åtgärder inom distributionen synes ligga på såväl det tekniska som framför allt det organisatoriska planet. En förhållandevis brett upplagd undersökning inom varje särskilt företag av distriktsindelning, utkörningssystem, kundstruktur m. m. borde inom många bryggerier kunna ge anvisning på rationaliseringsåtgärder med inte minst arbetskraftsbesparande effekt.

Åtgärder i råvarubesparande syfte måste delvis bygga på resultaten av kemiskt-tekniskt forskningsarbete kring olika tillverkningsförfaranden och löpande driftskontroll av utfallet av olika processer, svinnets storlek m. m. En ökad samverkan mellan bryggerierna på detta område borde kunna bli mycket fruktbarande. Ett viktigt steg i denna riktning skulle kunna tas om man införde en förbrukningsstatistik som möjliggjorde jämförelser av åtgångstalen mellan olika bryggerier. Ett förslag till organisation och utformning av en sådan statistik återfinnes i slutet av detta avsnitt.

De skillnader i åtgångstal för råvaror som kan konstateras mellan olika bryggerier sammanhänger emellertid inte bara med skiftande tillverkningsförfaranden utan i många fall kanske i än högre grad med utrustningens kvalitet samt arbetsledningens och den övriga driftspersonalens skicklighet och noggrannhet. Särskilt sistnämnda faktor synes värd ökad uppmärksamhet från bryggeriledningens sida. En noggrannare och mera systematisk driftskontroll som gör det möjligt att med större säkerhet fastställa olika befattningshavares personliga ansvar och arbetsresultat å ena sidan samt åtgärder som kan göra personalen mer kostnadsmedveten och intresserad för sina arbetsuppgifter å den andra synes inom flertalet företag kunna ge positiva resultat.

Åtgärder berörande företagsadministrationen i stort, i främsta rummet planeringen, samordningen och kontrollen av verksamheten röner allt vidare uppmärksamhet inom industrien och får särskild betydelse inom större företag. Framför allt har kraven på en effektiv och snabb kontroll ökat. Kostnadskontrollen träder härvid i förgrunden. Flera bryggerier har här vidtagit en betydelsefull rationaliseringsåtgärd, då de systematiserat kostnadsredovisningen genom att införa en kontoplan. En undersökning av utrymmet för en vidgad användning av kontoplanen och vidare av standardkostnadsberäkning och kostnadsbudgetering som underlag för planeringen och kontrollen inom bryggerierna förefaller väl motiverad.

Det säger sig självt att ovanstående mycket allmänt hållna genomgång av olika inre rationaliseringsåtgärder på intet sätt

är uttömmande utan endast anger vissa viktigare åtgärder för vilka man på ett eller annat sätt kan finna stöd i utredningen. Sammanfattningsvis och som ett allmänt omdöme om den inre rationaliseringen i många bryggerier i deras nuvarande utvecklingsskede har man anledning framhålla att betydande effektivitetshöjningar synes ligga inom räckhåll genom åtgärder på det organisatoriska planet och sålunda kräver förhållandevis små kapitalinsatser.

*

Som ovan framhållits synes en utbyggnad av den interna driftskontrollen till att omfatta aktuella och löpande jämförelser av viktigare förbrukningssiffror mellan bryggerierna synnerligen angelägen. I fall dessa utformas på lämpligt sätt skulle varje deltagande bryggeri kunna bedöma framgången i sina rationaliseringssträvanden mot bakgrunden av vad som görs i andra bryggerier. Jämförelsetalen skulle med andra ord kunna tjäna som mätare på hur väl det egna företaget följer med rationaliseringen inom branschen.

Det säger sig självt att olika bryggerier, liksom andra företag, inte alltid är hånade att låta helt utomstående personer och organisationer ta del av siffrorna för företaget och vill kanske inte heller bli identifierade av andra företag i samma bransch. I den rapport, som skulle innehålla de antydda jämförelsetalen, borde bryggerierna vara anonyma.

Jämförelserna får naturligtvis det största värdet om (1) de avser påverkbara kostnadsfaktorer av stor betydelse, (2) förbrukningstalen är skäligen tillförlitliga och (3) en redogörelse för tekniska, organisatoriska och andra förändringar åtföljer redovisningen av förbrukningstalen. Därutöver bör man naturligtvis kräva (4) att insamlingen och bearbetningen av jämförelsesiffrorna skall kunna ske till rimliga kostnader. Följande utkast till en löpande förbrukningsstatistik tar så långt möjligt hänsyn till dessa fyra krav. De flesta siffror, som behövs, lämnas sålunda redan i årsredogörelsen till Kontrollstyrelsen eller Kommerskollegium och andra skulle troligen

kunna erhållas genom tillämpning av den för bryggeriindustrien utarbetade kontoplanen.

I en årsrapport, som gjordes tillgänglig för alla deltagande bryggerier, skulle man sålunda kunna

- 1) sammanställa siffror över
 - a) förbrukningen av humle per 100 hl jäskällarvört, med uppdelning på kl. III, kl. II lagertyp, kl. II pilsnertyp, kl. I lagrat och kl. I färskt,
 - b) brygghusutbyte, jäskällarutbyte, extraktförluster och volymförluster för olika drycker,
 - c) kolsyre- och sockerförbrukning vid läskedryckstillverkningen,
 - d) glasförbrukning,
 - e) bränsleförbrukning (en sammanställning av siffror över bränsleförbrukningen blir av värde endast i den mån bryggerierna använder likartat bränsle),
 - f) antalet arbetstimmar per produktenhet med uppdelning på huvudavdelningar och drycker, samt
- 2) analysera variationen i förbrukningstalen från år till år och genom upplysningar från bryggerierna angående vidtagna tekniska och organisatoriska förändringar söka ge en antydan om orsakerna till variationerna.

Tabell 1. Antal arbetsställen, arbetare, förvaltningspersonal och saluvärde vid skattepliktiga och skattefria bryggerier, läskedrycks- och mineralvattenfabriker samt inom livsmedelsindustrien 1919-50.¹⁾

År	Antal arbetsställen				Antal arbetare				Förvaltningspersonal				Saluvärde 1000 kr			
	Skattepliktiga bryggerier ²⁾	Skattefria bryggerier	Läskedrycks- och mineralvattenfabriker	Livsmedelsindustri	Skattepliktiga bryggerier	Skattefria bryggerier	Läskedrycks- och mineralvattenfabriker	Livsmedelsindustri	Skattepliktiga bryggerier	Skattefria bryggerier	Läskedrycks- och mineralvattenfabriker	Livsmedelsindustri	Skattepliktiga bryggerier	Skattefria bryggerier	Läskedrycks- och mineralvattenfabriker	Livsmedelsindustri
1919-20	160	98	59	3.277	4.652	628	657	39.081	712	68	126	6.038	74	6	8	1.331
1922	160	85	51	3.342	5.050	471	565	41.039	784	42	113	5.229	66	4	6	1.169
1928-30	159	285	76	4.244	5.096	1.161	797	44.204	839	101	163	5.996	77	11	9	1.167
1932	158	314	74	4.249	4.845	1.467	788	42.425	860	112	190	6.720	76	12	10	1.027
1937-39	152	334	98	4.552	4.633	1.608	961	49.390	917	137	216	8.212	81	13	13	1.626
1943	139	329	107	4.778	3.908	1.447	871	51.282	1.036	135	222	10.629	97	18	18	3.019
1946	135	341	92	5.049	4.264	1.505	1.021	56.898	1.075	142	232	12.109	111	23	24	3.622
1947	135	317	86	4.962	4.540	1.534	1.101	57.705	1.130	128	250	12.395	134	26	31	3.957
1948	132	294	83	4.655	4.584	1.408	1.150	56.455	1.153	115	255	12.412	137	27	33	4.304
1949	126	296	81	4.760	4.484	1.470	1.205	57.947	1.127	138	264	12.693	141	30	35	4.727
1950	125	285	70	4.612	4.412	1.554	1.140	56.945			255	12.820	144	27	35	5.014
1948-50	128	292	78	4.676	4.493	1.477	1.165	57.116			258	12.642	141	28	34	4.682

1) Till följd av industristatistikens omläggning fr. o. m. år 1946, varigenom en rad mindre företag uteslöts, har uppgifterna för åren 1946-50 räknats om för att större jämförbarhet med tidigare år skulle erhållas. Då de uteslutna företagen redovisades särskilt år 1946, har man med ledning av dessa tal kunnat räkna fram en "bortfallsprocent" och uppgifterna för följande år har sedan uppmultiplicerats med dessa procentsatser. Eftersom skattepliktiga bryggerier inte berördes av denna omläggning, då i princip alla skattepliktiga bryggerier, oberoende av deras storlek, medräknats, behövs ingen omräkning för dem.

2) De s. k. försvarsbryggerierna redovisas i den officiella statistiken endast då de haft någon tillverkning. År 1948 bortföll 5 försvarsbryggerier av denna anledning.

Tabell 2. Antal arbetsställen, arbetare, förvaltningspersonal och saluvärde vid skattepliktiga och skattefria bryggerier, läskedrycks- och mineralvattenfabriker samt inom livsmedelsindustrien i % av motsvarande uppgifter för hela industrien 1919-50.

År	Antal arbetsställen				Antal arbetare				Förvaltningspersonal				Saluvärde			
	Skattepliktiga bryggerier	Skattefria bryggerier	Läskedrycks- och mineralvattenfabriker	Livsmedelsindustri	Skattepliktiga bryggerier	Skattefria bryggerier	Läskedrycks- och mineralvattenfabriker	Livsmedelsindustri	Skattepliktiga bryggerier	Skattefria bryggerier	Läskedrycks- och mineralvattenfabriker	Livsmedelsindustri	Skattepliktiga bryggerier	Skattefria bryggerier	Läskedrycks- och mineralvattenfabriker	Livsmedelsindustri
1919-20	1.4	0.8	0.5	28.2	1.1	0.2	0.2	9.6	1.6	0.2	0.3	13.5	1.2	0.1	0.1	21.1
1922	1.5	0.6	0.5	32.0	1.5	0.1	0.2	12.6	2.2	0.1	0.3	14.3	2.0	0.1	0.2	30.7
1928-30	1.1	2.0	0.5	29.7	1.1	0.3	0.2	9.8	1.7	0.2	0.3	12.1	1.6	0.2	0.2	23.7
1932	1.1	2.2	0.5	29.7	1.2	0.4	0.2	10.6	1.6	0.2	0.4	12.7	1.9	0.3	0.3	25.8
1937-39	0.8	1.8	0.5	24.4	0.9	0.3	0.2	9.0	1.2	0.2	0.3	10.8	1.1	0.2	0.2	21.5
1943	0.7	1.6	0.5	22.9	0.7	0.2	0.2	8.6	1.0	0.1	0.2	10.2	0.8	0.2	0.2	22.5
1946	0.6	1.5	0.4	22.0	0.6	0.2	0.2	8.6	0.8	0.1	0.2	9.4	0.7	0.1	0.2	22.2
1947	0.6	1.4	0.4	21.4	0.7	0.2	0.2	8.6	0.8	0.1	0.2	9.1	0.7	0.1	0.2	21.3
1948	0.6	1.3	0.4	20.6	0.7	0.2	0.2	8.3	0.8	0.1	0.2	8.8	0.7	0.1	0.2	20.4
1949	0.6	1.3	0.4	21.3	0.7	0.2	0.2	8.6	0.8	0.1	0.2	8.7	0.6	0.1	0.2	21.4
1950	0.6	1.3	0.4	21.3	0.7	0.2	0.2	8.4			0.2	8.6	0.6	0.1	0.1	20.7
1948-50	0.6	1.3	0.4	21.0	0.7	0.2	0.2	8.5			0.2	8.7	0.6	0.1	0.2	20.8

Tabell 3. Brandförsäkringsvärde och under självrisk uppskattat värde av byggnader, maskiner, lager m. m. inom skattepliktiga bryggerier och olika industrigrupper, 1951.

	Täcknings- % (på basis av antal arbetare)	Antal arbe- tare	Olika investeringar i % av totalt investerat kapital			Investerat kapital			
			bygg- nader	maski- ner	övriga	milj. kr		1 000 kr per arbetare	
						totalt	därav byggnader och maskiner	totalt	därav byggnader och maskiner
Skattepliktiga bryggerier	75	3.645	47	35	18	355	293	97	80
Malmbrytning och metallindustri	79	233.747	28	37	35	11.715	7.567	50	32
Jord- och stenindustri	71	29.178	41	45	14	1.433	1.233	49	42
Träindustri	57	38.857	29	29	42	1.621	932	42	24
Pappersmasse- och pappersindustri	99	40.402	22	50	28	3.911	2.840	97	70
Grafisk industri	65	20.354	27	42	31	757	525	37	26
Livsmedelsindustri	61	35.832	35	32	33	2.283	1.538	64	43
Textil- och beklädnadsindustri	79	85.204	20	32	48	3.986	2.070	47	24
Läder-, hår- och gummivaruindustri	77	22.319	23	30	47	966	512	43	23
Kemisk-teknisk industri	81	19.216	25	35	40	1.937	1.167	101	61
Kraft-, belysnings- och vattenverk	78	12.035	43	51	6	2.723	2.554	226	212
Samtliga industrigrupper	75	537.144	28	39	33	31.332	20.938	58	39

Tabell 4. Skattesatser för malt resp. maltdrycker.

År	Maltskatt i ören per avverkat kg malt	Maltdrycksskatt i ören per liter dryck av			Minimiskatt	
		kl. III	kl. II	kl. I lagrat		
1903	för första 30.000 kg	2			för 70 kg per dygn ¹⁾	
	nästa 30.000 "	5				
	" 40.000 "	7				
	" 50.000 "	9				
	" 50.000 "	11				
	återstoden	12				
1907	för första 50.000 kg	4			för 150 kg per dygn ¹⁾	
	nästa 50.000 "	7				
	återstoden	10				
1909	för första 100.000 kg	17			6 kr per dygn ¹⁾	
	nästa 100.000 "	20				
	återstoden	23				
1923	för första 100.000 kg	17			8 kr per dygn ¹⁾	
	nästa 100.000 "	20				
	återstoden	23				
1923 (16/8 - 30/9)		48 ²⁾				
1923 (1/10)	för första 100.000 kg	65			8 kr per dygn ¹⁾	
	nästa 100.000 "	70				
	återstoden	75				
1933 (1/3)	för första 100.000 kg	85			500 kr per kvartal	
	nästa 100.000 "	90				
	återstoden	95				
1933 (14/2)	för första 100.000 kg	125			500 kr per kvartal	
	nästa 100.000 "	135				
	återstoden	145				
1940 (1/1)			54	30	500 kr per kvartal	
1948 (1/2)			72	39		9
1950 (1/12)			78	42		12

1) Under den tid malkrossning fick äga rum.

2) Extraskatt.

Tabell 5. Skattens andel i saluvärde (exkl. skatt) för skattepliktiga maldrycker samt läskedrycker och mineralvatten.

Tillverkningsår resp. kalenderår	Skatt i % av saluvärde för:	
	Skattepliktiga maldrycker	Läskedrycker och mineralvatten
	maltskatt resp. maldrycksskatt	läskedrycksskatt
1918/19 resp. 1919	5,2	
1928/29 " 1929	26,0	
1931/32 " 1932	31,7	
1938/39 " 1939	49,4	
1940/41 " 1941	59,3	22,9
1941/42 " 1942	57,2	23,4
1942/43 " 1943	55,9	23,2
1944/45 " 1945	58,7	23,4
1945/46 " 1946	59,9	25,0
1946/47 " 1947	59,8	24,9
1947/48 " 1948	74,2	33,3
1948/49 " 1949	81,6	33,7

Tabell 6 a. Månadsförsäljning i % av årsförsäljning för klass II samt läskedrycker och mineralvatten.

Månad	1938/39	1939/40	1940/41	1941/42	1942/43	1943/44	1944/45	1945/46	1946/47	1947/48	1948/49	1949/50	Medeltal
<u>Klass II</u>													
Okt.	7,9	8,4	9,0	7,9	8,0	7,9	7,1	7,3	7,0	7,7	7,3	7,4	7,7
Nov.	7,0	7,8	8,0	6,5	6,6	6,8	6,3	6,5	6,4	6,4	6,7	6,8	6,8
Dec.	8,5	9,9	9,6	9,5	9,7	9,7	9,2	9,1	8,9	9,5	9,6	9,2	9,4
Jan.	6,1	5,7	5,2	5,8	5,8	6,0	5,9	6,0	5,8	6,4	6,1	6,0	5,9
Febr.	6,0	5,7	5,5	5,3	6,0	6,0	5,8	5,5	5,0	5,5	6,2	6,0	5,7
Mars	6,9	7,4	6,8	6,5	7,3	6,8	8,4	6,6	6,3	7,5	7,1	7,5	7,1
April	8,0	7,9	8,1	8,2	9,2	7,8	7,3	8,8	7,5	8,3	8,4	8,1	8,1
Maj	9,0	8,7	9,3	8,6	8,3	8,4	8,6	8,8	10,1	8,7	9,2	9,5	8,9
Juni	10,6	10,8	9,9	10,6	11,2	9,8	10,9	10,2	10,8	10,3	9,9	10,5	10,5
Juli	10,2	10,4	11,1	11,0	10,7	11,3	11,5	12,5	11,7	11,4	11,2	10,3	11,1
Aug.	11,0	9,6	9,5	11,1	9,1	11,3	10,8	10,5	11,4	9,8	9,5	10,7	10,4
Sept.	8,8	7,7	8,0	9,0	8,1	8,2	8,2	8,2	9,1	8,1	8,8	8,0	8,4
<u>Läskedrycker och mineralvatten</u>													
Okt.			5,6	5,5	4,9	5,1	5,2	5,7	4,8	6,0	5,5	6,1	5,4
Nov.			5,7	5,0	4,4	4,7	4,9	5,6	4,8	5,4	5,8	6,1	5,2
Dec.			8,3	8,5	7,9	7,7	7,8	8,3	7,4	8,8	8,9	8,9	8,3
Jan.			4,6	4,8	4,7	5,3	5,3	5,7	5,1	6,8	5,9	5,9	5,4
Febr.			4,9	4,8	4,9	5,2	5,0	5,2	4,2	4,9	5,7	5,7	5,1
Mars			5,9	6,7	6,7	6,3	8,1	6,4	5,8	7,8	7,1	8,0	6,9
April			7,8	9,0	9,1	7,5	7,3	9,0	7,0	8,8	9,2	8,3	8,3
Maj			10,4	10,0	10,1	9,4	9,8	10,3	11,8	10,4	11,2	11,0	10,4
Juni			14,0	13,1	15,0	11,8	13,0	12,1	13,3	11,9	11,2	12,5	12,8
Juli			18,1	14,0	14,4	16,3	15,9	15,5	14,6	13,1	13,5	10,6	14,6
Aug.			9,4	11,4	10,8	14,3	11,3	9,7	13,2	9,9	8,5	10,6	10,9
Sept.			5,3	7,2	7,1	6,4	6,4	6,5	8,0	6,2	7,5	6,3	6,7

Tabell 6 b. Tillverkning av klass I färskt under olika månader i % av årsproduktionen vid skattepliktiga bryggerier

Månad	1946/47	1947/48	1948/49	1949/50	Medeltal
Okt.	4,3	4,8	4,7	5,0	4,7
Nov.	4,0	4,2	4,6	4,7	4,4
Dec.	11,4	13,0	13,9	14,0	13,1
Jan.	5,0	5,6	5,5	5,1	5,3
Febr.	3,7	5,0	5,5	4,9	4,8
Mars	5,6	8,0	6,3	7,1	6,7
April	6,5	9,1	8,5	7,2	7,8
Maj	12,7	10,5	11,9	11,5	11,6
Juni	12,6	11,3	10,3	12,9	11,8
Juli	16,1	14,0	15,3	12,6	14,5
Aug.	11,5	9,3	7,3	10,1	9,5
Sept.	6,6	5,4	6,3	5,1	5,9

Tabell 7. Försäljning till återförsäljare och privatkunder inom olika regioner uppdelad på varugrupper 1947/48
(89 skattepliktiga bryggerier i verksamhet, 7 försvarsbryggerier samt 14 svagdricksbryggerier och läskedrycksfabriker).

	Stockholm, Göteborg och Malmö		Bergslagsområdet		Mälardistriktet (exkl. Sthlm)		Västra Sverige (exkl. Göteborg)		Sydöstra Sverige		Skåne-Halland		Norrländ		Hela landet	
	1000 hl	%	1000 hl	%	1000 hl	%	1000 hl	%	1000 hl	%	1000 hl	%	1000 hl	%	1000 hl	%
Lagrade malt-drycker:																
Återförsäljare	727	99	28	33	103	50	36	57	40	36	85	67	42	30	1.061	73
Privatkunder	7	1	58	67	103	50	28	43	70	64	41	33	95	70	402	27
S:a	734	100	86	100	206	100	64	100	110	100	126	100	137	100	1.463	100
Färsksvagdricka:																
Återförsäljare	58	98	11	37	14	29	17	71	25	54	11	32	39	58	175	56
Privatkunder	1	2	19	63	34	71	7	29	22	46	23	60	29	42	135	44
S:a	59	100	30	100	48	100	24	100	47	100	34	100	68	100	310	100
Läskedrycker och mineralvatten:																
Återförsäljare	273	99	39	53	94	55	35	71	53	62	74	74	66	60	634	73
Privatkunder	2	1	35	47	78	45	14	29	32	38	26	26	44	40	231	37
S:a	275	100	75	100	172	100	49	100	85	100	100	100	110	100	865	100
Samtliga drycker:																
Återförsäljare	1.058	99	78	42	211	49	88	64	118	49	170	66	147	47	1.870	71
Privatkunder	10	1	112	58	215	51	49	36	124	51	90	34	160	53	760	29
S:a	1.068	100	190	100	426	100	137	100	242	100	260	100	315	100	2.630	100

Tabell 8. Total utkörning, fördelad på återförsäljare och privatkunder i stad och på landsbygd 1947/48 (89 skattepliktiga bryggerier i verksamhet, 7 försvarsbryggerier samt 14 svagdricksbryggerier och läskedrycksfabriker).

Å = återförsäljare
P = privatkunder

	Lagrade maltdrycker				Färsksvagdricka				Läskedrycker, o. mineralvatten			
	1000 hl		%		1000 hl		%		1000 hl		%	
	Å	P	Å	P	Å	P	Å	P	Å	P	Å	P
<u>Stockholm, Göteborg och Malmö:</u>												
Stad	626	3	99	1	44	0	99	1	236	1	100	0
Landsbygd	100	3	97	3	14	1	93	7	37	1	97	3
<u>Bergslagsområdet:</u>												
Stad	18	25	42	58	2	5	29	71	22	16	58	42
Landsbygd	10	27	27	73	9	13	41	59	18	17	51	49
<u>Mälardrområdet (exkl. Sthlm):</u>												
Stad	75	42	64	36	5	9	36	64	55	34	62	38
Landsbygd	28	56	33	67	9	24	27	73	39	40	49	51
<u>Västra Sverige (exkl. Göteborg):</u>												
Stad	21	8	72	28	4	3	57	43	15	5	75	25
Landsbygd	16	17	48	52	13	4	76	24	19	8	70	30
<u>Sydöstra Sverige:</u>												
Stad	25	28	47	53	7	8	47	53	26	14	65	35
Landsbygd	14	37	27	73	18	14	56	44	26	16	62	38
<u>Skåne-Halland (exkl. Malmö):</u>												
Stad	48	11	81	19	5	6	46	54	39	9	81	19
Landsbygd	38	29	57	43	6	17	26	74	35	16	69	31
<u>Norrland:</u>												
Stad	20	21	49	51	4	6	40	60	20	15	57	43
Landsbygd	22	68	24	76	35	22	61	39	47	27	64	36
<u>Hela landet:</u>												
Stad	833	138	85	15	71	37	66	34	413	94	82	18
Landsbygd	228	237	49	51	104	95	52	48	221	125	64	36

Tabell 9. Antal återförsäljare, anlitade av i undersökningen deltagande bryggerier, med fördelning på utminuterings- och utskänkingsställen inom olika regioner 1947/48 (89 skattepliktiga bryggerier i verksamhet, 7 försvarsbryggerier samt 14 svagdricksbryggerier och läskedrycksfabriker).

	Utminuterings- ställen	Utskänk- nings- ställen	S:a åter- försäl- jare	Utminu- terings- ställen	Utskänk- nings- ställen	Genomsnitt- ligt antal återförsälja- re per bryg- geri med de- taljhandels- försäljning
	i % av samtliga inom landet			i % av samtliga återförsäljare inom resp. region		
a) Klass II						
Sthlm, Gbg, Malmö	61	40	6.324	78	22	903
Bergslagsområdet	0	5	173	11	89	14
Mälardområdet (exkl. Sthlm)	13	12	1.438	72	28	76
Västra Sverige (exkl. Gbg)	4	5	464	62	38	46
Sydöstra Sverige	2	6	377	50	50	25
Skåne-Halland (exkl. Malmö)	19	18	2.174	71	29	155
Norrland	1	14	552	13	87	35
Hela landet	100	100	11.502	70	30	124
b) Klass I lagrat o. läskedrycker						
Sthlm, Gbg, Malmö	36	28	12.783	72	28	1.598
Bergslagsområdet	5	10	2.476	50	50	206
Mälardområdet (exkl. Sthlm)	15	12	5.221	70	30	237
Västra Sverige (exkl. Gbg)	7	6	2.684	70	30	244
Sydöstra Sverige	9	8	3.433	69	31	209
Skåne-Halland (exkl. Malmö)	10	11	3.735	64	36	287
Norrland	18	25	7.775	58	42	457
Hela landet	100	100	38.107	66	34	389
c) Klass I färskt						
Sthlm, Gbg, Malmö	30	6	3.940	97	3	1.313
Bergslagsområdet	3	15	684	59	41	68
Mälardområdet (exkl. Sthlm)	19	17	2.677	88	12	141
Västra Sverige (exkl. Gbg)	12	12	1.757	87	13	176
Sydöstra Sverige	9	10	1.369	86	14	124
Skåne-Halland (exkl. Malmö)	3	6	557	78	22	93
Norrland	24	34	3.726	82	18	266
Hela landet	100	100	14.710	87	13	199

	Utminu- terings- ställen	Utskänk- nings- ställen	S:a åter- försäl- jare	Utminu- terings- ställen	Utskänk- nings- ställen	Genomsnitt- ligt antal återförsälja- re per bryg- geri med de- taljhandels- försäljning
	i % av samtliga inom landet			i % av samtliga återförsäljare inom resp. region		
3) <u>Totalt</u> ¹⁾						
Sthlm, Gbg, Malmö	41	30	17.471	76	24	1.588
Bergslagsområdet	5	9	2.758	51	49	212
Mälardområdet (exkl. Sthlm)	13	12	5.971	70	30	271
Västra Sverige (exkl. Gbg)	6	6	2.792	71	29	254
Sydöstra Sverige	8	8	3.848	69	31	241
Skåne-Halland (exkl. Malmö)	10	11	4.693	65	35	335
Norrland	17	25	9.280	60	40	546
Hela landet	100	100	46.813	69	31	450

Det bör observeras att sammanställningen av antalet återförsäljare för samtliga varugrupper ("totalt") inte utgör summan av antalet för varje särskild varugrupp redovisade försäljningsställen. Här har eliminerats den dubbelräkning, som skulle uppstå vid en addition som en följd av att ett och samma försäljningsställe kan av ett bryggeri anlitas för distribution av bryggeriprodukter tillhörande olika huvudvaruslag.

Tabell 10 . Antal återförsäljare och bryggeriernas försäljning inom olika regioner, 1947/48 (89 skattepliktiga bryggerier i verksamhet, 7 försvarsbryggerier samt 14 svagdricksbryggerier och läskedrycksfabriker).

	Klass II				Läskedrycker, mineralvatten och klass I lagrat				Klass I färskt			
	Antal åter- försäl- jare	Försälj- ning till återför- säljare 1000 hl	Bryggeriernas försäljning per återförsäljare		Antal åter- försäl- jare	Försälj- ning till återför- säljare 1000 hl	Bryggeriernas försäljning per återförsäljare		Antal åter- försäl- jare	Försälj- ning till återför- säljare 1000 hl	Bryggeriernas försäljning per återförsäljare	
			hl	i % av genomsn. för hela landet			hl	i % av genomsn. för hela landet			hl	i % av genomsn. för hela landet
Stockholm, Göteborg och Malmö	6.324	715	113	128	12.783	285	22	125	3.940	58	15	124
Bergslagsområdet	173	23	135	152	2.476	44	18	101	684	11	16	134
Mälardalen (exkl. Sthlm)	1.438	97	68	76	5.221	100	19	107	2.677	14	5	43
Västra Sverige (exkl. Gbg)	464	32	69	78	2.684	39	15	81	1.757	17	9	79
Sydöstra Sverige	377	34	90	102	3.433	58	17	95	1.369	25	19	155
Skåne-Halland (exkl. Malmö)	2.174	84	38	43	3.735	76	20	115	557	11	20	165
Norrland	552	34	61	69	7.775	74	10	54	3.726	39	11	88
Hela landet	11.502	1.019	87	100	38.107	676	18	100	14.710	175	12	100

Tabell 11. Detaljhandelsförsäljningen av klass II 1949/50 fördelad på utminuterung och utskänkning inom olika regioner (enligt en specialutredning av Svenska Bryggareföreningen). Dessa fördelningstal har legat till grund för beräkningen av de absoluta talen år 1947/48 (89 skattepliktiga bryggerier i verksamhet, 7 försvarsbryggerier samt 14 svagdricksbryggerier och läskedrycksfabriker).

	Detaljhandelsförsäljning av klass II							
	Stockholm, Göteborg och Malmö		Mellersta och södra Sverige		Norrländ		Hela landet	
	1949/50 %	1947/48 1000 hl	1949/50 %	1947/48 1000 hl	1949/50 %	1947/48 1000 hl	1949/50 %	1947/48 1000 hl
<u>Utminuterung</u>	63	450	49	132	19	6	58	591
därav: stad	50	357	30	81	15	5	43	438
landsbygd	13	93	19	51	4	1	15	153
<u>Utskänkning</u>	37	265	51	138	81	28	42	428
därav: stad	36	257	40	108	53	19	37	377
landsbygd	1	8	11	30	28	9	5	51
<u>Hela detaljhandelsförsäljningen</u>	100	715	100	270	100	34	100	1,019
därav: stad	85	608	69	186	68	24	80	815
landsbygd	15	107	31	84	32	10	20	204

Tabell 12. Bryggeriernas genomsnittliga försäljning per återförsäljare av klass II, 1947/48, framräknad med ledning av tabell 11 (89 skattepliktiga bryggerier i verksamhet, 17 försvarsbryggerier samt 14 svagdricksbryggerier och läskedrycksfabriker).

	Antal återförsäljare				Bryggeriernas försäljning per återförsäljare, hl			
	Stockholm, Göteborg och Malmö	Mellersta o. södra Sverige	Norrland	Hela landet	Stockholm, Göteborg och Malmö	Mellersta o. södra Sverige	Norrland	Hela landet
<u>Utminutering</u>	4.949	3.098	70	8.117	91	43	92	73
därav: stad	3.876	1.438	51	5.365	92	56	100	82
landsbygd	1.073	1.660	19	2.752	87	31	72	56
<u>Utskänkning</u>	1.375	1.528	482	3.385	193	90	57	126
därav: stad	1.169	336	117	2.122	220	129	153	178
landsbygd	206	692	365	1.263	39	47	26	40
<u>Hela detaljhandelsförsäljningen</u>	6.324	4.626	552	11.502	113	58	61	89
därav: stad	5.045	2.274	168	7.487	121	82	137	109
landsbygd	1.279	2.352	384	4.015	84	36	28	51

Tabell 13. Total försäljningsvolym fördelad på direkt och indirekt distribution inom olika varugrupper regionsvis, 1947/48 (89 skattepliktiga bryggerier i verksamhet, 7 försvarsbryggerier samt 14 svagdricksbryggerier och läskedrycksfabriker).

	Lagrade maltdrycker			Läskedrycker och mineralvatten			Färsksvagdricka			Samtliga drycker		
	Total förs. - volym 1000 hl	Direkt distri- bution %	Indirekt distri- bution %	Total förs. - volym 1000 hl	Direkt distri- bution %	Indirekt distri- bution %	Total förs. - volym 1000 hl	Direkt distri- bution %	Indirekt distri- bution %	Total förs. - volym 1000 hl	Direkt distri- bution %	Indirekt distri- bution %
Stockholm, Göteborg och Malmö	784	89	11	293	94	6	65	99	1	1.143	91	9
Bergslagsområdet	93	73	27	77	80	20	31	91	9	201	78	22
Mälardområdet (exkl. Sthlm)	233	82	18	184	64	36	50	78	22	467	75	25
Västra Sverige (exkl. Gbg)	72	61	39	52	54	46	24	83	17	148	62	38
Sydöstra Sverige	128	69	31	93	80	20	50	87	13	271	76	24
Skåne-Halland (exkl. Malmö)	150	67	33	111	71	29	44	72	28	305	69	31
Norrland	148	68	32	117	69	31	69	60	40	335	67	33
Hela landet	1.608	80	20	927	77	23	333	80	20	2.868	79	21

bell 14. Indirekt distribution inom olika varugrupper regionsvis, 1947/48
(89 skattepliktiga bryggerier i verksamhet, 7 försvarsbryggerier
samt 14 svagdricksbryggerier och läskedrycksfabriker).

	Indirekt distri- bution 1000 hl	Andel av indirekt distribution inom resp. områden		
		Nederlag o. upplag	Ombud	Andra bryggerier inom egen koncern
<u>grade maldrycker</u>				
Stockholm, Göteborg o. Malmö	85	23	-	77
Bergslagsområdet	25	44	20	36
Mälardistriktet (exkl. Sthlm)	41	59	17	24
Västra Sverige (exkl. Gbg)	28	60	3	37
Sydöstra Sverige	40	83	5	12
Skåne-Halland (exkl. Malmö)	49	86	10	4
Norrland	48	98	1	1
Hela landet	316	62	6	32
<u>ärsksvagdricka</u>				
Stockholm, Göteborg o. Malmö	1	99	-	1
Bergslagsområdet	3	68	20	12
Mälardistriktet (exkl. Sthlm)	11	50	13	37
Västra Sverige (exkl. Gbg)	4	77	5	18
Sydöstra Sverige	6	98	2	-
Skåne-Halland (exkl. Malmö)	12	28	1	71
Norrland	28	99	1	-
Hela landet	65	74	5	21
<u>läskedrycker och mineralvatten</u>				
Stockholm, Göteborg o. Malmö	18	27	17	56
Bergslagsområdet	15	43	9	48
Mälardistriktet (exkl. Sthlm)	66	67	8	25
Västra Sverige (exkl. Gbg)	24	56	7	37
Sydöstra Sverige	19	86	11	3
Skåne-Halland (exkl. Malmö)	32	85	14	1
Norrland	36	99	1	-
Hela landet	210	71	8	21

s

d-
1

Tabell 15. Antal anknutna distributionsorgan inom olika regioner, 1947/48 (89 skattepliktiga bryggerier i verksamhet).

	Antal skattepliktiga bryggerier i verksamhet	Antal nederlag och upplag för distribution av				Antal ombud för distribution av				Övriga anknutna distributionsorgan	
		lagrade malt-drycker	färsksvag-dricka	läskedr. o. mineralvatten	Totalt	lagrade malt-drycker	färsksvag-dricka	läskedr. o. mineralvatten	Totalt ¹⁾	Forsvarsbryggerier	Svagdr.-brygg. o. läskedr.-fabriker
Stockholm, Göteborg och Malmö	8	13	3	4	13	4	-	4	-	-	4
Bergslagsområdet	13	12	8	11	12	7	4	8	8	4	2
Mälardområdet (exkl. Sthlm)	16	30	17	29	31	22	6	21	20	7	6
Västra Sverige (exkl. Gbg)	8	14	8	11	14	5	3	5	5	2	1
Sydöstra Sverige	15	33	20	32	33	5	3	6	6	3	1
Skåne-Halland (exkl. Malmö)	13	50	13	45	50	8	3	9	9	-	2
Norrland	16	45	40	43	45	4	4	4	4	6	2
Hela landet	89	197	109	175	198	55	23	57	52	22	18

1) I totalcolumnen för antalet ombud har endast medtagits sådana distributionsorgan som enbart är ombud men icke de organ, som är att betrakta som upplag för distribution av ett varuslag och som ombud i fråga om ett annat.

	Utkörning med bryggeriets fordon				Summa utkör- ning	Kontors- körning, försänd- ning till tåg, båt, buss o. dyl.	Avhämt- ning vid brygge- riet av kunden	Blandade expeditio- nsformer		Total försälj- ning
	till återförsäljare		till privatkunder					Försäljning till andra bryggerier utanför egen koncern	Överföring till andra bryggerier inom egen koncern	
	i stad	på landsbygd	i stad	på landsbygd						
<u>Lagrade maldrycker:</u>										
Stockholm, Göteborg och Malmö	74	12	0	0	86	4	0	2	3	100
Bergslagsområdet	18	9	24	26	77	7	6	1	9	100
Mälardalen (exkl. Sthlm)	31	11	17	23	82	10	2	2	4	100
Västra Sverige (exkl. Gbg)	25	19	10	21	75	9	3	0	13	100
Sydöstra Sverige	19	11	21	28	79	12	3	2	4	100
Skåne-Halland (exkl. Malmö)	32	25	7	19	83	14	1	1	1	100
Norrland	14	15	14	45	88	7	5	1	0	100
Hela landet	49	13	8	14	84	7	1	2	6	100
<u>Färsksvagdricka:</u>										
Stockholm, Göteborg och Malmö	58	31	0	4	93	7	-	-	-	100
Bergslagsområdet	7	33	11	45	96	3	0	-	1	100
Mälardalen (exkl. Sthlm)	10	16	19	49	94	3	2	1	-	100
Västra Sverige (exkl. Gbg)	17	47	12	16	92	3	2	-	3	100
Sydöstra Sverige	14	37	16	27	94	5	1	-	-	100
Skåne-Halland (exkl. Malmö)	17	15	16	40	88	5	0	2	5	100
Norrland	6	52	8	30	96	3	1	-	-	100
Hela landet	15	35	12	32	94	4	1	0	1	100

förts.

forts. Tabell 16.

	Utkörning med bryggeriets fordon					Kontors- körning, försänd- ning till tåg, båt, buss o. dyl.	Avhämt- ning vid brygge- riet av kunden	Blandade expediti- ons- former		Total försälj- ning
	till återförsäljare		till privatkunder		Summa utkör- ning			Försäljning till andra bryggerier utanför egen koncern	Överföring till andra bryggerier inom egen koncern	
	i stad	på landsbygd	i stad	på landsbygd						
<u>Läskedrycker och mineralvatten:</u>										
Stockholm, Göteborg och Malmö	11	55	2	9	77	-	0	-	23	100
Bergslagsområdet	26	21	19	20	86	3	2	-	9	100
Mälardområdet (exkl. Sthlm)	27	19	19	22	87	5	2	1	5	100
Västra Sverige (exkl. Gbg)	25	31	9	13	78	5	2	-	15	100
Sydöstra Sverige	28	28	15	17	88	8	2	1	1	100
Skåne-Halland (exkl. Malmö)	35	32	8	15	90	9	0	1	0	
Norrland	17	39	13	23	92	5	2	1	-	100
Hela landet	26	28	14	19	87	6	2	1	4	100

Tabell 17. Antal fordon använda för utkörning inom olika regioner, 1947/48 (89 skattepliktiga bryggerier i verksamhet och 7 försvarsbryggerier).

	Bilar under 2 ton					Bilar 2-3½ ton					Bilar över 3½ ton					Hästfordon				
	från bryggeri		från nederlag	från upp-lag	S:a	från bryggeri		från nederlag	från upp-lag	S:a	från bryggeri		från nederlag	från upp-lag	S:a	från bryggeri		från nederlag	från upp-lag	S:a
	stad	landsbygd				stad	landsbygd				stad	landsbygd				stad	landsbygd			
Stockholm, Göteborg och Malmö	-	-	1	3	4	48	7	2	1	58	105	29	3	1	138	57	-	-	-	57
Bergslagsområdet	35	9	1	-	45	25	34	6	8	73	7	20	-	2	29	10	-	-	-	10
Mälardområdet (exkl. Sthlm)	65	9	5	5	84	53	42	4	15	114	17	73	2	7	99	5	-	-	2	7
Västra Sverige (exkl. Gbg)	21	4	-	-	25	13	26	3	3	45	2	13	-	6	21	3	-	-	-	3
Sydöstra Sverige	28	1	5	2	36	25	29	2	9	65	10	32	2	14	53	2	-	-	-	2
Skåne-Halland (exkl. Malmö)	38	1	9	3	51	21	26	12	14	73	6	32	8	11	57	-	-	2	1	3
Norrland	36	14	3	7	60	16	53	8	33	120	3	26 ¹⁾	3	3	38	14	1	2	2	19
Hela landet	223	38	24	20	305	201	217	47	83	548	150	225	18	49	442	91	1	4	5	101

1) Därav 2 bilar över 8 ton.

Tabell 18. Antal körda km per lastbil och hästfordon inom olika regioner, 1947/48 (89 skattepliktiga bryggerier i verksamhet och 7 försvarsbryggerier).

	1000 km per lastbil under 2 ton				1000 km per 2-3½ tons lastbil				1000 km per lastbil över 3½ ton				1000 km per hästfordon			
	direkt från bryggeri		från nederlag och upp-lag	i ge-nom-snitt	direkt från bryggeri		från nederlag och upp-lag	i ge-nom-snitt	direkt från bryggeri		från nederlag och upp-lag	i ge-nom-snitt	direkt från bryggeri		från nederlag och upp-lag	i ge-nom-snitt
	stad	lands-bygd			stad	lands-bygd			stad	lands-bygd			stad	lands-bygd		
Stockholm, Göteborg och Malmö	-	-	8.7	8.7	6.6	11.3	11.3	7.4	5.3	16.5	21.7	8.1	2.2	-	-	2.2
Bergslagsområdet	8.9	8.8	12.2	9.0	10.3	19.0	11.0	14.5	15.5	23.3	45.0	22.9	2.3	-	-	2.3
Mälardområdet (exkl. Sthlm)	5.4	6.4	6.2	5.6	6.4	14.0	9.6	9.7	5.2	15.6	14.4	13.7	2.3	-	4.5	2.9
Västra Sverige (exkl. Gbg)	6.9	7.7	-	7.0	4.8	16.5	12.8	12.6	5.4	10.4	12.9	10.7	0.8	-	-	0.8
Sydöstra Sverige	7.3	25.0 ¹⁾	10.4	7.9	5.8	20.2	13.6	13.5	8.8	22.4	9.7	16.7	1.8	-	-	1.8
Skåne-Halland (exkl. Malmö)	6.0	7.6 ¹⁾	7.4	6.4	7.8	16.3	13.0	12.7	10.5	15.9	20.0	16.7	-	-	2.3	2.3
Norrland	6.4	8.7	7.0	7.0	19.4	17.5	15.6	16.9	9.1	22.6	17.2	20.1	2.0	1.8	1.2	1.9
Hela landet	6.6	8.5	7.3	6.9	7.9	16.9	13.3	12.8	6.3	17.9	16.5	13.8	2.1	1.8	2.3	2.2

1) Hänför sig till en enda bil i vardera området.

Tabell 19. Utkörda drycker (hl) och körda km i genomsnitt per utkörare och fordon inom olika regioner, 1947/48 (89 skattepliktiga bryggerier i verksamhet och 7 försvarsbryggerier).

	Genomsnittlig kvantitet utkörda drycker per (1000 hl)			Körda km i genomsnitt per fordon (1000 km)				
	utkörare		fordon	direkt från bryggeri		från neder- lag	från upp- lag	totalt genom- snitt
	stad	lands- bygd		stad	lands- bygd			
Stockholm, Göteborg och Malmö	3.2	3.0	3.0	4.7	15.5	16.2	11.7	6.7
Bergslagsområdet	1.1	1.2	1.1	9.1	13.9	7.3	20.3	13.7
Mälardområdet (exkl. Sthlm)	1.4	1.3	1.4	5.6	14.4	9.6	9.6	9.7
Västra Sverige (exkl. Gbg)	1.4	1.5	1.4	5.4	13.3	5.4	9.5	9.5
Sydöstra Sverige	1.2	1.2	1.4	6.8	21.4	4.7	12.4	13.3
Skåne-Halland (exkl. Malmö)	1.3	1.3	1.4	6.9	15.9	12.0	14.5	12.0
Norrland	1.2	1.2	1.3	8.7	17.4	16.5	12.6	13.5
Hela landet	1.5	1.4	1.6	6.3	16.7	12.2	12.5	11.0

Tabell 20. Utkörningsvolym och antal körda km inom olika regioner, 1947/48 (89 skattepliktiga bryggerier i verksamhet och 7 försvarsbryggerier).

	Utkörda drycker (1000 hl)			Körda km (1000 km)				Genomsnittligt antal körda km per hl ut- körd dryck		
	direkt från bryg- geri	från ne- derlag och upplag	S:a	direkt från bryg- geri		från ne- derlag och upplag	S:a	direkt från bryg- geri	från ne- derlag och upplag	i ge- nom- snitt
				stad	lands- bygd					
Stockholm, Göteborg och Malmö	736	26	762	997	558	156	1711	2.1	6.1	2.2
Bergslagsområdet	151	27	178	701	1193	257	2151	12.6	9.7	12.1
Mälardområdet (exkl. Sthlm)	332	91	423	787	1779	383	2949	7.7	4.2	7.0
Västra Sverige (exkl. Gbg)	85	60	145	221	594	165	980	9.6	2.7	6.7
Sydöstra Sverige	171	60	231	438	1338	357	2133	10.4	6.0	9.3
Skåne-Halland (exkl. Malmö)	170	82	252	450	941	812	2203	8.2	9.9	8.7
Norrland	191	111	302	598	1637	1057	3292	11.7	9.5	10.9
Hela landet	1836	457	2293	4192	8040	3187	15419	6.7	7.0	6.7

Tabell 21. Utkörningsvolym, körda km och för utkörning använda fordon vid 14 svagdricksbryggerier och läskedrycksfabriker inom olika regioner, 1947/48.

	Utkörda drycker (1000 hl)	Körda km (1000 km)	Antal bilar använda för utkörning				Utkörd kvantitet per fordon (1000 hl)	Körda km per	
			under 2 ton	2-3½ ton	över 3½ ton	S:a		hl utkörd dryck	fordon
Stockholm, Göteborg och Malmö	105	781	1	28	99	128	0.8	7.4	6.103
Bergslagsområdet och Norrland	12	93	-	-	8	8	1.4	3.1	11.639
Mälardområdet	14	128	1	8	2	11	1.3	9.2	11.638
Västra och sydöstra Sverige	14	132	-	6	3	9	1.6	9.2	14.679
Hela landet	145	1.134	2	42	112	156	0.9	7.8	7.272

Tabell 22. Genomsnittligt transportavstånd per volymenhet (hl) vid transport från produktionsställe till anknutna nederlag, upplag och ombud inom olika regioner, 1947/48 (70 skattepliktiga bryggerier i verksamhet, 1 försvarsbryggeri, 1 svagdricksbryggeri och 1 läskedrycksfabrik).

	Genomsnittligt transportavstånd till nederlag, upplag och ombud i km ¹⁾				Transportmedel vid transporter till nederlag, upplag och ombud						
	kl. II och kl. I lagrat	kl. I färskt	läskedrycker och mineralvatten	samtliga drycker	Antal bilar		Antal fall där järnvägs-transporter förekommer	Antal fall där transport med båt förekommer	Antal hästfordon	Antal andra fordon	Antal fall där avhämtning sker genom upplagens etc. försorg
					under 3½ ton	över 3½ ton					
Stockholm, Göteborg och Malmö	29	20	24	27	5	11		1			
Bergslagsområdet	46	38	57	48	10	13	1				
Mälardalen (exkl. Sthlm)	42	31	39	39	11	31	5			1	12
Västra Sverige (exkl. Gbg)	33	30	27	31	11	23	2				1
Sydöstra Sverige	44	44	41	43	6	26	2	1		3	2
Skåne-Halland (exkl. Malmö)	40	36	47	42	20	38	4			1	
Norrland	93	93	85	90	3	50 ²⁾	3		1		
Hela landet	50	64	49	51	66	192	17	2	1	5	15

1) Genomsnittligt transportavstånd har erhållits genom att man multiplicerat avstånd i km till varje upplag m. m. med dess försäljningsvolym i hl och sedan dividerat summan av dessa produkter med den totala försäljningsvolymen vid upplag etc.

2) Därav 9 bilar över 8 ton.

Utredningens områdesindelning och metoder för beräkning av antal invånare och konsumtion.

Den områdesindelning som använts är: Norrland, Bergslagen, Mälardistriktet, Västra Sverige, Sydöstra Sverige och Skåne-Halland. Vid vissa beräkningar har rikets tre största städer, Stockholm, Göteborg och Malmö, sammanslagits till en grupp "storstäderna". Om ej annat anges, ingår alltidorstäderna i resp. större områden. De delar av landet som ingår i de olika områdena framgår av nedanstående tabell.

Område	Omfattar
Norrland	Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands och Västernorrlands län samt de delar av Gävleborgs och Kopparbergs län som ligger norr om linjen Gävle- Mora-Malung, där Mora och Malung räknats till Norrland.
Bergslagsområdet	Värmlands och Örebro län samt den del av Kopparbergs län som ej räknats till Norrland.
Mälardistriktet	Stockholms stad, Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands och Västmanlands län, samt den del av Gävleborgs län som ej räknats till Norrland.
Västra Sverige	Göteborgs och Bohus, Älvsborgs och Skaraborgs län.
Sydöstra Sverige	Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands och Blekinge län.
Skåne-Halland	Kristianstads, Malmöhus och Hallands län.

Uppgifterna om folkmängden inom olika områden har hämtats ur Årsbok för Sveriges kommuner. I de fall där områdesgränserna ej sammanfaller med länsgränserna har folkmängden inom resp. områden framräknats på basis av de i områdena ingående kommunernas folkmängd. För gruppen "storstäder" har det visat sig att bryggerierna i dessa städer avsätter stora delar av sin produktion utanför

det egentliga stadsområdet. Till storstädernas befolkning har av denna anledning räknats befolkningen inom hela det område som täckes av bryggeriernas försäljningsområden.¹⁾ För Stockholms del har detta medfört att 61 kommuner och förstäder i närheten av Stockholm inräknats i gruppen "storstäder". På detta sätt har Stockholms konsumtionsområde fått en folkmängd på 926.000 i stället för de 703.000 som bodde innanför stadsgränsen 1/1 1948. Göteborgs konsumtionsområde har tillförts 46 kommuner med en sammanlagd folkmängd på 97.000. Totalt uppgick folkmängden inom Göteborgs konsumtionsområde efter denna korrigerings till 430.000. För Malmös del har icke någon uppgift om försäljningsområdet för Malmös bryggerier kunnat erhållas; däremot har bryggerierna meddelat hur stor del av deras försäljning som faller på Malmö stad och hur stor del som gått till övriga delar av Malmöhus län.

De siffror för folkmängden som använts vid beräkningarna avser årsskiftet 1947/48, medan konsumtionsuppgifterna för malt-dryckerna hänför sig till tillverkningsåret 1947/48, d. v. s. okt. 1947 - sept. 1948. Läskedryckskonsumtionen avser kalender-året 1948. Rätteligen borde vid beräkningarna av konsumtion per invånare medelfolkmängden under resp. konsumtionsperiod ha använts, men det fel som uppkommit genom det använda förfarings-sättet torde bli litet, då hela landets folkmängd mellan 1/1 1948 och 1/1 1949 endast ökade med ca 1,2 %, d. v. s. medelfolkmängden under året 1948 skulle med ca 0,6 % överstiga befolkningssiffran den 1/1 1948. Denna felprocent gäller för läskedrycker. Konsumtionsuppgifterna för lagrade maltdrycker, som avser tiden 1/10 1947 - 30/9 1948, skulle ha satts i relation till folkmängden den 31/3 1948 och det fel, som uppkommit genom att i stället räkna folkmängden den 1/1 1948, uppgår då till ca 0,3 %.

Konsumtionen inom de olika områdena av lagrade malt-drycker, d. v. s. kl. II och kl. I lagrat (ingen hänsyn har tagits till ev. konsumtion av kl. III) bygger på uppgifter från de skatte-pliktiga bryggerier, som ingår i utredningen, rörande den totala

1) Uppgifter från Stockholms Bryggerier och Pripp & Lyckholm.

försäljningen minskad med försäljningen till andra bryggerier. Till den så erhållna nettoförsäljningen har lagts produktionen vid de skattepliktiga bryggerier som ej ingår i utredningen,¹⁾ försäljningen vid försvarsbryggerier²⁾ samt tillverkningen av kl. I lagrat vid svagdricksbryggerierna.³⁾ I en del fall har alltså försäljningssiffror och i andra fall produktionssiffror måst användas för att få fram totalkonsumtionen. Principen har varit den att försäljningssiffror i första hand eftersträvats, men när dylika ej funnits, har produktionssiffror använts. Skillnaden mellan produktion och försäljning är också mycket liten; enligt Kontrollstyrelsen var totala tillverkningen av kl. II 1947/48 1.659.530 hl och försäljningen 1.635.960 hl, d. v. s. försäljningen utgjorde 98,6 % av produktionen.

Totalt för hela landet ger beräkningarna 1.732.000 hl lagrade maltdrycker år 1947/48, medan Kontrollstyrelsen uppger försäljningen av kl. II + tillverkningen av kl. I lagrat till 1.721.000 hl. Differensen, ca 0,6 %, beror på att man för kl. II i en del fall använt produktionssiffror, där Kontrollstyrelsen haft försäljningsuppgifter.

Konsumtionen av färsksvagdricka har beräknats genom att inom resp. områden ta totalproduktionen av denna dryck vid skattepliktiga bryggerier i och utanför utredningen¹⁾ plus svagdricksbryggeriernas produktion.³⁾ Sammanräknad på detta sätt för hela landet blir produktionen 999.000 hl, vilket är exakt den siffra som Kontrollstyrelsen anger.

Konsumtionen av läskedrycker har erhållits genom att summera produktionen vid skattepliktiga bryggerier i och utanför utredningen, svagdricksbryggerier och läskedrycksfabriker. I de produktionssiffror för läskedrycker, som erhållits från Kommerskollegium, ingår inte produktionen vid läskedrycksfabriker med mindre än fem arbetare. Den del av produktionen, som faller på dessa fabriker, 107.000 hl, har fördelats på de olika områdena proportionellt mot övriga läskedrycksfabrikers produktion inom resp. områden. Korrigering har dessutom gjorts för några större vattenfabriker med försäljning över hela landet - Porla, Ramlösa och Vårby - från vilka uppgifter erhållits om deras försäljning inom olika områden.

1) Uppgift från Bryggareföreningen.

2) Avser tillverkningsåret 1948/49.

3) Uppgifter från Kommerskollegium.

KÄLLFÖRTECKNING

A. Tablåer

Nr	Innehåll	Källor
1	Antal arbetsställen och arbetare samt saluvärde inom bryggeriindustrien	Primärmaterial till Industri ¹⁾
2	Konsumenternas utgifter för malt- och läskedrycker samt vissa andra konsumtionsvaror	Meddelanden från Konjunkturinstitutet B:13
3	Konsumenternas utgifter för maldrycker klass II i milj. kr samt i % av den totala privata konsumtionen	Uppgifter från Konjunkturinstitutet
4	Konsumtion av olika drycker totalt och per invånare inom olika regioner	Accispliktiga näringar; Bryggareföreningens statistik samt uppgifter från vissa bryggerier
5	Konsumtion per invånare av olika drycker inom olika områden jämförd med taxerade inkomster, tätortsbefolkningens andel, anslutning till nykterhetsorganisationer samt spritkonsumtion per invånare	Tablå 4; Skattetaxeringarna 1949; Årsbok för Sveriges Kommuner; uppgifter från IOGT och NTO; Rusdrycksförsäljningen
6	Olika dryckers procentuella andel av den sammanlagda konsumtionen inom olika områden	Se tablå 4
7	Fördelning av den totala försäljningen av klass II och läskedrycker på olika veckodagar (utom söndag)	Inköp och konsumtion av öl i svenska hushåll. Institutet för Marknadsundersökningar AB, Sthlm 1950
8	Skörd, import och export av korn samt kornförbrukning vid bryggerierna	Accispliktiga näringar; Handel ²⁾
9	Grosshandelspriser för malkorn	Uppgifter från Bryggareföreningen

1) Med Industri avses den av Kommerskollegium utgivna publikationen Industri.

2) Med Handel avses den av Kommerskollegium utgivna publikationen Handel.

10	Produktion och nettoimport av malt samt maltförbrukning vid bryggerierna	Industri; Handel; Månadsstatistik över handeln; ¹⁾ Accispliktiga näringar
11	Avsalutillverkningens andel av bryggeriernas totala malttillverkning	Industri
12	Grosshandelspriser för svenskt malt	Uppgifter från Bryggareföreningen
13	Humleimport, humleförbrukning vid bryggerierna samt humleprisernas utveckling	Handel; Månadsstatistik över handeln; Accispliktiga näringar; uppgifter från Bryggareföreningen
14	Produktion och förbrukning av flytande kolsyra vid läskedrycks- och mineralvattentillverkning samt kolsyrepriser	Industri; Accispliktiga näringar
15	Tillgång och nettoimport av raffinerat socker samt sockerförbrukning vid läskedryckstillverkning	Industri; Accispliktiga näringar
16	Antal arbetare och förvaltningspersonalens storlek vid bryggerier, maltfabriker samt läskedrycks- och mineralvattenfabriker	Industri
17	Arbetsställenas genomsnittliga personalstyrka vid bryggerier, maltfabriker samt läskedrycks- och mineralvattenfabriker	Industri
18	Antal anställda vid skattepliktiga bryggerier	Primärmaterial till Industri
19	Antal arbetstimmar per arbetare vid bryggerier, läskedrycks- och mineralvattenfabriker, hela livsmedelsindustrien och hela industrien	Industri
20	Genomsnittliga timförtjänster för manliga och kvinnliga bryggeriarbetare inom olika yrkesgrupper	Svenska Arbetsgivareföreningens och Bryggeriarbetsgivareförbundets lönestatistik
21	Genomsnittliga årsförtjänster för utkörare inom olika yrkesgrupper	Uppgifter från Bryggeriarbetsgivareförbundet

1) Utgiven av Kommerskollegium

22	Maltutbyte vid skattepliktiga bryggerier	Utredningens primärmaterial
23	Bryggghusutbyte vid skattepliktiga bryggerier	Bryggeriernas årsredogörelser till Kontrollstyrelsen
24	Genomsnittligt bryggghusutbyte i bryggghus av olika storlek och modernitet vid skattepliktiga bryggerier	Se tablå 23
25	Humleförbrukning vid skattepliktiga bryggerier	Se tablå 23
26	Extraktförlust från bryggghus till jäskällare i % av utvunnet extrakt vid skattepliktiga bryggerier	Se tablå 23
27	Volymförluster från jäsning t. o. m. tappning vid skattepliktiga bryggerier	Se tablå 23
28	Total extraktförlust från bryggghus t. o. m. tappning vid skattepliktiga bryggerier	Se tablå 23
29	Total extraktförlust inom skattepliktiga bryggerier av olika storlek och modernitet vid tillverkning av klass II	Bryggeriernas årsredogörelser till Kontrollstyrelsen. Modernitetsbedömningen utförd av en bryggeriteknisk expert
30	Antal arbetare per 1000 hl tappad dryck vid skattepliktiga bryggerier	Utredningens primärmaterial
31	Förbrukning av malt (inkl. andra extraktgivande råvaror) och humle per enhet färdig dryck vid skattepliktiga bryggerier	Accispliktiga näringar
32	Antal arbetstimmar per hl tappad dryck vid skattepliktiga bryggerier	Utredningens primärmaterial
33	Utvecklingen av arbetskraftsåtgången i bryggerier och vattenfabriker samt hela industrien	Nyvander, B.: Produktionen per arbetstimme inom den svenska industrien åren 1935-1948 (i Kommersiella Meddelanden 1951:8)
34	Olika anläggningars andel av den totala produktionen inom landet av olika drycker	Utredningens primärmaterial; uppgifter från Bryggareföreningen; primärmaterial till Industri

35	Olika anläggningars andel av totala produktionen av olika drycker inom olika regioner	Se tablå 34
36	Produktionen inom olika storleksgrupper av skattepliktiga bryggerier i % av skattepliktiga bryggeriers totala produktion av olika drycker	Se tablå 34
37	Skattepliktiga bryggeriers storleksfördelning inom olika områden	Se tablå 34
38	Genomsnittlig produktion av olika drycker per skattepliktigt bryggeri inom olika regioner	Se tablå 34
39	Olika anläggningar fördelade på koncerner, övriga kombinationer och fristående bryggerier	Utredningens primärmaterial; uppgifter från Bryggareföreningen
40	Bryggeriindustriens totala produktion av olika drycker fördelad på koncerner, övriga kombinationer och fristående bryggerier	Se tablå 39
41	Tillverkning av olika drycker vid koncerner av olika storlek	Se tablå 39
42	Produktionens sammansättning vid skattepliktiga bryggerier	Se tablå 34
43	Olika dryckers andel av den sammanlagda produktionen vid skattepliktiga bryggerier av olika storlek	Se tablå 34
44	Olika dryckers andel av den sammanlagda produktionen vid skattepliktiga bryggerier inom olika regioner	Se tablå 34
45	Lagrade maltdryckers andel av den sammanlagda produktionen vid olika skattepliktiga bryggerier inom olika regioner	Se tablå 34
46	Olika lagrade maltdryckers andel av den totala produktionen av lagrade maltdrycker vid skattepliktiga bryggerier	Utredningens primärmaterial
47	Tillverkningen av olika lagrade maltdrycker vid skattepliktiga bryggerier av olika storlek	Utredningens primärmaterial

48	Kapacitetsutnyttjande inom olika tillverkningsavdelningar vid skattepliktiga bryggerier	Utredningens primärmaterial
49	Genomsnittligt kapacitetsutnyttjande inom olika tillverkningsavdelningar vid skattepliktiga bryggerier av olika storlek	Utredningens primärmaterial
50	Genomsnittligt kapacitetsutnyttjande inom olika tillverkningsavdelningar vid skattepliktiga bryggerier grupperade efter olika företagstyper	Utredningens primärmaterial
51	Högsta månadsproduktionens andel av årsproduktionen av olika drycker vid skattepliktiga bryggerier	Utredningens primärmaterial
52	Kapacitetsutnyttjande vid högsta månadsproduktion inom olika avdelningar vid skattepliktiga bryggerier	Utredningens primärmaterial
53	Tillverkning och försäljning av olika drycker vid skattepliktiga bryggerier med tillhörande försvarsbryggerier, svagdricksbryggerier och läskedrycksfabriker	Utredningens primärmaterial
54	Den totala försäljningens fördelning på kundkategorier och varugrupper vid skattepliktiga bryggerier med tillhörande, i tablå 53 nämnda, anläggningar	Utredningens primärmaterial
55	Antal utminuterings- och utskänkingsställen för maltdrycker av klass II	Uppgifter från 1944 års nykterhetskommitté
56	Antal utminuterings- och utskänkingsställen för maltdrycker av klass II i storstäderna, övriga städer samt på landsbygden	Uppgifter från 1944 års nykterhetskommitté
57	Antal fasta försäljningsställen för maltdrycker av klass II per 10.000 invånare inom olika regioner jämförd med produktion av klass II per invånare	Se tablå 56
58	Indirekt distributionsvolym fördelad på olika anknutna distributionsorgan vid skattepliktiga bryggerier med tillhörande, i tablå 53 nämnda, anläggningar	Utredningens primärmaterial

59	Genomsnittlig försäljningsvolym vid nederlag, upplag och ombud inom olika regioner	Utredningens primärmaterial
60	Körsträcka från bryggeri resp. nederlag eller upplag till längst bort bosatt kund	Utredningens primärmaterial
61	Nederlagens, upplagens och ombudens avstånd från bryggeriet	Utredningens primärmaterial

B. Diagram

Nr	Innehåll	Källor
1	Konsumtionen per invånare av malt- och läskedrycker inom olika områden	Tablå 4
2	Produktionsutvecklingen för malt- och läskedrycker jämförd med den totala industriproduktionen	Accispliktiga näringar; Industri; Kommerskollegii prod.-index (1925-48), Industriförbundets prod.-index (1949-51)
3	Genomsnittlig månadsförsäljning i % av den totala försäljningen under hela bryggåret	Tabellerna 6a och 6b
4	Genomsnittlig månadsförbrukning av resp. drycker vid olika temperatur	Bryggareföreningens försäljn.- o. tillverkningsstatistik; Sv. Meteorologiska o. Hydrografiska institutets Årsbok
5	Arbetslösheten inom vissa fackförbund	Sociala Meddelanden
6	Genomsnittliga timförtjänster	Svenska Arbetsgivareföreningens lönestatistik
7	Produktionens procentuella sammansättning vid de 25 största och de 25 minsta skattepliktiga bryggerierna i verksamhet	Utredningens primärmaterial; uppgifter från Bryggareföreningen; primärmaterial till Industri
8	Bryggeriindustriens distributionsvägar i schematisk framställning	Utredningens primärmaterial

C. Tabeller

Nr	Innehåll	Källor	
1	Antal arbetsställen, arbetare och förvaltningspersonal jämte saluvärde vid skattepliktiga och skattefria bryggerier, läskedrycks- och mineralvattenfabriker samt inom livsmedelsindustrien	Industri	
2	Antal arbetsställen, arbetare och förvaltningspersonal jämte saluvärde vid skattepliktiga och skattefria bryggerier, läskedrycks- och mineralvattenfabriker samt inom livsmedelsindustrien i % av motsvarande uppgifter för hela industrien	Industri	r-
3	Brandförsäkringsvärde och under självrisk uppskattat värde av byggnader, maskiner, lager m. m. inom skattepliktiga bryggerier och olika industrigrupper	Kommersiella Meddelanden 1952:3; primärmaterial till Kommerskollegii investeringsstatistik	-
4	Skattesatser för malt resp. maldrycker	Accispliktiga näringar	-
5	Skattens andel av saluvärde (exkl. skatt) för skattepliktiga maldrycker samt för läskedrycker och mineralvatten	Industri; Accispliktiga näringar	ens red- ial
6a	Månadsförsäljning i % av årsförsäljning för klass II samt för läskedrycker och mineralvatten	Bryggareföreningens försäljnings- och tillverkningsstatistik	-
6b	Tillverkningen av klass I färskt under olika månader i % av årsproduktionen vid skattepliktiga bryggerier	Se tabell 6a	
7	Försäljning till återförsäljare och privatkunder inom olika regioner uppdelad på varugrupper	Utredningens primärmaterial	
8	Total utkörning, fördelad på återförsäljare och privatkunder i stad och på landsbygd	Utredningens primärmaterial	
9	Antal återförsäljare, anlitade av i undersökningen deltagande bryggerier, med fördelning på utminuterings- och utskänkningsställen inom olika regioner	Utredningens primärmaterial	
10	Antal återförsäljare och bryggeriernas försäljning per återförsäljare inom olika regioner	Utredningens primärmaterial	

11	Detaljhandelsförsäljningen av klass II fördelad på utminuterig och utskänkning inom olika regioner	Specialutredning av Bryggareföreningen
12	Bryggeriernas genomsnittliga försäljning per återförsäljare av klass II	Tabell 9 och 11
13	Total försäljningsvolym fördelad på direkt och indirekt distribution inom olika varugrupper inom olika regioner	Utredningens primärmaterial
14	Indirekt distribution inom olika varugrupper inom olika regioner	Utredningens primärmaterial
15	Antal anknutna distributionsorgan inom olika regioner	Utredningens primärmaterial
16	Olika expeditiionsformers andel av den totala försäljningsvolymen av resp. varugrupper inom olika regioner	Utredningens primärmaterial
17	Antal fordon använda för utkörning inom olika regioner	Utredningens primärmaterial
18	Antal körda km per lastbil och hästfordon inom olika regioner	Tabell 17; utredningens primärmaterial
19	Utkörda drycker och körda km i genomsnitt per utkörare och fordon inom olika regioner	Tabell 17 och 20; utredningens primärmaterial
20	Utkörningsvolym och antal körda km inom olika regioner	Utredningens primärmaterial
21	Utkörningsvolym, körda km och för utkörning använda fordon inom olika regioner	Utredningens primärmaterial
22	Genomsnittligt transportavstånd per volymenhet vid transporter från produktionsställe till anknutna nederlag, upplag och ombud inom olika regioner	Utredningens primärmaterial